

OLION

A.M.

ILLUSTREERITUD
KUKKIRI - NR. 4
APRILL ~ 1931

Bernard Shaw:

*Need on mõtterikkad teosed —
pärast nende lugemist ollakse targem.*
M. J.

Tagasi Metuusala juurde.

Viis pilti inimkonna arengust: I — paradiisis, kus tegelastena Adam, Eeva, madu, Kain; II — meie päevil; tegelasteks inglise end. peaministrid ja teadlased, kes otsivad ning leiavad igaihele kättesaadava vahendi, kuidas elada kuni 300 a. vanaks; III — aastal 2170 p. Kr. Inglismaal, kus näeme 300-aastaste inimeste esimesi imesid; IV — a. 3000 p. Kr. on maailmas võim pikaajaliste käes, isegi Napoleon, kes uuesti tulnud sõdima, on nende vastu täiesti võimatu; V — a. 31920 p. Kr., mil inimesed on hoopis teised — 4-aastane areneb nii kaugele, nagu on jõudnud meie ajal 70—80-aastane; inimesed sünnivadki teisiti jne. — — Sissejuhatuses autori pikem vaidlus darvinistidega.
Tõlkinud A. H. Tammsaare. 490 lk., 6 kr. 50 s., köites 7 kr.

Varemini ilmunud: Inimene ja üliinimene.

Tõlkinud Ants Oras. 304 lk., 2 kr. 75 s., köites 4 kr. 25 s.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartu, Lai 35, tel. 601.

Fleurs des Indes

Imepuhas ja võrratult parfümeeritud, on ta päralt elegantses moeilmas parim kuulsus

Ta täiendab naiselikku võluvust oma lõhna õrna buulega, mille peensust ja tagasihoidlikkust hindavad kõik maitsega inimesed

A. Frederking'i seebivabrik

Tartus

Tartu Triikpesu vabrik

Tartus, Söögiturg 4. Telefon 2-22

VALMISTAB: Triiksärke, nurk- ja doppelt ning poolpehmeid kraesid igasugustes fasonides, manseteid, rinnaesiseid j. n. e.

Meie kaup on varustatud vabriku mürgija ja on

müügil kõikides paremates en gros ja en detail ürides

Meie kaup on vastupidav ja hea väljatöötuse tõttu tunnustuse omandanud; võistleb ja on tunduvalt odavam väljamaa saadustest. Ladus on alati saadaval suures valikus igasuguseid triikpesu artikleid

Eestlane — tarvita ainult kodumaa kaupa!

Tartu triikpesu vabrik. Söögiturg 4

UUDIS «TEDRESAN» NÕUDKE

Kindel abinõu tedretähtede, vinnide ja nahaplekkide kõrvaldamiseks.

Tedresani mõju seisab naha pleekimises naha kestamiseta. Samal ajal Tedresan elustab nahka, tehes teda pehmeks ja ilmastiku mõjutistele vastupanevaks. Juba mõne päeva jooksul kaovad näol tedretähed ja kollased plekid ja iga naise uhkus, õrn jume, samuti naha nooruslik värskus on selle kreemi tagajärg.

UUDIS! Eau de Cologne FLEURS D'ESTHONIE. UUDIS!

On saadaval A/S. Prov. J. LILL'i rohukauplustes Narva t. 6 ja Rütli t. 10.

OLION

TEINE AASTAKÄIK

N 4 (16) APRILL 1931

Pedro Krusten

Mina magades

*Unest virgub, ei vaata uuri,
mis öölaua taob tiks! tiks!
Mu üle kummardub, uurib
kaua magavat põske miks?*

*Ta piha kisub Iooka kiivus,
ööl valvaman nagu kass:
unenäo unustuse viivul
mu hing avaneb kas?*

*Suu pillab ehk teise nime,
seest hargneb saladuse haas?
Ilmet jälgib — toan pole pime:
aknan laterna rohekas gaas.*

*Ma magan. Ja naeratan veidi:
mu hingen liikuman see,
all puie kelle lapselikud kleidid
mind võlund kord nooruseteel...*

*Läind aegade heledain ringen
ma, tema ja suviöö kuu.
Kuis uni poetab õnne hinge,
soetab kadunuga rendez-vous!—*

*Siis raputis. Unenägu pelgub
„Sa nägid kurja und!“
hüäl ütleb. Pää mu selgub.
Linnan kõmised kolmas tund.*

„Tänan!“

TOIMETUS JA TALITUS

TARTUS, RIIA T. 64—3
TELEFON 5-42

ADDRESS: OLION — TARTU

ILMUB KORD KUUS

TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROONI
POOLAASTAS 3 KROONI

ÜSIKNUMBER 75 SENTI

E. Krusten

ERNST KRUSTEN

OLEN mitu tundi juba veetnud uneta, kui korraga ootamatult läbib mu pääd lause, mille mõni aeg tagasi lausus mulle keegi lihtne talutaat: „Kuni seitsmekümneni jah, aga ei siis enam tehta tegusid; siis muudkui vaata, mis varem on tehtud, kuidas teised ehitavad.“

Kuu istub õhtuti, kuid nüüd on ta juba tõusnud, hele ja külm talvine täiskuu, mis rändab oma sulase saatel selsamal teekonnal, mil seikleb päike suvekuul. Peab olema juba südaöö. Imelik, kuidas see lause mulle meele tuli keset ööd, mil õigem magada kui rikkuda närve. Asjata rändamine ja vaev kõik need mõtted, mis sind vintsutavad öösi!

„Kuni seitsmekümneni?..“ küsin eneselt. Kuid sel ütlusel pole minu jaoks ju mingit tähendust veel. Olen viiekümnene alles, mul on aega, ei tarvitse tunda rahutust.

Väike mehenäss, kes nõnda ütles, käis nädal aega tagasi siin, kurtis oma häda, keerutas sõrmede vahel nokatsmütsi — liigutus, mis pidi nähtavasti soodustama sõnade vallalepääsu. Tunnen neid inimesi veel õige vähe siin. See mees ütles end elavat tuuliku taga väikeses saunas, ent kuidas õieti oli ta nimi?

Mäletan selgesti, et ta oli kitsa näoga, lõual hõreda habemega ja silmad hallid, veekalkel. Ta nimi on nüüd, mil ta kogu endale kujutlen, keelele kerkimas, kuid mu mälu ei suuda siiski seda tabada. Muutun kärsituks ja pöoran end asemel. Kuid nõnda ei saa, peab olema rahulik. Olen unustanud!

Aga mis sellest siis, paljugi on maailmas unustatud: nägusid, inimesi, naeratusi, häid sõnu ja häid inimesi samuti nagu kurji, jah, isegi kurji! Rahustun öeldes, et see pole mulle tähtis, püüan uinuda uuesti pärast seda, kui olen vaadelnud metsa valges härmatises. Mulle on nüüd ükskõik, kas oli ta nimi Uuetoa või Tagametsa, Kõrvemäe või Tänavoatsa. Üürikeseks!

Natukese aja pärast leian end taas endisel punktil. Mul on ometi vaja teadmist, et ma pole unustanud! Kas see on nüüd jälle närvlikkus? Kas metsade rahu

Unustatud nimi

pole mõjunud siis hästi? Neetud! Ikka peab olema midagi, mis sind ärritab, piinab, kiusab, kuni tekib palavik. Kuhugi ei suudeta põgeneda oma enesearmastuse eest.

Katsun mitmesuguseid abinõusid, et elustada mälu. Tuletan veel kord meele sõnu, mis ta ütles, püüan võimalikult selgesti kujutella ta ilmet, ülalpidu ja pikkust. Ta laiad labakindad, ta kasukas, pastlad ja laiad põlvede kohalt kotis püksid ei toeta minu püüet. Kuulen ainult ta nime kõla, see on mul peaaegu käes, tunnen seda enda suus, kuid siis kaotan uuesti. Hüüan valjusti mitmesuguseid nimesid ja häälikuid, millega arvan algavat või lõpevat seda nime.

Inimeste lähidus tekitab hulle, hea, et peale minu ei ela ühtki hinge majas. Tuba kajab, kuid ei ükski nimi, mida hüüan, pole õige. Ebaõnnestumine riisub une ja närvid, mul pole kumbagi enam. Pöörten asemel, pingutan mälu, ergutan seda kujutlustega ja kui saan pisut rahu, veendun, et pingutused viivad mind aina kaugemale sihist. Siis hakkab teda kujutlema esimesest hetkest, mil ta tuppa astus.

Kuidas see kõik õieti oli?

Kui olin juhatanud talle tooli enese vastas laua taga, siis avaldas kahtlemist ja kartust ega sõandanud istuda. Alles siis, kui kordasin, võttis tooli ja viis ukse lähedusse, kus oli hämar. Ta ütles enese olevat seitsmekümne ligi ja, nagu lisas, hakanud orjama juba poisikesena. Rääkis raskest elust. Mina vaikisin targu nendest raskustest, mis mul on elus tulnud üle elada, kuigi need aina tekkisid mul sel silmapilgul meele. Kuidas sa kõneled lihtmehele pankrotist, kui sa ei taha tema arusaamise järgi kelm olla, või mis pankrott see tema arvatte olekski, kui sul on talu suurem kui temal.

Kui talle pakutud paberossi ulatus võtma, nägin, et ta käed olid nagu konksud, sõrmed kõverad ja käsivars kadakaselt kuivanud. Mul pole vähemalt seda, olgugi et mu meeled ja hing on rusudes. Olen võinud elada nõnda, et on jäänud rikkumata kont ja selgroog, mis on sirge, vähemasti näiliselt. Või milleks peaks olema minu hing rusudes, minu meeled rikutud, kui mul oleks ainult temasuguse leplikkust ja vähenõudlikkust.

Lahkus mõjus temasse julgustavalt: kordkorralt sai ta jutukamaks. Ta küsis minu vanust ja, saanud kuulda minu aastate rea, ütles:

„Viiekümnene, jah! Selles eas jäin mina leseks. Siis ollakse veel noor mees.“

„Aga sul on ju naine, nagu olen kuulnud,“ ütlesin mina.

„Mul on vanamoor,“ vastas tema, „kolme aasta eest abiellusin uuesti.“

See ei tähenda midagi, kui rikutakse kont raske tööga, peasi, kui vaim on värsk, mõtlesin mina ja olin peaaegu kade talle. Iseenele võib ju tunnustada, et olin kade. Mul praegu viiekümnenesena pole seda elutungit, mis temal, seitsmekümnesele. Ma ei võtaks mingi hinna eest naist pärast läbielatut, hävitaks enese sellega lõplikult.

„Kas oli see esimene abielu siis nõnda õnnelik?“ küsisin temalt.

„Ei, mis ta õnnelik või, aga see teine oli paratamatu. Mul oli esimesest naisest poeg. Kui see naise võttis, andsin talu tema kätte. Seal ta, oma lihane poeg, keerutas mind, vanainimest, niikaua, kui talust välja sõi. Maril oli tükike maad, lehm ja hobusetükk, ja ta võttis mind vastu. Sain sedaviisi jälle ulualla, mis seal teha, ega ta hea ole.“

„Mari või?“

„Eks tema jah! Halb sellepärast, et minul midagi pole; läksin ju purupaljalt tema sauna. Kuri sellepärast, et temal on — see maanatuke, lehm, lammast ja hobusetükk.“

„Kas tülitsete?“

„Mis minul tülitseta või, olen vaene sulasmees oma naise talus ja muud kedagi.“

Ning siis ta jutustas. Aga nüüd korraga saab ta nimi mulle üsna selgeks. Arvan olevat tabanud juba selle algtähe, kuid niipea kui hakkab end teadlikult pingutama, kaob see hoopis meelest. Parem jätkata endist keskustelu vanamehega, kuni nimi iseenesest hiljemini tõuseb teadvusse. Nii on see kõige kergem ja parem.

Neil olevat vähe heinamaad ja seegi seisvat vee all. Hein olevat lõikav, lehm veel kuidagi võtvat, aga hobune!.. Ei tahtvat nuusutada. Kui tuleb tööaeg, pidavat kaeru andma, kuid põllud olevat viletsad. Igast viljast peab natuke kasvatama, kuidas sa muidu elad. Hinge peab sees pidama niikaua, kui tuleb surm. Jah, sissetulekuid pole sugugi, kuid raha läheb vahetevahel tarvis. Siga oli õhuke ja sellest pidi poole enesele jätma.

„Sul oli rumalus talu poja nimele kirjutada, tal oleks aega olnud seda pärast surmaga saada.“

„Mõtlesin ikka, et inimene ja oma poeg: ega ma poleks talt rohkem tahtnud kui süüa ja sooja pesa, — seda, mis vanainimest veel rõõmustab.“

„Aga ta ei lubanud sulle sedagi!“

„Ei sedagi jah. Ega poeg ükski, aga ma nägin küll, et naine teda ässitas. Olen isegi kahetsunud, et enne surma sai lubatud see talu neile. Oleksid ehk lahkemad olnud, kui oleks olnud veel loota. Aga teisest tükist mõttled jälle, et kes teab mis siis oleks viimaks tehtud. Näe, see ju nüüd üsna igapäevane asi, et vanad koristatakse eest ära. Muudkui antakse seebikivi või ei tea mida sisse. Mis mul enesest enam: olen vana, suren ikkagi ühel päeval, kuid ega jää kuritööd igakord saladuseks. Nii on ehk parem, et kirjutasin talu kohe poja nimele. Ajas välja, ajas välja, mis sellest, aga oleks ta pidanud saama minu pärast mõrtsukaks! Armas Jumal, kas seda oleks olnud vaja.“

Ta jutustas edasi ja lähenes sellega ettevaatlikult asjale, mis teda minu poole oli toonud. Teised, tema naabrid, teenivat praegu raudkivide veoga, kuid tema krundil — paljudest seda siis on — ei leiduvat sellemõdulisi, mida insener nõudvat. Kupikust makstavat kolmkümmend krooni, selle veaks ära paari päevaga, kui jumal ainult teed peab. Jaam ei ole kaugel ja kevadeni veel aega. Kui ma lubaks talle oma kiviaia. Sealt saaks mitu head kupikut ja ta võiks maksta mulle, kui inse-nerilt saab raha.

„Jah, sedamoodi küll, aga eks peab rügama, on elu aeg rüगतud.“

Mul pole vaja kiviaedu ja ma ei vea neid ise, olen nõrk ja saamatu selleks. Teiseks olen ma veel nende talurite silmis härrasmees, kel ei sünni vedada kiviaedu. Ta sai loa selle ära vedada tasuta ja hiljuti ta algas sellega.

Imelik, kuidas olen aga ta nime unustanud?

Mu mälu on vilets, olen viiekümne-aastane ja juba vana. Alles viis aastat tagasi, oma hiilgepäivil, seisis mul kõik meeles. Ei olnud muresid siis! Kolmekümne-aastasena mäletasin aastate taha terved kõnelused sõna-sõnalt, ent nüüd ei suuda meele tuletada seda nime hoolimata kõigest pingutusist.

Kell lööb neli, kuu on kaldumas haripunktilt. Talvine hommik on veel kaugel. Ma ei saa rahu. Vanaduse ja surma mõtted riivavad hinge. Korraga igatsen suvet, päikest ja vabadust mererannal, et värskenduda. Kuid siis on mu vabadus küsitav.

Tuleb millegagi end elatada, võõra teenistuses, käsualusena. Olen harjunud olema vaba, iseseisev, niipalju kui see olnud võimalik abielumehel. Neetud naised!

Tervis, vabadus, enese noorus, aeg ja raha, kõik ohverdatakse neile. Selleks, et nad võiksid end ehtida. Ehtida milleks? Et uhkustada sõbrataride ees, neid kadakaks teha; et meeldida võõrastele meestele — edvistada.

Ptüü! Mul pole enam kirgi ja ma sülgaksin nüüd. Olen vaene, ja ta läks, olen üksinda, olen vaba, kuid ruineeritud, vana ning — mis on mul sellest enam kasu.

Olen ärimees, minu rahateenimise meetod pole olnud küllalt püha, kuid otstarb, milleks see raisatud, näib mulle siiski alatamana. Teiste tüssamine võib olla vahest üsna meeldiv sport, eriti siis, kui seda tehakse suurejooneliselt.

Mul on häbi, et naise väiklased kired, alatud omadused ja madalad soovid on neelanud minu sissetulekuid aastate jooksul. Mul pole enam midagi, isegi mälu mitte. Nüüd olen tõnts. Kunagi pole juhtunud varemini, et minu pingutused, tuletada midagi meele, oleksid jäänud tagajärjeta. See kohutab mind!

Kuidas nüüd veel midagi alata, mingit ettevõtet? Iga unustamine võib saada saatuslikuks, mind uuesti alla tõugata. Ja ometi terve hulk tundeid on kogunenud minu hinge nagu paisu taha, mis ootavad uue seisukorra jaluleseadmist, uut võitu. Ei taha jääda siia unustusse, ei mingi hinna eest. Tean, et mind nüüd parastatakse, minu langust, kokkuvarisemist. Minu võlausaldajad neavad mind. Tahan selle kõik pöörata teiseks: tahan, et mind kadestatakse; et mina ise parastada võiks. Minu lõpp on, kui ma ei suuda rahuldada neid tundeid eneses — hingeline ummik ja enesetapp. Kolm nädalat tagasi maeti küla kalmistule üks enesetappja. Kalmistu pole kaugel siit.

Aga kuidas, pagana päralt, oli selle mehikese nimi?

Pea jõudma selleni, ma ei anna alla, kuna sellest oleneb palju — kõik: eneseusaldus, kindlus ja usk uue tõusu teonemisse. Eneseusalduse-puudus on alistumine, tahtepuudus.

Huu! Mu pea huugab, mul on palav. Kuidas oli ta nimi? Seesugune või niisugune? Ei üht ega teist. Võimatu!

Lähen ja küsin talt eneselt. Mul on nüüd ükskõik, mis ta arvab sellest, et lähen südaõõsi küsima tema nime. Arvaku mis tahab. Või mis temasugune arvabki. „Här-

raste tujud," võib ta öelda Marile, sest nad peavad mind ikka võõraks, keda peab nimetama austavalt. Või ongi seesugused, kel pole pennigi taskus, tänapäeval kõige ehtsamad härrad.

Oleks mõttetud lesida edasi. Tõusen ja hakkan riituma, kogu aeg muretsedes, et mu lambis nõnda vähe oli. Peab küsima kaupmehelt homme võlgu. Kurat, nüüd on külakaupmees rikkam minust. Peab alanduma tema ees. Mehetossike, kes on kokkuhoidlik. Millised mured nüüd! Kuid kunagi!

Oh, armas Jumal, elupäevad kaovad ja nüüd peab teadma, et aeg, mil nauditakse, lõpeb varem kui need.

Võtan kuue, mis on rippunud ahju lähiduses. Kuumus on elustanud selles vanad lõhnad, mis teevad nukraks, äratavad mälestusi, uimastavad. Kunas riputati siia see lõhn? Kelle käsi? Missuguses linnas?.. Aga nüüd lõpeb õli!

Lõhnad haihtuvad, jahedas esiruumis tunnen jälle savi ja kadakasuitsu lehka. Astun õue, kus pakane paiskab otsekui soolvett vastu silmi, ja ma kainestun: ei kõlba minna inimesi tülitama nime pärast. Jalutan natuke aega ja, kui rahunen, siis tuleb see nimi iseenesest mulle meele. Või ma tunnen jalutuskäigu lõppedes, et polegi tähtis seda teada.

Kaskede oksad nõretavad härmatisest. Kaksikümmend aastat veetsin linnas, kus unustasin metsad, maa, vaikuse ja rahu, kuid nüüd seisan siin, lõdisen ja värisen külmast, palitus, mis on kulunud, ja kingades, mis lagunevad.

Liigun üle välja, et minna metsa, kuid siis kuulen lume rudisemist kiviaia juurest, mis on metsa piiril. Hobune tõmbab aegajalt rege, trambib, puristab. Hõikan, ja vastuseks mulle kostub inimese oigeid. Lähenedes need aina valjenevad ja siis näen kase härmas ladva varjus, mis on õrn nagu võrk ja liigub aegamisi üle kiviaia edastagasi, mehe kogu, kes on maas ja küünarnukkidega hoiab laskumast näoga lumme.

See on tema, mõtlen, see mehenäss, kelle nime asjata püüdsin tuletada meele. „Seitsmekümneni, jah, aga ei siis enam,“ vilksatab mulle jälle pähe, kuid ta nimi püsib endises kättesaamatuses.

Inimene on maas, oigab ja võib-olla on suuremas, kuid minus tekib kuratlik rõõm: nüüd saan ma teada selle nime.

Selsamal hetkel ta kutsub mind, ja mulle näib, nagu tuleks ta hääl, mis on paluv, maasügavusest või kivi alt.

„Hea inimene, tule aita reele!“ oigab ta. „Nüüd peab jääma kõik, ei enam saa, armuline Jumal!“

Unustan pakase ja külma, torman tema ligi ja, ilma et näeks õnnetust, mis tabanud teda, haaran tema õlgadest. Minus pole kaastundmust ega ligimesarmastust, minus pole sel hetkel kübetki aitamistahet, põlen vaid tahtmisest teada saada tema nime. Ja nõnda hüüan talle kõrva sisse, nagu oleks see kõige tähtsam:

„Kuule, mees, ütles, kuidas on su nimi.“

Ta avab silmad, tunneb minu ära ja vastab ägamisi:

„Ainult poolteist kupikut sain välja. Maksan kohe, kui saan insenerilt raha.“

„Raha!“ kisendan talle. „Käi kuradile oma rahaga. Tahan teada ainult, kuidas on su nimi!“

„Alkjas,“ vastab ta. „Võite usaldada mind. Olen saanud vanaks ega pole petnud kedagi. Ega mina sellest rahast... tahtsin poega päästa, aga ei ma nüüd suuda enam.“

„Tahtsid poega päästa!“ hüüatan uskmatult. „Seda, kes ajas sinu välja omast talust?“

„Teda jah,“ pomiseb vana Alkjas. „Ta on nüüd raskustes, nelja päeva pärast... tähtpäev, tehakse oksjon. Vaene poeg, ainult isa oleks võinud aidata sind!“

Juba koidab kaugelt talipäev. Juhin hobuse välja käändude tagant ja tõstan mehe reele. Kohendan heinakoti talle pea alla, mis väriseb nagu haavaleht, ja siis algan teekonda hurtsikusse, kus ta elanud ja kus ta nüüd peab surema.

Ainult silmapilguks vabanen egoismist, kuid siis hakkab painama mind raske tunne: kas oli see puhas headus, võltsimatu ohvrimeelsus, mis kihutas vanameest rüugama halva poja kasuks. Kas polnud selgi teol oma tagamõte, mis riisub kõigilt heategedelt nende hiilguse? Ta oli vana, väeti ning nõrk, ja kas polnud see tema ainus abinõu, kuidas maksta kätte pojale, kahetsuste kaudu, mida lootis oma ohvrimeelsusega äratada.

Jah, nõnda ning ainult nõnda võib see olla. Ma ei usu muud, ei mõtle enam millelegi muule. Mul oleks raske elada maailmas, kui peaksin uskuma, et siin tehakse midagi kas või küünevõrtki ainult headuse pärast.

Eduard Visnapuu

Isamaale

Hellitöö tekst

Isamaa, su nimest koidab
valgus põhja taeva all.
Süda laulutuleks loidab
rõõmudes ja vaeva all.

Isamaa, sa hoiad valvel
armastust, mis võimsam muust.
Õnehõiskel, vaiksel palvel
kostab tänu laste suust.

Isamaa, sind kanda käsib
rinnas püha sünniaim.
Ja kui süda surmas väsis,
sulle, sulle elab vaim.

August Kitzberg ja Pöögile Maie

„PÖÖGLES ja Maiel olid mäed, jõgi, allikad. Allikate juures orus võisin ma tundide kaupa istuda ja unistada. Ma muutsin nad ilusaks. Kaevasin nad lahti, ehitasin tammi, tegin nendega viis imet. Nii nõiduslik oli nende solin! Käisin hiljuti, mõnekümne aasta järel, oma armsamat allikat vaatamas, tema ei ole midagi oma jõust kaotanud, suliseb edasi nagu enne ja saab sulisema, kui mind, tema sõpra, ammugi enam ei ole. Nii üürikene ja kaduv on inimene...“

Pöögile ja tema koolikoht Maie seisavad August Kitzbergi mälestustes aukohal. See oli tema noorpõlve kodu: „Venna kraamikoomate järel läksin oma karjaga pasunat puhudes läbi metsa Pöögile poole, — lapsepõlv oli mööda, poisikese põlv pooleli,“ kirjeldab ta ise oma *Tuuletallajas* tulekut Penujast Pöögile. Kolme aastakümne kestel jäid Pöögile ja tema naabrivallad August Kitzbergi kodu- ja tööpaigaks, välja arvatud lühemad vaheajad.

Kuid mitte ainult isiklikkude mälestuste pärast ei austanud kirjanik Pööglet: „Pöögile, see oli väikene mõis ja väikene vald, aga mitte unistajail metsamail nagu Penuja, vaid kõval põllupinnal ja suure maantee ääres. Siin oli elu kihavam, siin olid mõisad mütsakus ja kirikud ligistikku: koolimaja juurest sai Karksisse kolm ja Hallistesse viis versta. Siin oli vana, mitmesaja aastane kultuurpind, iga mägi ja iga org muinasjuttudega seotud,“ kirjutab ta Pööglest, mille vallapiire ta määrab rahvasuust võetud ainuseisva salmiga: „Pöögile valla piiri ollive ennevanast: Piimikjärvest Tauga salgu — Tauga salust Pulga allikule — Pulga allikult Une sööti — Une söödilt Laialandu — Laialannult Toosi teelahkmele“ — ja nii edasi, kuni lõpuks „Kiriküüdi soost tagasi Piimikjärve“.

Siin Pöögles sai tulevane kirjanik juba poisikesena oma esimese trükkimustaga ristimise. Jaan Jungi mõjutusel rahvasuust kirjapandud muinasjutt *Õisu järve tulemisest* tekitas Jannseni *Eesti Postimehes* ilmununa isegi omamoodi poleemikat. Siin on hiljem kirjutatud ka *Maimu*, Karksi muistsete mälestuste alusel.

August Kitzbergi isiklikkudes mälestustes oli kõige selle keskkohaks Maie — Pöögile koolikoht, nime pärinud talust, mille maadele ta asutati. „Venna Jaani juures Maiel oli see koda, kuhu ikka jälle tagasi võis pöörduda, kui mujal hää ei olnud...“ Maie jäi tema südame lähidaseks kuni elu lõpuni. See oli kodu, mida August Kitzberg oli noorena koos vanema vennaga — kooliõpetaja Jaan Kitzbergiga — ilustanud ja ehtinud. Tema seal istutatud pihelgad seisavad seal ammugi jämedate puudena. Veel vanas eas võis kirjanik tundide kaupa seal oma armsa allika juures istuda ja tema vulinat kuulata...

Mispuhul need mälestused nüüd mullas puhkava kirjaniku noorpõlvest? August Kitzbergi perekonna käes hoiul olev kogu pilte, mis aitab mõista kirjaniku elukäiku, on täienenud ainuseisvana ajajärgust, mil Maie ei olnud küll enam A. Kitzbergi päriskodu, kuid mil ta

August Kitzberg Pöögles 1886. a.

jälle kord tagasi tuli Maiele. Ta on pärit ajast, kui kirjanik oli üle elanud oma elu kibedamaid päevi, millele ta *Tuuletallaja* esimeses osas pühendab lühikese peatüki *Der reine Tor*. Ta oli siis peale rasket haigust Maiel kosumas. Sest ajajärgust ei ole peale juuresoleva alal hoidunud uhtki teist sellelaadset päevapilti. On ainult veel üks näopilt. Juuresolev seob aga Kitzbergi mälestust Maiega, sest kõigi andmete järele otsustades on pildil tagaplaanis seisvad hooned Maie koolikoha omad. Vast on lahtine raamat, millel puhkab pildistatu käsi, Kitzbergide perekonna vana piibel, mis tol ajal oli venna Jaani käes ja mida kirjanik hiljem hindas nii auväärse perekonna-varana, et ta selle ära märkis oma testamendis.

Pilt kannab tagaküljel August Kitzbergi käega kirjutatud kelmikates riimides pühenduse Richard Mettigile, kirjanikust aastat kümme nooremale sõbrale, kes nüüd samuti puhkab mullas. Pühendus on märgitud kuupäevaga: 26. august 1886. See on seitse aastat enne seda, kui A. Kitzberg jäädavalt lahkus Pööglest, et minna Viljandi ja sealt Kuramaale.

Haruldase pildi on Richard Mettigi lesk proua Lilly Mettig, kes elab praegu Tartus, annetanud A. Kitzbergi perekonnale liitmiseks teiste mälestusesemetega kirjanikust.

J. K.

Ed. Laaman

„Keskerakondade“ ülesanded

Dr. Oskar Looritsa väljakutsele *Olionis* nr. 3 seisukohtade selgituseks avaldame tööerakonna mõttekandja reageeringu.

Toim.

Hra Loorits näib vajadust tundvat poliitilise „ideoloogitsemise“ järele. Kuna meie senised ideoloogiad, pärit peaaesjalikult 1905. a., on ajajooksul üsna maha jooksnud, siis on vajadus seisukohte selgitada üsna arusaadav. Vähem arusaadav on, miks hra Loorits aluseks võtab aina puhtisiklikud juhuslikud sümptiimid või anti-paatiid, selle asemel, et orienteerumisel lähtuda parlamentilise demokraatia ajaloolistest kogemustest ning meie objektiivsetest olukordadest.

Kui tänapäeva juhuslistest mõistetest lahkuda, siis muutub kohe küsitavaks isegi „keskerakondlus“, mida hra Loorits mingi kindla objektina käsitleb. Parlamentiline ajalugu ei tunne sarnast mõistet ega saagi tunda, sest iga partei olemuse määrab tema enda sisemine suun, mitte aga juhuslik orienteerumine naabrite järele. Ainuke erandina võidakse ehk nimetada Saksa katoliiklast tsentrumi, kuid see on ainult näiline erand. Tema tuumaks pole mitte keskerakondlus, vaid katolitsism. Enne revolutsiooni oli ta väljakujunenud alalhoidlik erakond ja vast revolutsiooniga sai ta suurema demokraatliku kallaku.

Teiseks ei vasta parlamentaarse demokraatia kogemustele ka hra Looritsa arvamine, nagu oleks meie Riigikogu mõlemal tiival niihästi oma kindel kiht kui ka kindlaks kujunenud ideoloogia ja programm.

Need kaks asja — kiht ja ideoloogia — esinevad parteide ajaloos üksteise vastandina. Emb-kumb: kas rajatakse erakond ilmavaatele, — siis jääb välja samast kihist palju teisemõttelisi ja tuleb nende asemele juure palju samamõttelisi teistest kihtidest. Nii on kommunistlik partei — ilmavaateline erakond, hoolimata oma proletaarilisest messianismist. Või rajatakse erakond teatavale kihile ehk kutsele, nii et selle kihile ehk kutsele esindaja eo ipso saab erakonnaliikmeks, nagu inglise tööliste ametiühingute liikmed on ühtlasi *Labour* partei liikmed. Siis kaob paratamatult ilmavaateline ühtlus. Inglise *Labouril* on ministrikski mehi, kes vabameelsest palju alalhoidlikumad.

Sellelt seisukohalt on kõige enam „kindel kiht“ selja taga meie asunikel ja siis põllumeestekogudel. Kummagi poliitilise ideoloogiaga on aga lugu üsna napp. Omal ajal kirjutas kogude häälekandja, et kogudes peaks välja kasvama mõõdukas poliitiline erakond. Pärast 1924. a. finantskriisi pole aga sellest enam juttu olnud. Kogude viimasel kongressil ütles Riigikogu esimees K. Einbund, et kogudel tuleks oma ideoloogia väljatöötamisele asuda just kutserühma suunas.

Meie sotsialistlik erakond pole ei kindlakujunenud kihi ega ilmavaate erakond. Revolutsioonist saadik elab ta üle sisemise võitluse protsessi, mis kaugeltki veel pole lõpul ja kus mõlemad püüded kihi kui ka ilmavaate erakonna poole esinevad kõrva. Mis puutub kihilisse koosseisu, siis seletab M. Martna, et tööliklassi kõrval ja teda ülegi mõjutades esinevad sotsialistlikus parteis rohkearvulised väikekodanlikud olused oma enda püüetega, mis proletariaadist täitsa lahku minevat. Ja ilmavaate suhtes on Siegmund Klau üsna tabavalt *Baltische Monatschriftis* näidanud, et meie sotsialism seisab teelahkmel, olles juba lõhestatud revolutsioonilise sotsialismi ja kodanlik-olupoliitilise radikalismi vahel. Sellest ka alaline sisevõitlus sotsialistliku partei olupoliitilise parentiiva ja „austriatliku“ doktrinäärse pahemtiiva vahel. Et pahemtiivalt kommunistlik võistleja on politsei abinõudega aetud pörandalla, see laseb seda sisevõitlust võtta lahtemaks kaju. Kuid partei astumine valitsuskoalitsiooni on ta jälle akuutsemaks teinud.

Poliitilisi erakondi selle sõna kitsamas mõttes jääb meil, nagu üldse uutest riikides, üsna vähe. Peaküsimusteks, mis neid praegu lahutavad, on majandusküsimused.

Hra Looritsat näib veetlevat mingi „konkreetne pjatiletka“. See mõiste vajab täpsemat piiritlemist. Kuna Nõukogude Venemaal, kus kogu riigi majandus on juhitud ainsast keskkohast, katse majanduse elavat organismi pjatiletka ebaorganiliste skeemide järele korraldada läbi on kukkunud, siis jääb arusaamatuks, mida mõeldakse pjatiletka soovitamisega Eestis. Riikliku vahelegemise võimalus kapitalistliku eramajandusse on üsna piiratud. Jutt võib seal olla ainult tavalisest riigi majanduspoliitikast.

Meie majandusheitluste lähtekohaks on 1924. a. finantskriis. Võitlustes margakursi stabiliseerimise pärast kujunes siis kaks vastupidist majanduspoliitikat: kokkutõmbamine ja lautamine, või nagu teiselt poolt seda kutsutakse: passiivne ja aktiivne poliitika. Üks pooldab kokkutõmbamist oma enda kandejõu piirideni, teine — edasist ekspansiooni väliskapitali toetusel.

Seisukord on teatava määranu analoogiline praeguse Inglismaa sisevõitlusele, mis eriti *Labouri* ja vabameelsete on lõhestanud kahte leeri: ühelt poolt Grey-Snowdeni kokkuhoiu propaganda ja selle vastu Keynes — Lloyd George — Mosley ekspansiooni poliitika. Olulisem vahe on ehk selles, et J. M. Keynes ütleb Inglismaal olevat töötä mitte ainult veerand tema töölistest, vaid ka veerand tema kapitalist ja neid mõlemaid olla vaja ekspansiooni poliitikaga tööle panna. Meie peapuuduse ütleb aga Eesti panga komissar N. Kõstner olevat — kapitali puudus.

Kapitali kogumiseks on kaks teed: sisemine kokkuhoid ja väliskapital. Kuna praeguse konjunktuuri juures välislaenu meile nii kallid on tulnud, et meie riiklikud rahaasutised ise nende edasilaenamise eest pahasti võtavad madalama protsendi, kui nad ise maksma läinud, siis jäävad üle väliskapitali juuretõmbamiseks rahvamajanduslikult küsitavamad ja raskemad teed: kontsessioonid ja monopolid. Meil on juba sisse seatud tikumonopol ja aegajalt on juttu olnud tubakamonopolist.

Neis küsimustes on rahvaerakonna ja tööerakonna vahel tunduv lahkumine tekkinud. Kui 1924. a. finantskriis tööerakondlane O. Strandman reaktsioonina seni kestnud suurtootuslikule lautamisele algatas kokkuhoiu kurssi põllumajandusliku kallakuga, siis lahkusid põllumeestekogudest paljud linna majandusringkonnad ja lähenesid aegamööda rahvaerakonnale. Ühtlasi sai põllumeestekogude asemel rahvaerakond seks erakonnaks, kes „püksirihma pingutamise“ vastu asus järjest teravamasse vastasrinda, propageerides kriisist ülepääsemist uute ekspansiooni pingutustega.

Hra Loorits nõuab rahvaerakonnalt suuremat pahempoolsust, — eemaldumist kirikust, tagurlusest, tegelikust põllumehest jne. Seda loeb ta „võidu“ tingimuseks. Jääb küsida, kas siis hra Looritsa arvates alalhoidlik ilmavaade sama õigustatud ja eluvõimeline ei ole nagu vabameelne ehk radikaalne? Hra Loorits näib liiga kinni olevat 1905. a. eelarvamistes. Marta Lepp ütleb oma mälestustes, 1905. a. nooruseringides peetud igat mittesotsialisti kõige tõega — rumalaks. Hra Loorits näib kõige tõega uskuvat, et äriomanik ei saa olla aumees ega autoriteet.

Kõik meie poliitilised voolud elavad praegu reaktsiooni tähe all, mille algteguriks on lihtne äratundmine, et „näpud on põhjas“. Kõige vähem sellest reaktsioonist on puudutatud ainult sotsialistliku partei pahemtiib, kes Bernard Shaw'ga õeldes on meie kõige alalhoidlikum vool, sest tema jaoks pole revolutsiooni kogemusi olemas ja tema tahaks meid tagasi viia sinna, kus Euroopa sotsialism asus enne sõda. Reaktsiooni tunnuk

Elmar Fischer

Mälestusi Zarskoje Selost

ZARSKOJE SELO, Peterburg ja Peterhof! Suur mälestuste küllus vene keisrikoja võimust ja hiilgusest Nikolai II ajajärgul. Palju, mis siin juhtunud, on tervele maailmale teada, kuid on ka asju, millised sündinud saladuse katte all ja millised osalt ainult üksikuile teatavaks said, osalt aga arvatavasti igavesti saladuseks jäävad.

Küll on mõned sündmustest osavõtjad ja kaasaegsed katsunud oma üleelamusi ja tähelepanekuid tulevastele põlvetele edasi anda, kuid nende teadaanded ja otsused on ikkagi subjektiivsed ning sageli mõjutatud soovist ennast kui osavõtjat valgeks pesta või sündmusi varjata saladuslikult, kui nende kaastöö saatuslikuks muutus kogu vene rahvale ja riigile ning keisrikojale.

Zarskoje Selo, viimse keisri Nikolai II alaline elukoht, umbes 30 kilomeetrit sisemaa poole Peterburist, oli maakonna linn Peterburi kubermangus 30.000 elanikuga. Keiserlik palee, nimetatud *Aleksandri paleeks*, asus mitme ruutkilomeetrilises suurepärases vanas pargis. Park oli piiratud kõrge raudvõrega, mis oli tublisti kõrgem kui inimese pikkus. Pargis eneses ja väljaspool parki pidasid alalist valvet kaardiväelased ja ihukaardiväe kasakad hobustel, maalilistes rahvariides. Keisri või tema perekonnaliikmete väljasõitudel ratsutas ikka üks või mitu kasakat nende järel.

Peale sõjaväelise valve oli keiser ja tema perekond kaitsitud veel paleepolitsei ja salapolitsei, ohraana agentide poolt. Paleepolitsei omas vormis valvas alaliselt palee sissekäikudel ning samuti pargi raudväravate ees. Pargiväravatest pääsid sisse vaid enne teatatud ja ametlikult palees töötavad isikud. Salapolitsei agente erariides võis kohata palee ümbruses, kogu linnas ja eriti vaksalites. Võõrastele tundmatud olid nad aga kohalikele elanikkudele oma ühetaolise riietuse ja ülalpidamise poolest tänavail hästi tuntud. Neid nimetati nalja pärast *botaanikuteks*, kuna nad kohtamisel inimestega maha vaatasid, nii nagu otsiksid nad lilli.

Kõikidel keiserlikus ihukaitses seisvatel ametnikkudel olid omad ülemused, iga organisatsiooni eesotsas asus kindral, kes jälle kõik allusid *paleekomandandile*. Viimane paleekomandant oli kindral *Wojeikow*, õueministri *krahv Frederiksi* tütremees. Pikemat aega oli selle kindrali juures teenistuses minu endine teenija *Hans Rebane* Keenist, kes töötab praegu Valgas tolliametnikuna ja kes omal ajal kindrali majas on näinud ja läbi elanud nii mõndagi.

Dr. med. ELMAR FISCHER

Aleksandri palee oli kahekordne hobuserauataoline kivimaja keldriruumidega. Esimeses tiivas elasid alaliselt korral keiser ja keisriproua, teisel korral keisri lapsed nende kasvatajate ja teenijaskonnaga. Teises palee tiivas elasid õuedaamid ja keisri külalised. Tiibadevahelises paleeosas olid vastuvõtu, söögi- ja seltskondlikud ruumid. Palees eneses valvasid ka mitmel kohal kaardiväelased täägistatud püssidega. Need valvurid pidid olema igast palees liikujast informeeritud. Juhtus isegi kord mulle, et valvur mind kinni pidas, kui mina keisrinna teenija saatel keisrinna ülesandel tema toast teise tiiba minema pidin, et seal reisilt tulnud haiget suurvürstinnat läbi vaadata. Oli unustatud vahtkonna ülemale minu liikumisest ühest paleetiivast teise teatada. Pidin mõnda aega ootama, kuni asi selgus ja mina käiku võisin jätkata.

Peale kaardiväelaste, igasuguste teenrite ja uksehoidjate äratasid erilist tähelepanu veel koridoris neegridteenrid oma punastes frakkides. Muidugi liikusid ka palees ise erilised salapolitseiagendid, kes omalt poolt jälle luurasid kõiki isikuid, kes seal ametis olid. Selle keerulisele ja väga laialdasele erivalvele tuli veel lisaks *Zarskoje Selo* avalik politsei ja sandarmid. Nende kõi-

„Keskerakondade“ ülesanded

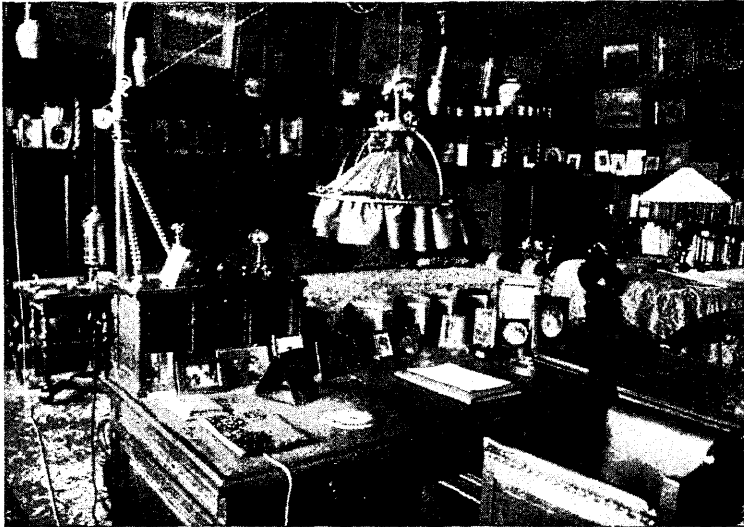
seks on ka hra Looritsa eitav suhtumine asunikudesse, sest et need tahtvat elada aina riiklikul toetusel. Järjekindel olles peaks ta küsima: kas tööliste sotsiaalne kaitse oluliselt on ka palju muud, kui riiklik toetus üldsuse kulul? Tähele pannakse seda vähem, kui asunikude toetamist ainult sellepärast, et seal toetusraha ei tule otse riigikassast, vaid seaduse käsul eraettevõtjalt,

kes ta aga omakorda ikkagi sisse kasseerib tarvitajalt, see on — üldsuselt.

Meie poliitilise arenemise pant ei seisa mitte ideoloogitsemises subjektiivsete sümpaatiade najal, vaid seniste kihi- ja kutserühmade asemel poliitilis-ilmavaatelistel vooludel väljakujunemisel. Kuigi see kujunemine on käimas ka kihi- ja kutserühmades enestes, on meie poliitilistel erakondadel, eriti nagu hra Loorits ütleb, „keskerakondadel“ selles kõige suuremad ülesanded.

Tallinna, 7. 4. 1931,

ED. LAAMAN.

Nikolai II töökabinett Aleksandri palees Zarskoje Selos

Tuba keisri kabineti kõrval, kus 1905. a. peeti tormilisi valitsuse koosolekuid

kide ülesandeks oli — atentaatide ärahoidmine ja tolleaegse riigikorra kaitsmine. On arusaadav, et kõik need asutised oma olemasolu pärast keiserlikku perekonda sageli hirmutasid, isegi atentaate ette luisates, samuti mõnda loomulikku õnnetut juhust rahva silmis atentaadiks tembeldades.

Minu kauaaegne patsient, kolme vene keisri õukunstnik, kuulus ungarlane *M. Zichy**) seletas, kuidas keiser Aleksander III erarongiga juhtus õnnetus Borki juures. Selle sõidu tegi *Zichy* kaasa. Vedurijuht pidi raudtee inseneride poolt ettkirjutatud lubatud kiirusega sõitma. Aleksander III pööranud aga isiklikult vedurijuhi poole ning öelnud talle: „Kui sa praeguse kiirusega edasi sõidad, saad hõbetaskukella, sõidad aga kiiremini, siis saad kuldtaskukella.“ Keisri isiklik rääkimine ja kulduur meelitasid meest võimalikkusest kiiremini sõitma, mille tulemuseks oli Borki katastroof, mis muidugi atentaadiks tembeldati.

Sageli näis mulle, et vaatamata suurele ihukaitsjate hulgale, atentaatide võimalused suured olid revolutsionääridel, kuid nende tegevus oli pigemini sihitud tolleaegse riigikorra kui kroonikandja isiku vastu. Ähvarduskirjad, milliseid keisri perekond sageli oma ruumides leidis, tulid arvatavasti *mustaltsajalt* (черная сотня). Mustakssajaks nimetati kõiki keisriaaja äärmisi reaktsionääre. Need püüdsid keisri perekonda oma mõtteosalistega ümbritseda ja sündmusi riigis vaid omas valguses keisrile ette kanda lasta. Nemad mõjutasid keisrit ja tema perekonnaliikmeid niiviisi tegutsema, mis rahvas ärevust tekitas ja lõpuks revolutsiooni välja kutsus. Need isikud ei olnud mitte kõige kõrgematel kohtadel, aga oma jultumuse, häbematususe ja intriigide kaudu oli neil kõige suurem mõju riigivalitsuse aparaadile. Kõik keisri inimlikud nõrkused uurisid nad välja ja kasutasid neid omakasupüüdes. Ministrid ja kõrgemad ametnikud kartsid neid ja arvestasid nende soovide ja nõudmistega. Sala-

politseiga oli neil ühendus ja mustasajaline *Puriškevits* oli salapolitseiülema *Spiridovitši* sõber. Kui avalikkude poliitiliste tegelaste vaated ja väljaastumised olid mustasajaliste plaanidele kardetavad, siis kõrvaldasid nad neid tegelasi kas salaroima (näit. duuma saadikute *Herzensteini* ja *Jollo'se* tapmine) või teisel teel. Ka peaministri *Stolõpini* tapmine Kiievis võiks nende ringkondadega ühendusse seada, sest kummaline oli see, et keegi ihukaitsuse ülematest ei saanud karistatud roima eest... Millistesse ringkondadesse kuulusid mustasajalised, sellele võib vaid vastata ühega — ringkondadesse, millised selleaegse isevalitsusliku riigikorra läbi said kasu ega soovitud mingisuguseid reforme. Need olid osalt kõrgemad vaimulikud, osalt aadlikud, osalt ka mõned riigiametnikud j. t. Nad said mehkelduste, ähvarduste ja intriigide kaudu keisrilt kätte kõik, mis nad tahtsid, ning olid tõelised nugalised rahva küljes, ise saamatud riiki valitsema rahva heaolu suunas. Kui neil kellegi kohta kahtlusi oli, et ei olda nende mõtteosaline, siis katsusid nad niisugust

Tsarinna buduaar Aleksandri palees

*) *Zichy* (I. Siitši) oli abiellunud eestlannaga. Perekond elab vist praegu Ungaris. Ta oli kunstnik *Johann Köleri* sõber ja on teda keisrikojas nähtavasti ka protežeerinud.

isikut hoida õuest eemal, tembeldades teda nihhilistiks ja revolutsioonäärriks. Nii liikus keiser oma perekonnaga vaid säärase isikute keskel, kes temale Vene riigi elu ja rahva soove sootuks vale valguses kujutasid, nii et tsaariperekonnal oli arvamine, et kõik mis tema poolt tehakse, on õige ja hea. Selle naiivi usu juure näib tsaar jäänud olevat kuni lõpuni. Paari aasta eest küsisin Tartus hiljuti surnud viimse keisrinna kammerteenri *Volkovi* käest, kes tsaari perekonnaga läks Siberisse ning viimasel silmapilgul otsekuu ime läbi põgenemise teel mahalaskmisest pääsis: „Kas keiser ei mõtelnud enamlaste vanglast põgenemisele?“ *Volkov* vastas, et sellekohane ettepanek keisrile on tema poolt olnud, kuid keiser on vastanud: „Mõistku meie üle kohut, meie pole rahvale ega kellelegi kurja teinud.“

Nii kriitikavõimetuks oli keiserlik perekond aegamööda oma ümbruskonnas muutunud, et temal arusaamine täiesti puudus, et isevalitsusliku riigikorra juures, kus ametnikud keisri nimel talitasid ja muidugi sageli ka oma võimu kuritarvitasid, moraalne vastutus langes keisrile.

Kui nägid, kuid keiserlikud kutsarid oma toredas rõivastuses, kõrval pukis teenrid purpuris, kihutasid tänavail, siis võis eeldada, et kõik need, kes õue juures olid ametis, õnnelikud ja majanduslikult kindlustatud olid. See ei olnud aga sugugi nii. Kõrgemad kojaametnikud elasid muidugi külluses, kuid väiksemad ja töölised kannatasid koguni toidupuudust ning elasid väga halbades korterites, nagu seda mina ise kui arst võisin näha.

(Järgneb)

A. VEIZENBERG „VENEMAA“

M. Zichy (õokuues) oma suvilas Lahtas sünnipäeva pühitsemas. Paremalt istub dr. R. Fischer

Aleksandra Feodorovna lastega oma laatsareti külalistamisel; troonipärija süles

L. Teder

Kirikus

PÜHALIKULT seisab üksikul künkal väike, vanaaegne kirik, piiratud tugevatest tammedest ja vanadest pärnadest. Kaugele üle väljade ja metsade vaatab vana kirik. On möödunud aastasadu... Tulevad ja lähevad inimpõlved — kirik tervitab tulejaid — ja saadab kurva kellahelinaga minejaid... Ikka uued inimesed tulevad kirikusse...

On suvine hommik. Vaikne. Täna on pühapäev, seepärast on kõik nii vaikne. Loodus palvetab... Kaugel kostab kellahelin — vaibub — heliseb uuesti... Need helid täidavad kogu looduse. Kellahelin kutsub inimesi palvele... Kellahelin vaikis.

Üksikul teerajal lähed sa kiriku. Kas tahad sa palvetada? Soovid mõtteid ja tundmusi, mis äratavad müstilise kiriku?..

Istud vanal, kulunud pingil, vaatled kirikut ja inimesi. Kõik on nii iseäralik. Külma ja hämar on vana kirik... Ja inimesed?.. Kuipalju viletsust ja kannatust peegeldavad nende karmid näod!.. Nad loodavad abi ja andeksandmist...

Kostavad tasased oreli helid — paisuvad — muutuvad võimsaks koraaliks. Rahvas laulab. Nendes karedates hääldes on imelik jõud...

Tuleb vana õpetaja, laskub altari ees põlvili ja palvetab... Sirutab käed rahva poole — ja õnnistab rahvast... Kõik palvetavad. Kostavad ainult tasased oreli helid...

Õpetaja räägib armastusest, mis võimsam kui surm... Su mõtted süvenevad Kristuse kujule altari pildil.

— Kui palju kurbust ja kannatust... Ta vaatab kaugelt... Ta hinge täidab valu... Kostab tasane laul — ja vaikne, kurb naeratus libiseb üle surija näo... Tasa kostavad surija sõnad:

— Tulge minu juurde, kes otsite unustust... Armastage üksteist... Isa, anna neile andeks...

Üks pisar veereb sinu palgele... Sul on kahju... Pühid pisara, kuulad õpetaja monotoonset jutlustamist ja vaatad, kuidas valgel kiriku seinal mängivad värvilised päikese kiired — kiriku akendes on väikesed, värvilised klaasikesed. Vaatad, kuidas väljas helgib päike — ja pärna lehed liiguvad...

Uuesti kostavad oreli helid, rahvas laulab — ja palvetab... Jumalateenistus on lõppenud. Kirikukellade helina saatel lahkub rahvas kirikust. Inimeste nägudel on vaikne rahu.

Lähed kitsal trepil kellatorni. Tervitad lahke naerutusega vana kellameest. — Tahad vaadata üle väljade. Nii kaugel on silmaring tornist vaadates... Väljad, metsad, heinamaad, järved, külad... Seal metsa ääres on su kodu... Nii väikesed on inimesed, kes liiguvad teedel... Nii sinine on taevas...

Tänad lahkett vanakest ja lahkud tornist. Väljas tervitavad sind heledad päikese kiired... Tulevad uued mõtted ja tundmused. Sa lähed üksikul teerajal...

TSÜKLIST ÜHE NAISE PORTRAITID

Talimaastik

F. Karlson

Härmatis

*Talve taidur Härmatis, ilmatu ilus,
müüdid silmis, muistendid südames,
juurdleb, toimib probleemel talvöises vilus,
ilu sala veetlusse süüvides,
kristallmiljärdeist koostab unelma helmeid,
aardeid õilmeseid, imetaoseid ehteid.*

*Rubiin-, safiirpärgi puuokstele seab,
smaragdroose topaasist vaasidel,
munasjutte kauneid ja säraseid teab,
teemantsulel graveerib klaasidel,
puistab briljante, litreid hõbeseid, kuldseid,
kombineerides värve kirevaid, uudseid.*

*Taevavõlvilt tähtsilmad piiluvad alla,
kuldne kuu ja majesteet päikene:
„Mis küll inimlas õieti pääsnud on valla? —
Oli vaene argipäev hädine.
Mis sääl sädeleb kirkalt üksluises hallis,
kas ju maailmas saabus pühapäev kallis?“*

*Ilu ülempreestritar Härmatis üllas
inimhingis sütitab tulesid,
südameisse igatsust, vaimustust külvas,
rõõmuääsil hävitab muresid.
Hetkest ilusast piisab lõpmatuiks ajuks,
pilgust — unistusõnne sädemesajuks.*

Nukud ja nukuteater

KÕIKVÕIMAS mood tegi nuku käesoleval sajandil salongi ja restorani moeasjaks. Nagu viimastes varem müütati lillesid daamidele kinkimiseks, nii pakuti 1923. a. ümber Pariisi restoraanes nukke, mis härrad kinkisid oma kaaslannadele. Nukuga liiguti seltskonnaski, neid asetati salongides kõikjale. Praegu on need ajad küll juba möödunud, aga väike tagasihoidlik õrnus ja armastus on siiski jaanud nii mõnesse nukkude harrastajasse.

Meile on toonud kunstiväärtusliku nuku pr. Ally Orav, kes kunsti-entusiastina on tundnud huvi mitmegei kunsti-ala vastu, esinedes tagajärjekalt teatriski, kuid kes näikse olevat jäänud pikemalt peatuma nukkude, — ilmekate ja kunstipäraste, — valmistamisele. Pr. Orav on toonud selliste nukkude harrastuse ja valmistamise oskuse Pariisist, kus ta aastaid on elanud, ja kuna need aastad langesid kokku nukkude moodisoleku ajaga, siis on meiegi uue kunsti-ala rajaja saanud tõuke oma harrastuseks tolleaegsest nukkude moehaigusest. Kuid pr. Orav on võtnud oma ülesannet tõsisemalt ja innukamalt, nagu tõendasid seda tema väljapanekud Tallinnas *Börsi saalis* peetud kunstinäitusel ja nagu on tõendanud seda laiematele hulkadele pr. Orava nukud Gailiti *Niper-naadi* teemil väljapanekuina Tallinna ja Tartu raamatu-kaupluste vaateaknalil.

Pr. Orava valmistatud nukkudel ei puudu iseloomu tabavaid jooni, neis üllatab vaatajat leidlik huumor ja pilge ning kujutades mõnda teatud inimest, ei puudu neil ka sarnasus.

Oleks tõeliselt kahju, kui need nukud jääksid vaid ehteasjadena peatuma perekondade salongidesse, kus nad ununevad ja tolmuvad. Nende valmistaja ise on nihkunud oma kavatsustes kaugemale: ta tahab panna aluse esimesele nukuteatrile Eestis. See on tõeliselt tervi-

Pr. ALLY ORAVA NUKUD

tatav algatus, mis teostumisel võiks tuua alul arvatut kasu meie „suurte“ teatrigei arengule.

Nukuteatrid olid kord muiste vägagi moes, neile on kirjutatud isegi arvukad repertuaarid, nagu näiteks *Pocci näidendid*. Inimeste teater on nad aga 19. sajandil pea välja tõrjunud, kuid enne kui teostus nende lõplik surm, ärkas uuesti huvi nukuteatri vastu ja tänu üksikuile entusiastidele on jõudnud nukuteatridki mujal omasugusele öitsengule. Need teatrid jagunevad kahte eri harru: prantslaste *guignolid*, nukud, mille asetab laval esinemiseks näitejuht oma käele, pistes esimese sõrme, „pikk-peetri“, nuku pea sisse, pöidla ja teise sõrme aga kätte, ning siis liigub nukk oma näitejuhi sõrmede liikumise järele. Need on elementaarsemad liikmed nukuteatri alal. Levinenumad aga on traatidel nõõride abil liikuvad nukud, mis kannavad ette terved ooperid ja balletid, kuna nukuteatrite repertuaari rõhuv enamus kuulub sõnadraama toodetele.

Nukuteatrite liikumine on laialt levinud paljusis mais, näit. Daanis, ja ulatunud koguni kultuuriliselt mahajäänud Balkani riikidessegi. Slaavi riigid moodustavad isegi omavahelise nukuteatri liidu, kuhu kuulub ka praegune Venemaa. Tšehhoslovakkias on tervelt 2677 nukuteatrit ja neil on kandev osa noorsoo kultuuritöös.

Puuduvad andmed, et Eestis leiduks ainuski nukuteater, aga selle tekkimine olgu tervitatud kui suur kultuur-tegur meie noorsoo liikumises ja võimas kaasaaitaja „suurte“ teatrite vastu huvi äratamises. Noorsoo organisatsioonid peaksid tundma erilist huvi pr. Orava algatuse vastu, mille teostuskulud on minimaalsed.

Pr. ALLY ORAVA NUKUD

Ferdinand Karlson

Kui olin Tallinna linnapea

Adv. F. KARLSON

MÄRTS 14. (1.) 1906 tähistab minu isiklikus elus huvitavat episoodi. See aga ei tohiks ka üldsusele olla huvituseta, koos oma eel- ja järellooga, kuna tähendatud päeval valis Tallinna, kodumaa suurim ja mõjuvaim linn, omale esimese eesti soost linnapea.

Juba 1905. a. algusest peale oli Tallinna linnaomavalitsuses pääsenud juhtivale kohale eesti-vene linnavalijate blokk — tänu peaaesjalikult praegusele riigivenele K. P ä t s'ile, tema poolt asutatud ajalehele *Teataja* ning selle ümber koondunud ringkonna organiseerimistööle, — kuid uus linnavolikogu valis omale esimeseks linnapeaks venelase H i a t s i n t o v i, vana, vilunud ametniku, tõsise riiginõuniku Kubermanguvalitsusest, linnade asjade osakonnast. Põhjuseid selleks oli palju ja mõjuvaid. Kõigepealt töösuse puudus niisugust suurt ja keerulist majapidamist juhtida, nagu see oli Tallinnal, mis vajab algusest peale vana vilunud kätt ja pead, eriti vahakordade pidamiseks ametiasutistega; peaaesjalikult aga vajab pidevust linna majandusliku organismi funktsioonides. Oli karta sabotaaži vana linna ametnikkonna poolt, kui mõni täiesti uus mees sel alal radikaalselt tegelema oleks hakanud juhtival kohal. Teine sama tähtis põhjus oli soov leida isikut, kes võis mõjuvalt toetada vene ametlikkudes ringkondades, kus meil igasugused sidemed puudusid, uue linnavalitsuse mõtteid ja kavasid. Kolmandaks põhjuseks oli veel see kaalutus, et meie poolt valitud „uus inimene“ ka vaevalt oleks kinnitamist leidnud vene ametlikkude võimude poolt, pealegi kus linna aktiivsest valitsemisest kõrvale tõrjutud saksa element kõike oma suurt mõju, mis tal Peterburis oli, ära oleks kasutanud, et oma intriigidega seda kinnitamist tühistada. Kõike seda hoidis aga ära Hiatsintovi valimine. Pealegi oli ta meile kui inimene ka oma korrektsusega ja sümpaatsusega kõigiti vastu võetav.

Nii siis sündiski, ja uus linnavalitsus intelligentse ja vilunud juhiga eesotsas võis tasa ja targu tegutsema hakata ning kõiki tarvilisi uuendusi ja muudatusi teostada. Kuid sellel rahulisel ajajärgul tuli peagi lõpp. Ajalooratas hakkas kiiresti veerema, sündmused täis dramatismi ja traagilisust vallutasid oma lainetusega ka iseloomult nii apoliitilise, vaise linnavalitsemise ala. Vene-jaapani sõda, rahutused Peterburis, üldstreik, Tallinna veresaun Suurel turul, oktoobri manifest, agraarrahutused, karistussalgad jne. Meie poliitilised vastased, kasutades ärevaid aegu ja üldist tagasikiskumise voolu üldpoliitikas, võtsid ette tähtsa aktsiooni, korjates üle kogu linna allkirju valijaskonnalt igasugu valde ja ähvarduste abil, et uut quasi revolutsioonilist volikogu laiali ajada ja vanale võimule jälle valitsemiseohjad kätte mängida. Kuid see ei õnnestunud. Linnapea Hiatsintov

lahkus ometi ametist „tervislikkudel põhjustel“, mis teda aga ei takistanud jätkamast hiljem oma ametniku karjääri Tallinnas Talurahva põllupanga juhina. Mis nüüd teha? Hea nõu oli kallid. Linn pidi omale uue linnapea leidma. Aga keda valida? Kas jälle mõnd venelast otsida? Kuid sobivat kandidaati neil ei leidunud ja õieti ei soovitudki enam peale selle, kui esimene katse oli äpardunud. Vaja oli edasi minna, hirmutustest ja terrorist hoolimata, vaja oli oma meest ametisse seada, kes hädaajal lahinguväljalt ei lahkus püssi põõsasse visates. Kuid keda? Kõik, keda oleks meeleldi nähtud selles ametis, olid kui igasuguste kahtluste alused läbi otsitud või vangistatud, ebasüüdsad ja ametisse mitte kinnitavad või ühel või teisel põhjusel, nagu Jaan Poska, ei soovinud valitud saada. Lõpuks jäidi minu kandidatuuri juure peatuma. Arvati, et minuga mingisuguseid raskusi tekkida ei või, sest olin ma ju ohvitserina vene-jaapani sõja ajal mobiliseeritud ning ei saanud sellepärast kriitilisel ajajärgul osa võtta linnavalitsuse tegevusest; samuti ei olnud minu juures ka mingisuguseid läbiotsimisi toime pandud ega polnud ma ka vangistatud. Pealegi olin eesti-vene bloki volikogu rühma juhatajana soovitatud ja vastuvõetav enamikule. Nii siis suabus päev, 1. märts v. k. 1906, kus mind linnapeaks valiti.

Järgmisel päeval, vana kombe järele, tegin visiidi alles hiljuti Eestimaa kuberneriks nimetatud Bašilovile Toompea lossis. Teatasin oma soovist korrapidajale ametnikule, kes seda oma ülemusele edasi andis. Peale pikemat ootamist pääsesingi viimaks ekstsellentsi ette. Ta istus tussal näol omal toolil kirjutuslaua ääres. Silmitses mind tigidalt ja küsis siis karedalt:

„Mida Teie soovite?“

Vastasin, et pidasin tarvilikuks linnapeaks valimise puhul end esitella.

„Tean, tean.“

Tekkis lühike piinlik vaheaeg. Ma seisin püsti teisepool lauda, minu kõrval oli tühi tool.

„Ekstsellents, lubate istuda?“

„Istuge,“ oli uus tige vastus.

Jälle vaikus, mida aga seekord tema katkestas.

„Ma imestan, et Teie, peale seda, mis Teist räägitakse ja mis Teile enesele kõige paremini teada on, veel võimalikuks pidasite minu juure tulla.“

Sõnad olid kurja muigega, sapisid.

Situatsioon oli selge. Meie poliitilised vastased olid juba oma informatsiooni töö teinud vastavais kohtis vastavate vahenditega. See selgus andis ka meelekindluse tagasi.

„Vabandage, ekstsellents, ma ei tea mingit takistust olevat, mis minu siiatuleku oleks võimatuks teinud. Ma palun ütelda mulle, mis minust räägitakse.“

„Hea, ma võin seda. Mulle teatati, et Teie olete Tallinna turul mahalastud mässajate lahtisel haulal kõne pidanud ässitades rahvast sõjaväe vastu üles; edasi teatati mulle, et Teie olete soldatite hulgas riigi- ja keisrivastast kihutustööd teinud, laotades nende hulgas laiali proklamatsioone; ja lõpuks teatati mulle, et Teie olete intellektuaalne osaline ja ässitaja katses tappa ohvitseri, kes mahalaskmist turul teostas.“

Selles kaebuses oli vaid niivõrd tõtt, et linnavolinikuna käisin ühes teistega erariietuses, kuigi olin ohvitser tegevas väes, ühises rongikäigus Rahumäel, kuhu mahalastud ühishauda maeti. Kostas:

„See on laim ja valekaebus. Ma palun teatada nende nimesid, kes Teile need andmed andsid. Ma võtan nad kohtulikule vastutusele. Las tõendavad seda. Mina riskerin sunnitööle-minekuga, kuid ka nemad peavad karistuse kandma, kui nad seda tõendada ei või.“

Minu vastaspool uuris mind teravalt oma terashallide silmadega, kuid häälekõlas oli juba nagu väikest lahkust, kui ta vastas:

„Mul on salajased agentuuri teated, ma ei või nimesid avaldada.“

Nüüd juba, tundes kindlat jalgealust, jatkasin ma julgelt:

„Ekstsellents, kas on neid teateid kontrollitud ja kui ei, siis mispärast mitte? Kuriteo iseloom on ju seesugune, et see pidi kergesti teostatav olema. Tunnistajaid pidi ju siin nii kerge leida olema. Ja mispärast ei ole minu juures ka mingit läbiotsimist toime pandud, kas või salaproklamatsioonide lao leidmiseks. Miks avaldus minu suhtes säärane tegevusetus sandarmeeria, prokuratuuri, või vabandage, Teie enese poolt, et niisugust hädaohlikku inimest kahjutuks teha?“

„Ma palun mitte tähendusi teha, mida ma pean tegema või tegemata jätma.“

„Vabandage, ekstsellents, kui Teie minust niiviisi aru saite. Ma ei mõtelnud mingisuguseid tähendusi teha. Minu arvates oli see tegevusetus just kõige paremaks tõendusks, et vastavad ametnikud niisuguseid lausa sihilikke teateid, mis tulevad eesti elemendile vaenulise poliitilise elemendi poolt, mitte ei usu. Samuti ka Teie, ekstsellents. Ma ei eksi ometi?“

Vastus oli jalustrabav:

„Oleks ma seda uskunud, ei oleks ma sest Teile muidugi mitte rääkinud.“

„Aga mispärast rääkisite siis sellest mulle, ekstsellents?“

Tundsin end pealetungija olukorras.

„Olen seda seisukorda igast küljest kaalunud. Kui kuberner olen huvitatud sellest, et kubermangu pealinna korralikult ja kompetentselt valitsetakse. Ma kardan, selleks puudub linnal praegu asjatundlik valitsus, eriti veel, kui seda juhtima hakkab niisugune noor elus vilumatu inimene kui Teie. Ise asi oleks, kui Teie ja Teie sõbrad aastate jooksul tarvilisi teadmisi ja oskust omandaksite ja ma usun kindlasti, et siis, kui Teid järgmisel korral jälle peaks valitama, mina oma ettekandes siseministrile Teie kinnitamist toetaksin.“

„Aga nüüd, ekstsellents?“

„Nüüd ei või ma Teid mitte soovitada, ja kui ma Teie kohta peaksin oma ettekandes sõna võtma, siis peaksin küll nii tegema, et Teid elus iial enam sellesse ametisse ei kinnitata.“

„Teie, ekstsellents, soovite siis, et uued valimised ette võetakse?“

„Ja, seda ma soovin. Ja ka uue kandidaadi suhtes tahaksin ma anda Teile näpunäiteid. Tallinna omas pikkade aastate kestel vilunud, vana auväärse linnapea v. Huecki. Näeksin meeleldi, et tema jälle tagasi valitakse. Mõelge sellele ja teatage sellest ka teistele. Ma annan Teile seks kolm päeva aega. Seni ei saada ma oma raportit Teie kohta siseministrile.“

Ta oli vahepeal toolilt tõusnud tunnuseks, et minu audients oli lõppenud, ja astus akna juure. Väljas lossiplatsil paistis hele päike säravale lumele.

Jumalaga jättes tähendas ta veel:

„Vaadake, kui valge, puhas ja särav see lumi seal väljas on. Pidage meeles, mis ma Teile ütlen. Kui Teie loobute praegu oma valimistest, siis olete minu silmis sama puhas ja valge kui see lumigi. Nii siis — ma ootan Teilt vastust kolme päeva jooksul. Jälleägemiseni!“

See jutuaajamine muutus mulle läilaks. Ma vastasin:

„Ma ei vaja neid kolme päeva. Ma ei soovi mingisuguse karjääri või arguse pärast taganeda oma vastaste ees, kes pealegi niisuguseid vastikuid vahendeid kasutavad, et meiega võidelda. Ka ei pea ma sündsaks oma sõpradele soovitada neil motiividel uusi valimisi. Ekstsellents, kirjutage oma raport minu kohta nagu Teie südametunnistus seda käseb.“

„Hea küll,“ kõlas tige vastus kui avasin ukse.

Meie mõlemad pidasime oma sõna ja kubernerite raporti siseministrile sai ka „vastav“. Jäin muidugi kinnitamata. Kuid Huecki meie linnapeaks siiski ei valinud. Vaid teise eestlase, insener Lenderi. Kuberner Bašilov pidas seda enese kohta kuulmata häbematusks, kuna Lenderi peale oli temale veel rohkem kaebusi tulnud, kui minu kohta. Peale selle istus ta mingisuguste kahtlustuste pärast ka mõned nädalad vangis. Kubernerite raport tema kohta siseministrile oli siis vastavalt veel palju krõbedam kui minu kohta. Kuid minu suureks üllatuseks Lender siiski kinnitati. Ei tea kas kuberner Bašilov leidis üldse selle mõistatuse lahenduse. Kuid asjaolu oli järgmine. Seisid ees vene duuma valimised. Tallinna ringkonna kohta liige Papsinsky soovis, et tema sinna valitakse. Olime sellega nõus, kuid tingimusel, et tema mõiuks oma koolisõbra, siseministri abi Krõžanovsky kaudu kaasa, et meie poolt valitud Tallinna linnapea ka ametisse kinnitatakse. Ta andis lubaduse ja täitis selle. Muidugi oli see tol korral suur saladus.

Bašilovi auks tuleb tähendada, et uus linnapea Lender ametisse astudes ka edaspidi katsus suhtuda korrektelt linnavalitsuse tegevusse. Põhjuseks oli muidugi tema kui vana ametniku pikkade aastate jooksul omandatud distsipliinitunne ülemuse vastu, kes oma raportist hoolimata uut linnapead pooldas ja võibolla koguni kartis isikliku karjääri pärast. Erilist oskust vahekorjade pehendamiseks osutas Jaan Poska, kes oma tarkusega ja diplomaatilise osavusega parajal ajal ja kohal mõistis kõiki arusaamatusi ning teravusi kõrvaldada. Tema ja ta abikaasa võõrastevastuvõtlikus lahkes kodus, kus kohtusid linnavalitsuse juhtivad tegelased ametnikkude eliidiga, lahendusid kergesti ühise rikkalikult kaetud laua taga viibides mitmedki „neetud küsimused“, ja mida vähemaks jäi veinide ja konjaki kogu pudelites, seda suuremaks ja avaramaks kasvas sõprus ja kergemalt mõisteti üksteist. Sõnaga: asjaolud muutusid peagi normaalseiks ja jätkuvalt salakaebusil ei olnud enam vastavat mõju. Seda ei suutnud aga taluda meile vaenuline poliitiline element ja umbes aasta pärast oli Bašilov sunnitud lahkuma vastu enese tahtmist, saades ümber paigutatud Novgorodi kubernerite kohale, mis palgalt kui ka mõjult tähendas alandamist ametis. Seda põhjust tunnistas ta ka ise avameelselt linnavolikogu saatkonnale, kes käis talle lahkumise sõnu ütlemas.

*

Aeg möödub kiirelt, samuti ka vaated ja mõõdupuud. Mis enne paistis olevat nii suur ja kuulmata ülekohtune, kutsus nüüd veerandsajandi järele vaid väikese muige huultele. Lehitsed mälestusis nagu mõnes vanas, unustatud raamatus, mida juhuslikult leidsid riulilt vähe tolmununa ja juba võõraks jäänuna. Kuid on huvitav elu ka mõnikord tagasi elada. Palju minu tolleaegseid sõpru on juba Manalasse varisenud. Neile aga, kes veel elavad, saadan nende ridadega tervitusi ja tänu.

Hendrik Adamson

Tuli valla!

HENDRIK ADAMSON
noorelt

TEEL pärituult liikus kombinatsioon sitsirõivis tüdrukulõkatsist purukuivil kuuseoksil, mida vedas kärbistele tõmmat *) hobusenahk. Oli näha, et see paratamata pidi mööduma liiga lähedalt nõgimustast kuradist, kes talitas tulise orgiga suitsevate kütisehunikute kallal. See kohtamine polnud just kummallegi teretunud: ühe nagu kärbestel kirjuks täpit ninanõbi ümber mängles põlastav naeratus, kuna teise mustasse raamit silmavalged tunduvalt suurenesid ja rahutumalt keerlema löid. Oi, kuidas tahé tekkis seda kohtamist vältida: pöörnuks ümber ja käinuks kas või teispoolt maailma ringi, visanuks orgi ja pagenuks kas või põhjanabale. Ent võiduks ju naeruvääristuda ja arvamist tekitada, nagu peljatakse toda teist. Sellepärast üks jatkas teed endises suunas, teine tööd endises paigas; ei kehtet looma kiiremale käigule ega mind tee äärestki kaugemale tööjärjele, kumbki tahtis oma kangust näidata ja julgusest hüvä proovi anda. Otse üleemeelikuks muutus tüdruk; ei ta malland möödasõidul keelt tappa keerata. Tõrjus otsmikule tilkuvad linatordid võidund rätiku alla ja kilkas:

„Jõudu kah, Otike, ära oma kaltsu põlema aja, need jo su viimsed.“

Ott äkki ei taiband vastu äiata. Vaid üsna pikkamisi raskete veskikividena töötasid kohmakad ajud. Kulus aegu kuni adus, mis öeld; enam kuni leidis, mis vas-

tama pidanuks. Seni oli teine tigusammu võrra edasi roninud. Ent kas see pidi Otti takistama ära öelda oma?

„Pea!“ kärgatas ja sibas keerutades tulist teibatukki, mis tõrvikuna leegitsema löi, tüdrukule järel.

Haihtus tolle pilkamishimu, asetus kahetsusega, siis pätuma hirmuga. Sundis hobust, ergutas ohjaga, virgutats vitsaga, plaanis üle pää hoope rahena, ent ei tuksatandki tuim nahk, kuivand kont vaid vastu kolksatas, jatkates liikumist a tempo. Ahastus siis asus hinge, meelegeit, millist veel polnud tunnud. Nuttis, hädaldas, hüüdis appi, hulus, palus, vandus, ent tagaajajat ei peatand ta rängemadki sajatused.

Too lähenes kui paratamattus, suu tiine rängest sõnust, mida tahtis näkku paisata solvajale. Ja kui arvas jõudnud olevat parajasse distantsi, tõmbas lahti kõik registrid, pajatas fortetfortissimo:

„Sa ise oma räbalaid hagude otsas ära lõhki rebi.“

Tüdrukult pääsis valla naer, mõttetu, tagasihoidmatu. Oli oodand teab mis, saabus kõigest vaat' mis ja nüüd nagu kõva punni tagant vabanend kääraine vahutas, kobrutas, kihises, klugises ja pladises midagi, millest ei saad õieti aru, oli see naer või nutt, uus solvamine või hirmust hullumine.

Teine jäi nõutumalt seisma ja silmi jõllitama. Koomiline oma kohmakas abituses provotseeris tüdrukult uue solve:

„Mis vahid, silmad kui õlesööjal? Mine tagasi mutihunikuid torkima!“

Oi, see polnud targasti teht, läks ütlejale liiga kalliks. Otsegu oraga pistet solvatu viskus uude söösta, mida ei peatand teise kiirenev kaugenemine ega rahva vahelerutt. Pidi äigama ühele, tõmbama teisele, komistas üle kolmanda, ent veel viimsel hetkel virutas lõõmava teibatuki kuivasse haokoormasse, mis plahvatas põlema püssirohuna. Ja hetk hiljem koorma otsas inimese asemel oli Neero elav tõrvik.

„Ott, mis tegid nüüd,“ kuulis kellegi etteheidet, ent vahtides omaette tuimade mõttetühjade silmadega, jorises ühtesoodu: „Muudkui tuli hanna alla, mis muud. Tuli hanna alla ja asi tabe.“

Vaid kui konstaabel tuli ja ta hirmsaid põlemis-haavu täis ohvri juurde vedas, uhtsid rasked pisarad nõgisesse näkku kaks sügavat kriimu ja vabisevad huuled kogelesid:

„Ei ma seda mõelnud, et nii võis minna. Teadnuks, ei paigastki liikunuks, öelnuks mistahes, irvitanuks kuidatahes.“

Ega uskunudki Ott, et ta inimese tapnud: „Ei mina teda sõrmeotsaga puutund; pole kellegi külge mu käsi saand, siis nüüd läksin seda tüdrukurajakat puutama.“

*) Autori kirjaviis muutmata. Toim.

Tallinna Toompea vaadatuna Vabadusplatsilt

Rudolf Lesta

Pealinna kroon

Toompea täna ja homme II jagu

VANA KINDLUSTUSMÜÜR TALLINNA TOOMPEA IDASERVAL. — Kas oleks võimalik Toompea servade keskaegse kalli kindlustusarhitektuuri jäänuseid kasutada Eesti riigi- ja rahvasuveräniteedi kivist väljendusvormi loominguks samal Toompeal? See on võimalik isegi Toompea idaserva juures, kus läinud aegade mälestusmärki Vabadusplatsile pole enam nähagi kiikrita; see on võimalik tollestki hoolimata, et Pikkjala kohal kaljumäe ääre vanale kindlustusvooderdusele on ehitatud lammutusmõtteid peletavate kallite paleede krants, mis siin ruutsendimeetritki pole jätnud vana kindlustusmüüri restaursiooniks.

Võimalik on restaureerida keskaegset kindlustusmüüri Toompea idaserval ulatuses *Lühijalast* kuni Liivi Ordu suurtükitorni *Kiek in de Kök*. Siin vääriski müürijäänused restaursiooni ettevõttu, kui see teostada Carcassonne'i *La Cité* esimese kaitsemüüri või *Aigues-Mortes*'i välise kaitsemüüri eeskujul.

Lossiplatsi kujundusideaal vajabki arhitektoonset madalpalistust Toompea idaservale, vähemalt ulatuses Riigivanemapalee tulevase lõunaosafassaadi idanurgalt — umbes *Tüdrukutorni* jäänusest — kuni *Kiek in de Kök*'ni.

Riigivanemapalee lõunafassaadi ette ei võiks ometi jääda idüllitsema praegune iganenud eraelulik nurgakene, aiakene ja valgete korstnatega kuudid laguneval kindlusmüürijäänusel.

Keskaegse kindlustusmüüri jäänused Toompea idaserval tuleks siin restaureerida prantsuslikus ehtkeskaegses maitses: Lossiplatsi kuiundusideaali teostusmaitses on ju kindlaksmääratud prantsuslik suurmaitses kui lääneeuroopalik *par excellence*.

Selle vastu ei võiks midagi olla ka *Kalevlaste Ühingu*. Keskaegsest Lääne-Euroopast, Prantsusmaalt, oli ehituskultuur Eestisse tungimas — Ojamaa toleaege maailmakaubandusliku tähtsa keskuse Visby kaudu — ammu enne sakslaste ja daanlastegi kallaletungi *Kalevikantsile*. Romaani ja gooti stiiliajajärgu keskaegne ehituskultuur oli vaid prantslaste poolt õitsetatud umbes 1½ sajandit enne nende ehitusstiilide laenamist —

sakslastele ja daanlastele, kes pole gooti ega romaani stiili loonud, küll aga on seda Eestis labastanud, mida etteheita tuleb eriti sakslastele. —

Toompea idaserva restaureeritud kindlustusmüür peaks looma ja võib luua sellise ehtkeskaegse väärtuse, nagu seda näitavad *Ch. Mazelin*'i maalitud akvarellvaated *Aigues-Mortes*'i kindlusmüürile.

Sellist nähtust Toompea idaservale tahaks kahtlematult meie turismiedendajad. Tekiks kummaline-keskaegne jalutustee kindlusmüüri, veetlev kogunemiskoht välituristidele: oleks ülevaade all-linnale ja Vabadusõjamonumendile Harjuväravamäel ning tekiks vastav koht nautida Lossiplatsi kujundusideaali teostumise muljet. Kõnnitee müüri tuleks Toompea poolt varustada kaitsebalustraadiga. Ülespääsuks jalutusteele oleks väärt ehitada — *Tüdrukutorni* ja *Kiek in de Kök* juures — säärane ehtkeskaegse muljega trepp, nagu see on *Aigues-Mortes*'i müüri taga *Burgundide torni* juures; *Burgundide torni* kahetiivalise trepi parem pool sünniks *Tüdrukutorni* jäänuse juure vastu müüri, pahem pool aga, ka ligi müüri, ülemise otsaga vastu Liivi Ordu suurtükitorni.

Müüri välisserv vajaks käsitlust sellise keskaegse laskekaitse-arhitektuurina, nagu seda omab *Aigues-Mortes*'i välismüür. Viimane sobiks väga daaniaegse Toompealossi välismüüri ülemise ääre siluetiga, olles viimast veelgi muljekam-keskaegsem, kuigi oleks ise madal Toompea poolt.

Toompea idaserva kindlustusmüüri poleks vaja restaureerida kõrgemaks ehitatava Riigivanemapalee soklikorrast. Nii tuleks restaureerimisele Toompea idaserval ainult oluliselt-keskaegne kindlusmüür. Seega kaoks, esialgselt ja rahuldavalt, mure tornimüraka *Kiek in de Kök* pärast, mis siia on otsekuu keskajast ära eksinud — palistama Toompea idaserva Vabadusplatsi poolt küll monumentaalarhitektuurina, kuid ainsa nimetust vääriva arhitektuurina üldse.

Kiek in de Kök on, kui ka iganenud, uueaegse kindlusarhitektuuri mälestis: ta ehituse lõpetas Liivi Ordu a. 1533. Vormimõttelt vaid on ta keskaegse sunnikind-

Aed Kiek in de Kök juures Tallinnas

luslossi nurga- *échaugnette*, nagu seda ka ehtkeskaegse *Aigues-Mortes*'i pildistus näitab.

Keskaegse kindlusemüüri uuestiehitus, ulatusega Lühijalast kuni *Kiek in de Kök*'ni, annaks viimaselegi ehtkeskaegse ehituskuju ja keskaegse päritolu mulje.

HARJUVÄRAV. — Ehtkeskaegse kindlusearhitektuuri meeoleolu on võimalik veelgi süvendada Toompea idaserval. On hõlbust luua muljet, nagu oleks *Kiek in de Kök* keskaegse kindluse välise kaitsemüürvöö väraavaanduse kaitsetorn!

Seks tuleks 1) restaureeritud kindlusemüüri temast lõunapoolegi ehitada pisut edasi ja 2) sellesse kindlusemüüri ettenäha ehtkeskaegne sunnikindluse esimese kaitsevöö müüri värav.

Sellise ehtkeskaegse sunnikindluse välisvärava ehituseks tuleb ehtkeskaegsetest sunnikindlustest eeskuju valida torni *Kiek in de Kök* silueti silmaspidamisega. Prantsusmaa ehtkeskaegsete sunnikindluslosside hulgas leidub kaks eeskuju. Need on Prantsusmaa provintsi *Périgord*'i sunnikindluslosside *Hautefort*'i ja *Bourdelles*'i väravad välimises kaitsemüüris.

Harjuväraava ehituseks tuleks nimetatud kahelt eeskujult järgmist laenata ja kokkuliita: 1) *Hautefort*'i sunnikindluse vaneimast, XI sajandi, käsitlusest — väraava ja müüri käsitus, kõrgest *échaugnette*'ist kuni hooneni, mis juba XVI/XVII sajandite maitset ehitatud; 2) *Bourdelles*'i sunnikindluslossi välimise kaitsemüürvöö väraava madala *échaugnette*'iga.

Esimene eeskuju näitab, kuidas *Kiek in de Kök*'i siluetiga kokkusobitada ehtkeskaegne väraavavorm. Teine eeskuju juhatab, et *Harjuväraava* (mida ühelt poolt „kaitseks“ ja ehiks *Kiek in de Kök*) teiselt poolt vajab — juba keskaegse maitse ettekirjutusel — vähemalt madalat *échaugnette*'i *Kiek in de Kök* läbimõõduga.

Toompea idaserva arhitektuurne palistus lõpeks lõunapoolel uue väraavatorniga hoopis muljekamalt kui lõppedes tornimürakaga *Kiek in de Kök*.

Nagu näha *Bourdelles*'i keskaegse sunnikindluslossi välimiseimast kaitsemüürist, on selle ülemise välise ääre ehitamine allapoole sakitatud friisiga huvitavam daaniaegse Toompealossi välismüüri ülemise välisääre käsitlusest: oleks väärt restaureeritav kindlusemüür terves ulatuses varustada allapoole sakitatud friisiga.

HARJUVÄRAVAMAJA. — Nii keskaegse kindlusemüüri restauratsioon kui keskaegse muljega *Harjuväraava* ehitus Toompea idaserval, need poleks tarbetud ehitusettevõtted: välisuuristid tasuta need ehituskulud; ehitisi

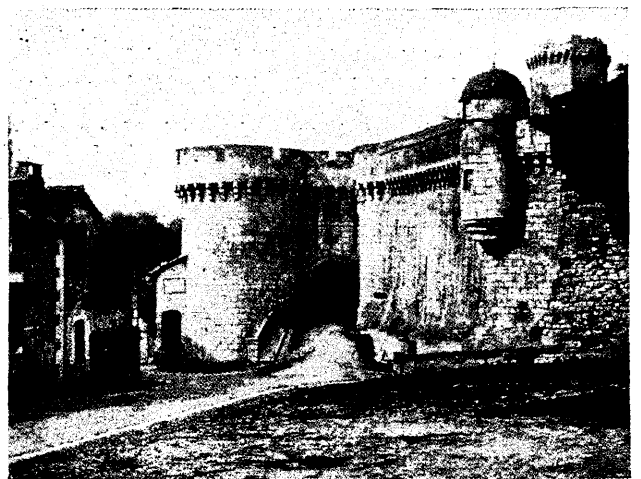
vajaks Lossiplatsi kujundusideali teostus — väärtuslikuks raamarhitektuonikaks.

Kuid *Harjuväraava* ehitist võiks kasutada vastavaks vundamentehitiseks teisele ehitisele meieaegseks üldtähtsusega otstarbeks.

Harjuväraava võimaldab enesele peale ehitada — *Harjuväraavamaja* kunstinäituste korraldamiseks.

Harjuväraavamaja ja Lossiplatsile *Kunstimuuseumi* palee ehitamine rahuldaks kristalliseerunud ja praegu tõsiselt hädalised rahvusvajadused. Saaksime selle, mida propageerib *A. Laipmann* ja *Kalevlaste Ühing*.

Kunstimuuseumi palee *Contant d'Ivry* kavandi järele ümberkujundatava Lossi platsi põhjakülje palistuseks ning *Harjuväraavamaja* Toompea idaserva palistuseks, — sellisesse paika kavatsatud ehitised meie kujutavale kunstile õigustaks „kultuurhoone“ fondi kulutust nendeks ehitusettevõteteks. Toompeal teeniks need ehitised mitte ainult meie rahvuskultuuri tähtsat eriala, vaid ühtlasi avitaks moodustada — vastavat kivist väljendusvormi Eesti

Périgord'i feodaalse sunnilossi Bourdelles'i esimese kaitsemüüri kindlustatud väraava

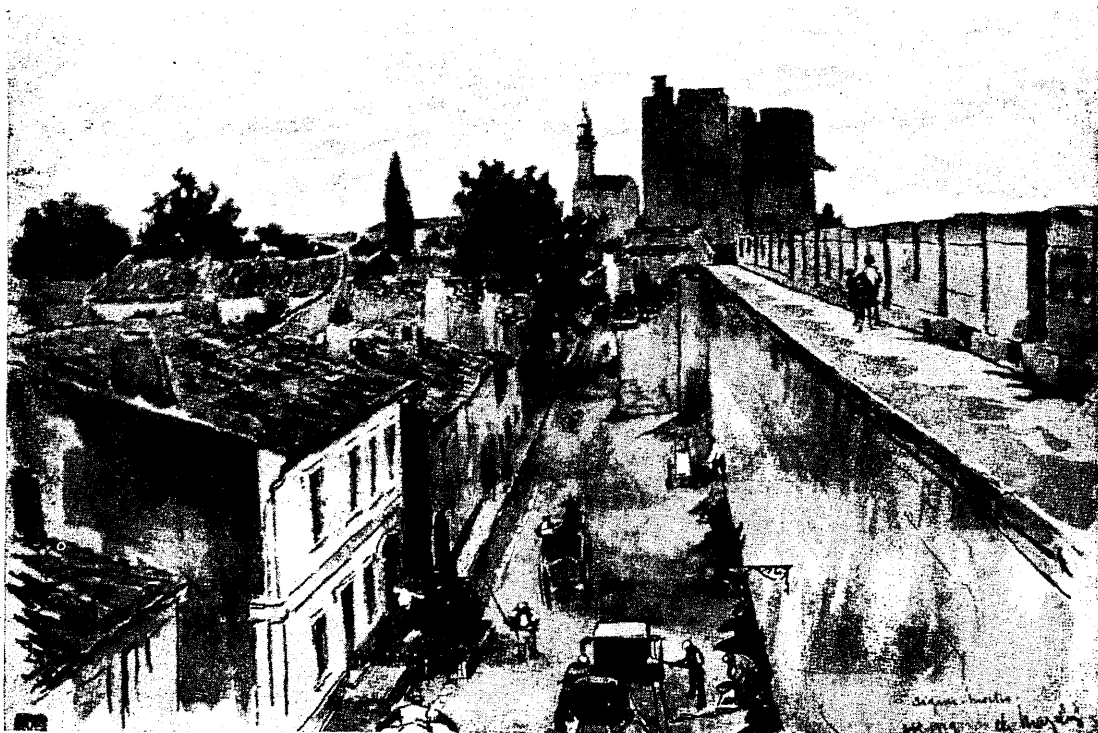

PÜHA JAAGU VÄRAV

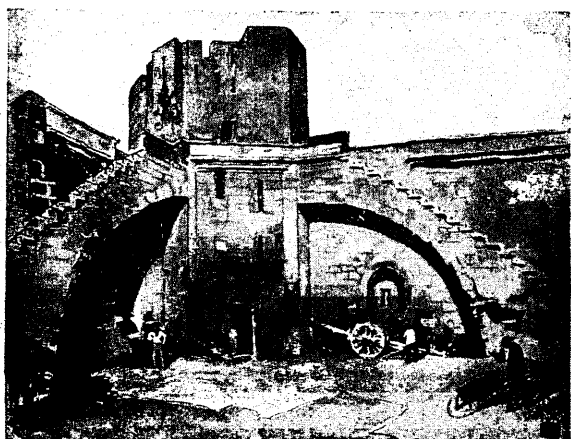
PARTHENAY

Aigues-Mortes, keskaegne kindlus Provence'is

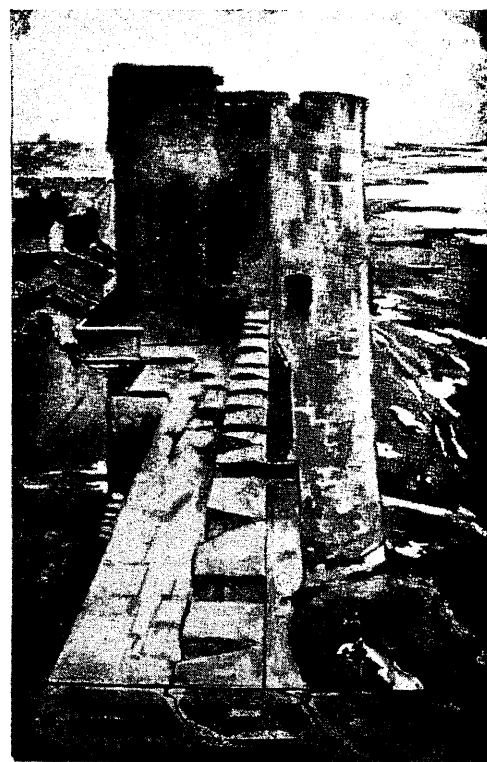
CH. MAZELIN'I AKVARELLVAATED

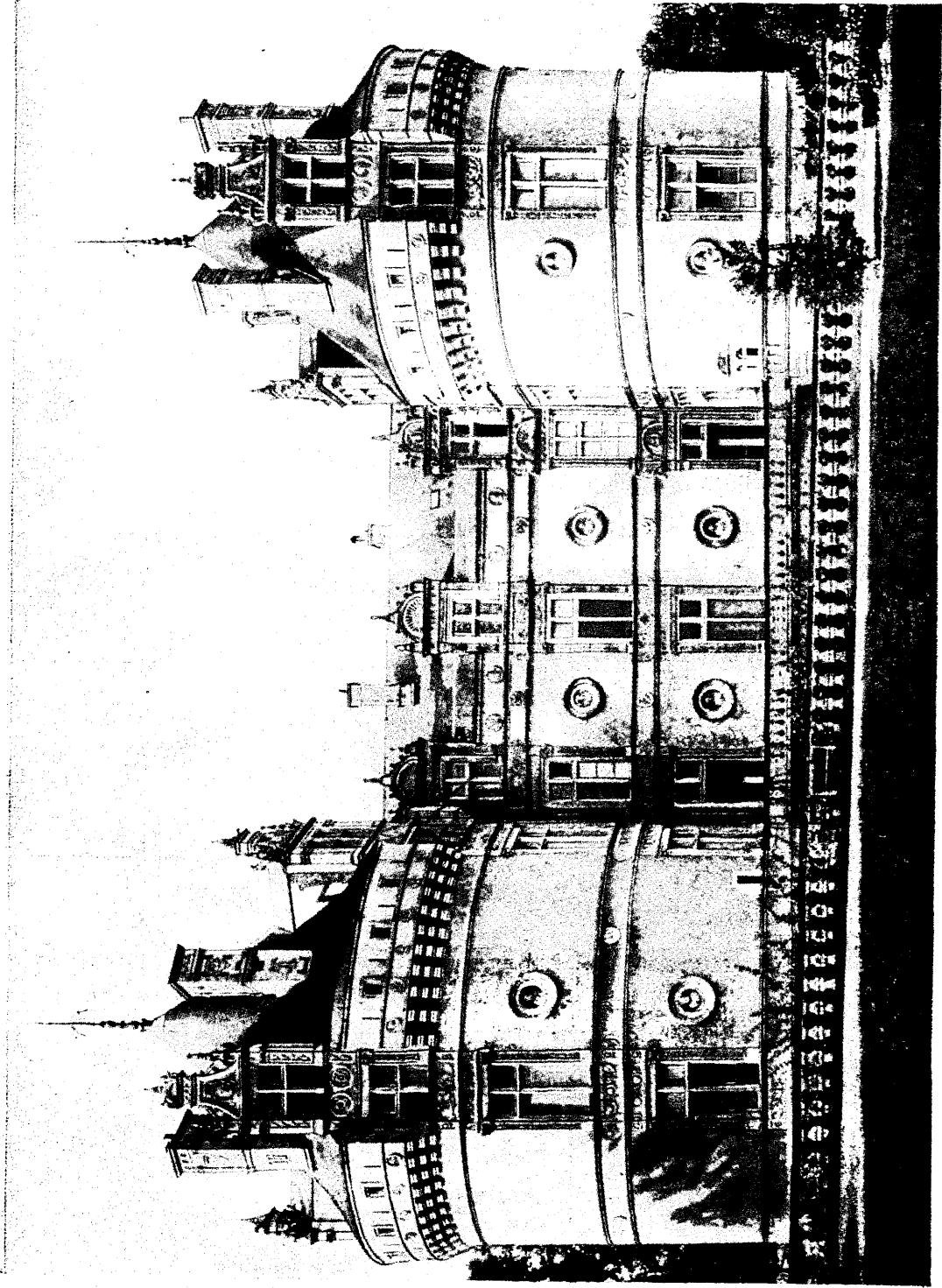
CH. MAZELIN: JALGTÄNAV XIII SAJANDI KINDLUSMÜÜRIL

CH. MAZELIN: BOURGUNDIDE TORN
TREPPIDEGA

CH. MAZELIN: RINGTÄNAV
KINDLUSMÜÜRIL

LOSS „PRANTSUSMAA AIAS“

LE LUDE

Fot. dr. Kranig

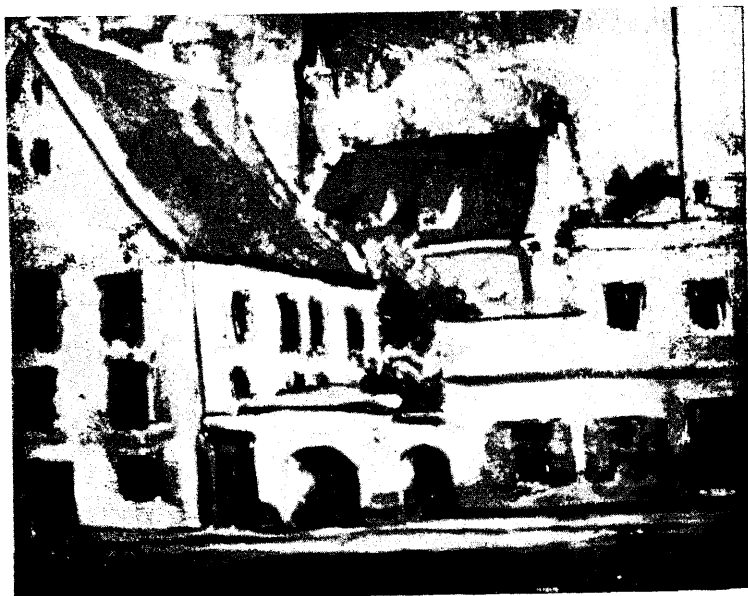
IDA ADAMSON

IDA ADAMSON: PR. V. OJASSON

IDA ADAMSON: PRL. L. KURKO

IDA ADAMSON: PÄRNU VAADE

La Cité, Carcassonne'i 2000 a. vana kindlus-linnaosa, restaureerinud Viollet-le-Duc Euroopa grandioosimaks aastatuhandete kivilegendiks; 52 torni, väline kaitsemüür 1500 m., teine 1200 meetrit pikk; sunniloss ise kolmanda kaitsemüüri ja 9 kindlustustorniga

võõrandamatule rahvasuveräniteedile ning igavesele riigisuveräniteedile.

Tutvunegem Harjuväravamaja kavatsemises peituvat kummalise võluga ja ehituskulude kokkuhoiu võimalustega ning tähtsusega Lossiplatsi kujundusideaali teostusele.

Ajal, kus Liivi Ordu Kiek in de Kök alles valmis, oldi juba Prantsusmaal, Loire'i orus, täies hoos keskaegsete feodaalide sunnilosside ümberehitusega uueaegseks elutarbeks ja uueaegse esteetilise maitsega. Loire'i orus, hüütud „Prantsusmaa aiaks“, puhkes õilmitsema prantsuse renässansi varakevad; mitte ainult aiakunsti, vaid ka ehituskunsti, eriti just keskaegsete feodaalide kindluslosside ümberehituse alal.

„Prantsusmaa aia“ sunnikindluslosside kaunimaid ümberehitisi sellel õilmitseval varakevadel on — *Château du Lude*. Selle kindluslossi ümberehituse nimekale aadliperekonnale väarikaks elamiseks alustas a. 1520 Jacques de Daillon. Pildil näeme vana ja sünge feodaalse kindluslossi ümberehitatud lõunatiiba kui nägemuslossikest, võluvat juba arhitektuurse pitsivahuga, prantsuse renässansi varakevadilise õilmitsusena kuningas François I aja maitstes.

13 aastat varem asus Prantsusmaal feodaal ja ehituskunstnik ümber ehitama vastavaks ajavaimule ja -noüetele sellist ehitist, mida Liivi Ordu feodaalid alles ehitasid, — keskaegset sunnikindluslossi!.. Ehituskujult oli ometi — ainsa ja veidra osana Prantsusmaal ümberehitatavast sunnikindlusest — *Kiek in de Kök* juba ehitamise ajal võltskeskaegne; ja tarbetuks ja iganenuks oma sõjatehniliselt ehitusotstarbalt osutus ta õige peatselt: XVII sajandil vallutas kogu Euroopa Prantsusmaa suure sõja-inseneri marsall Vauban'i kindlustustesüsteem, rajatud edenenud sõjatehnikale.

Poleks hilja Eestil „Prantsusmaa aia“ härraste uueaegset vaateviisi kultuurilaenu omandada — ka 400 aastat hiljem. Sest, tänu enese ja ta eel- ning kaasaegsete maitsekultuurile, lõi Jacques de Daillon keskaegset sunnikindlusest midagi mitte vähem võluvat kui *Viollet-le-Duc Carcassonne'i La Cité* restauratsiooniga; kuid ehitas uueaegsele elule tarbehoone ning võimaldas turistidele selle ehitise vaatlusel nii kesk- kui uueaegse arhitektuuri naudingut.

Pildil on *Château du Lude* näha ilma alumise korrata: viimast läbib ta arkväärvate kolmik. Seega Harjuväravamaja ehitus ei eeldaks Komandandi tee sulgemist, Harjuvärava ehitamatajättu.

Harjuväravamaja ehitus nõuaks küll Harjuvärava uue madala *échaugette'i* kõrgendust kuni *Kiek in de Kök* kõrguseni, kuid see oleks kunstinäitustele vajalise Harjuväravamaja ümarkorpuse ehituse uuele madalale värav-tornile muljekate ümarsaalide jaoks. Sissekäik Harjuväravamajja toimuks Toompea poolt vana suurtükitorni keerdrepi või ka lifti kaudu.

Tutvustanud *Château du Lude'i* nägemusliku ilu, kardan sellesse tallinlasi nii armuvat, et nad nõuaks selle täpsat ehitamist tulevasele Harjuväravale. Sest ideaalse ehituskunstivahendina akordeeriks ta Toompea idaserva all kirendavat Vana-Tallinna punaste katuste valget pri-

mitiivset pitsivahtu Lossiplatsi kujundusideaali teostuse suveräänse iluga ja selle *grand goût'*ga.

Château du Lude'i tornkorpuste korstnate ilu varjaks *Kiek in de Kök'i* keegelkatuse ebasobivuse nii Lossiplatsi kivisümfooniast õhku helisevate *Contant D'Ivry'* tornidega kui ka Pika Hermanni siluetiga.

LEMBIT VÖIDUMEHE VÄRAV. — Harjuväravamaja võib ehitada välisarhitektuurilt ka nii, et ta oleks ehtkeskaegne kindlustatud linnavärav ja monumentaalne kõigi aegade maitse seisukohalt. Seks peaks *Château du Lude'i* ülemiste kordade välisarhitektuuriga kavatsetaval Harjuväravamajal ära jäetama keegelkatused ja keskkorpuse alla maapinnale paistev katus: tuleks Harjuväravamaja vanal tornkorpusel — *Kiek in de Kök* — lammutada keegelkatus; jääks ehitamata ka uuel korpusel keegelkatus ühes korstnatega ja katusluukidega, nii ilusad kui need eeskujul *Château du Lude'il* ka on. Seks samuti tuleks Harjuväravamajal jätta ära eeskujul *Château du Lude'i* kõigi kolme ülemise korrakna-avandused küljelt vastu Vabadusplatsi. Ühtlasi tuleks keskkorpuse ülemine müüriäär käsitleda sama allapoolesakitatud friisiga nagu *Château du Lude'i* ümarkorpustel ja see ümarkorpusi ning keskkorpu ehtiv friis pisut kõrgendada ning varustada ja elustada lahtiste laskeavandustega.

Nii olekski Harjuväravamaja ühes tema all leiduva Harjuvärava arkavandusega Vabadusplatsi poolt selline ehtkeskaegne ja monumentaalne kindlustatud linnavärav, nagu selle omab Prantsusmaa lääneprovintsi linn *Parthenay*.

Meieaegne küttetehnika võimaldab Harjuväravamaja ehituse üldse ilma korstnateta.

Parthenay vana kindlustatud linnavärava äärmiselt lihtsad ilustised avandusarki kohal on nii võluvad, et ei tahaks nende ärajätmist.

Nii tekiks Toompea idaservale keskaegne linnavärav, asuv keskaegses linnakindlustusmüüris, säärasena, nagu oleks eestlased ise ta ehitanud keskaja õhtuehal — Lembit Vöidumehe püüete teostuste puhul — ehtlääneeuroopalises maitstes. Ja nii kõrvalduks jäljetult Toompealt suurtükitorni vormimõtte, pealegi võltskeskaegne. Osutub ju *Kiek in de Kök* selgeimaks ja tüüpiliseimaks väljendusvormiks feodaalse paruni maailmavaatele.

Parthenay kindlustatud linnavärava siluetiga Harjuvärav väariks nime — *Lembit Vöidumehe Värav*. Ta oleks vastav monument esimesele Eesti vabadussõjale.

Nii teostuks aga ka Toompea idaserval ehtkeskaegselääneeuroopalise kindluse nägemuslik ilu, millest välis-turistid peavad lugu ja peaks seda enam, et selline ilu sobiks ideaalselt Pika Hermanni siluetiga.

Harjuväravamaja fassaadi käsitus Vabadusplatsi poolt *Lembit Vöidumehe Väravana* järeldaks, et uus tornkorpus võiks saada alt maapinnalt nägemata lameda klaaskupli, mis on vajalik uue ümarkorpuse ülemisele korrale — kunstinäituste ümarsaalile — laevalgustuse soetuseks. Selline katusekäsitus võimaldaks ka keskkorpuse ülemise korrak laevalgustuse.

Käsitledes Harjuväravamaja Vabadusplatsi poolt keskaegse linnaväravana, võiks *Kiek in de Kök'il* olla ka katusplatvorm turistide jaoks.

Marta Kuus

On põhjakaare all mu kodumaa

Vast nüüd ma tean, et põhjakaare all mu kodumaa.
Siin kummub taevas hallina, on raske iga pilverünk.
Maa, kaetud raskeist ududest, see rõõmutu ja sünk.
Mind kurba sigitand on kurb ja kõle põhjamaa.

Te ärge hõiskeid nõudke selt, kel koduks hämar põhjamaa.
Siin päevad rasked hallis viinas algavad ja kuluvad.
See külmetamapanev maa, kus tuuled tühjust uluvad.
Ma sama rõõmutu kui on mu raskemeelne kodumaa.

Siin süda rikas muredest, liig raske muld ja taevakaar.
Häid päivi vähe antud siin, on lokand vaenud, raske piin.
Liig kiired meie kevaded, ei õitse kaua kollane jasmiin.
— Me maa kui üksik, hallis meres unnelangend saar!

Irma Truupõld

Kohtamisele

Ma kiirel lennul hõljun läbi linna,
Su juure tantsides, mul lauluhelin uus.
Jah, sulle laulan, et su juure minna
Võin südamega, õrnusi mul sulle suus.
Siin auto karjatus, seal veerev ratas,
Ma tuules lennul nagu tiivuline lind.
Ma tean, bulvaari lõpul sa mind ootmas,
Sa varssi tervituseks kuumalt suudled mind.
Me läbi linna tuhat õisen tulen
Kui varjud, keda vaatleb sfinksiline kuu.
Me sellen õndsas unelmitel suven,
Kus suudlust igal sammul ihkab jälle suu.
Õõn süttind linn, kui tuhat kobra silma,
Ta jälgib, puurib meid kui saatusline nõid.
Me käsikäen uute nii maailma,
Kui lapsed lähme, keda saatus kutsu, naerda võib.

Homo primigenius

Tütarlapsele sinises siidis

Miks nood teed on tihti kinni, kuhu tahaks minna?
Igatsustel tuhat ruttu, aeg nii ilmetu...
Kohendad sa pluusi ümber võpatuva rinna,
Ootad uksest muinasjuttu, mõtleb suudlust suu.

Iga süli, iga suudlus meeleldi on pime:
„Armastan sind, sinuta ma elada ei saa!“
Siiras süda targu aga vaikib seda nime; —
Selle ime sünnikodu on ju muinasmaa.

Armastuse varahommik ainus hea on maitsta;
Viipamisi, vargsi pilgud ei veel valu tee,
Häbenevad, haprad kõned veel ei tea end kaitsta;
Suudlus esimene hõõg on jahtumisele.

Jaan Vahtra

RÄNNAKUID VÕRUMAL

Autobiograafilisi pilte aastailt 1902—1909

Järg

Kui kord ärkasin, oli ümberringi kõik vait ja pime. Ka Susi oli ärkvel, müksas mulle külge ja küsis, et kus meie siis nüüd õieti oleme. Siis tõusis ta üles, otsis kobides aida ukse ja läks välja. Tagasi tulles seletas ta, et aeg peaks olema üle kesköö, väljas olevat juba hommikust valgust tunda.

„Aga luuleline on siin magada,“ kõneles Susi tasa ja mahedalt, ronis minu kõrvale asemele, ning peagi jätkus jälle magus uni.

Päike seisis keskhommikus, kui tundus magamisest küllalt olevat. Pesime end karastavas Võhandu vees, helpisime veel kausitäie piima, tasusime lahkele vanaeidele väikese rahaga ning seadsime sammud kitsast külateed mööda sennapoole, kus vanamees juhatas olevat suurema tee, mis viib Peri mõisa. Ta soovitas meil minna läbi metsa, kust kaudu saavat otsemat teed Perile. Kõndisime värskel jõul ja lõbusas tujus kaua aega, arutasime eilseid seiklusi ning arvasime, et nii õhtuks peaksime ometi Metstesse tagasi jõudma.

Kohates juhutatud teid, arvasime leidvat tolle metsatee, mis pidi viima Perile. Varsti olime põlises laanes, kus hargnes uusi teid, mis pani meid kimbatusse: ei tea, milline on see õige. Valisime ühe, mis näis olevat rohkem käidud, kuid mõne aja sammumise järele muutus see hoopis väikeseks ja kadus viimaks suurte, põliste puude vahel ära.

Kas edasi või tagasi minna? Susi arvas, et peaksime ikkagi edasi minema, pidades kindlasti päikest silmas, siis ei tule keerdkäike, — ja ega see mets, põrgu, ometi otsatu ole, kuhugi ikka välja jõuame.

Läksime siis lausa metsa mööda huupi edasi, noppisime kõrgeid katellilli ja löime viimaks väikese laulugi lahti.

Äkki peatus Susi, vaatas tunnistades ringi ja kukkus jälle kiruma:

„Kurat ja põrgu! Oleme jälle siinsamas, kust kord juba läbi tulime. Mul on kindlasti meeles, et olid säärased puud.“ Tunnistasin minagi puid ja pöösaid, ja nad tulid tõesti tuttavad ette. Mis? Kas oleme laande ära eksinud?

Meid mõlemaid valdas korruga hirm: kuidas pääsime siit ometi välja, kust poolt oleme õieti tulnud? Nõutult istusime lähema kännu otsa, uurisime päikese seisakut ja kuulatasime teravalt, kas ei kuuldu kuskilt mingit häält, kasvõi koera haukumist. Seadsime kõrva igasse kaarde, kuid ainult sadanded linnud kuristasid oma lõpmata laulu, kohises põline mets ja väikese raiesmiku üle seisis kõrge, sinine taevas.

„Oh, kurat ja põrgu, meid veab kurivaim ringi, siin pole enam õige lugu!“ hädaldas Noorsusi üsna tõsiselt ja nukralt. Ja vähe mõelnud, lisas ta vaikselt juure: „Ega vist muidu enam ei saa, kui peame lugema kord Meie Isa palvet...“

„Noh, naljakas! Ära räägi juttu, või oled sa ebausklik!“ sõnasin mina. „Mis siin nüüd ebausku või!

Ma olen mitu korda sellises hädas olnud ja iga kord pääsed sa juuda jälgedelt, kui loed oma kord või paar Meie-Isa,“ vastas Susi, mõttes maha vahtides.

Mind ajas Soe tõsine toon otsekohe naerma, ja üles hüpates seletasin Soele, et katsume veel tükk aega edasi vehkida, hoides suuna päikese järele põhja poole.

Vaikides tuli Susi mulle järele, ise omaette midagi pomisedes.

Läks jälle hulk aega, kuni ootamatult jõudsime välja suuremale raiesmaale, mida piiras ikkagi kõrge põline mets. Ronisin raiesmaa keskel kännu otsa ja huikasin paar korda, nii kõvasti kui jõudsin. Ja kuula imet! Mitte just väga kaugel kuuldus hele karjalapse huikamine. Selle peale edasi minnes kohtasime metsas väikest karjatüdrukut oma loomadega, kes teravasti meid tunnistas, arvates vist, et oleme kõrged mõisasaksad. Pärisime lapselt, mis koht see on ja kust saab siit Peri poole välja. Lapse seletusest selgus, et oleme õiges teest tublisti kõrvale kaldunud, kuid Peri mõisa saavat veel versta viis: metsäär pole kaugel ja sealt läheb juba tee.

Edasi minnes jõudsime peagi metsast välja ja nägime eemal talusid ning kaugemal koguni küla. Põllul askeldas keegi tööline, kellelt pärides kuulsime, et Meemaskülla ja Metstesse on õigem minna Sika küla kaudu, mis seal eemal näha.

„Eks ma sulle öelnud: ei saa juuda jälgedelt muidu lahti, kui oled lugenud palvekese ära,“ kõneles nüüd Noorsusi elavalt, ja lisas juure, et tema olevat Meie Isa tasahiljakesi ikkagi ära lugenud, mispeale kohtasimegi metsas karjalapse. — — — — —

Meie vaeste rändurite tuju muutus üpris heaks, kui nägime kaugelt tuttavaid metsatalusid üle Meemaskülla, ja läks lahti rõõmu ühine laul, mille sekka puhusime pikki pajupille, mis olime meisterdanud tolles põlises laanes. —

Meemaskülla jõudnud, teatasin Noorsoele, et siin, K. talus on paar kena plikat, vanamees vallavanem. Kas läheksime õige natukeseks sinna vaatama, nii möödamilles?

„Tore! Lähme! Ehk trehvame viimaks selle rübala rännaku järele ometi midagi mõistlikku,“ oli Susi otsekohe nõus.

Vallavanema talus võeti meid ausal kombel vastu, ja Noorsusi oli plikadest äärmiselt vaimustatud. Kui lahusime, sadas kergelt vihma, ning taipajad plikad panid ette võtta kaasa nende suurrätik üle kahe, vihma-varjuks.

„Hästi, hästi! Suur tänu, küll toome tagasi...“

Meid oli vist veider paar, kui sammusime ühe suurräti all läbi küla, puhudes oma pikki pajupille. Küll naised sirutasid õieli oma kaelad, aknakardinate tagant piilusid teravad neiude silmad: pagan teab, kes küll ometi võivad olla need vigurimehed. — — —

Olime viimaks jälle tagasi omas madalas koolimajas Metstes, ja kui ema tõi lauale kausitäie haput piima ja

head leivaviilukad, siis maitsis see meile imehästi. Aga lahkete vallavanema plikade suurrätikut silmitsedes vangutas Noorsusi tõsiselt pead ja sõnas paljutähendavalt:

„Sees oleme, veli! Plikad on meid sisse vedanud: suurrätik ei tähenda head, see on selge nõiduse number ja küll sa näed, see asi ei lõpe hästi...“ — — — — —

Seesugune oli meie esimese huvireisi lõpp. Tundsiime, et paremat pole kuski kui siin, omas vanas koolimajas. Istusime kogu õhtu vaikselt harduses lahtise akna juures, mille taga väljas laotus kuldne suviõhtu ja seisis üleni punastes õites vana kibuvits. — —

Aga plikade suurrätiku suhtes oli Noorsoel õigus: tal arenes mainitud plikadega terve romaan, täis kummalisi seiklusi ja naervat traagikat, millesse mõnikord sain kistud ka mina.

Enam kui paari versta kaugusel Metstest asub suure Tännasilma küla sõrval Põlva-Puskaru maantee ääres Kähri õigeusu-kirik, preestrimaja ja õigeusu kihelkonna koolimaja. See oli tol ajal omaette vaimline keskkoh, peasjalikult Kähri kroonumõisa asunikudele, kellede hulgas leidis ärksa vaimuga mehi, kes tulnud kustki Viljandimaalt. Teiseks juhtusid Kähri kooli õpetajateks tihti üsna kõvad seltskonnategelased, kes asutasid kas laulukoori või näitetrupi, tõmmates kaasa peale Kähri „mõisaraha“ ka teisi ligemast ümbrusest, niihästi kooliõpetajaid kui ka külainimesi. Nii leidsin Metstesse asudes Kähris agara tegelase Toomas Kõpu, kes elustas Kioma karskuseseltsi *Kindluse* tegevust, olles aastaid tolle seltsi esimees. *Kindlus* oligi tervelt Kähri meeste kätte üle läinud, kellede hulgas leidis alguses üsna rohkesti karskumõtte pooldajaid. Kähri kiriku juures peeti rohkesti pidusid ja perekonna-õhtuid *Kindluse* korraldusel, ja peagi pärast Metstesse asumist olin ka mina kõva *Kindluse* tegelane, kuigi viina ja õlut oma pool endiselt viskasin. Aastate kestel tuli nädalas kord või paar rännata Kähri kiriku juure, kus olin kas koorilaulja, näitleja, kõnepidaja, deklamaator või seltsi esimees, sekretär või laulukoorijuht. Tekkis selle tõttu ligem tutvus ja sõbralik läbikäimine tolle „Papiotsa rahvaga“, nagu ümbruskonnas luterlased hüüdsid Kähri kirikut ja tema tegelasi.

Tol ajal oli Kähri preestriks „otets“ Nikanor, igatpidi ladna ning tore mees, kes sai ümbruskonna rahvaga, nii õigeusklike kui ka luterlastega, hästi läbi. Tal oli kolm venda, kel kõigil ka omaette amet: üks oli Griša — küla korstnapühkija, teine Miša — väike külapoodnik, ja kolmas Gavril — kuski kaugemal politseikordnik. Tihti külastasid vennad „otets“ Nikanori, ja siis kostis preestrimajas ikka lõbus laul, sest koos olles maitsti harilikult üsna tugevasti ka toda va „lauluõli“.

See oli vist 1906. aasta kevadel, kui Kähri kiriku-kooli õpetajaks tuli uus mees, preestrikandidaat E., kes Riia vaimuliku seminari äsja lõpetanud. Välimuselt näis ta olevat veider poiss: pika pruuni juukse ja habemega, kandis alles veel musta, kitsast seminari kuube ja pükse, kõndis imelikult kitsail sammel ja hoidis pehmet viltkaabut pisut viltu kuklas.

Kui me E.-ga esimest korda kokku puutusime, siis oli minuga kaasas ka Noorsusi, kes sosistas peagi mulle kõrva:

„Vaata, missugune punane nina on tal, põrgulisel! Küllap on eht viinanina ja meie mees.“

Uustulnuk oli esiotsa tagasihoidlik ja umbusklik kogu meie seltskonna vastu, kuhu kuulusid Noorsusi, mina, Tännasilma küla noormees Leo Nemvalts ja vahetevahel ka mõni Põlva kooliõpetaja.

Varsti aga leidsime, et E. on läbi ja läbi tore mees, tubli „vend“ igas suhtes ning meie kompaniisse otsekui loodud. Ja nii hakkas arenema omapärane elu Kähri-Tännasilma-Metste-Põlva nelinurgas, mille viiendaks nurgaks tuli tihti juure veel Rosma, kus asus kroonu viina-kauplus...

Selgus, et E. on võrratult hea näitleja ja deklamaator, südamlilik sõber ja kaaslane olgu mis asjas tahtes. Elustasime kõige pealt Kioma karskuseseltsi *Kindluse* tegevust, olgugi et kõik kolm viskasime viina vanamehe moodi, seadsime kokku väikese näiteseltskonna, millega kandsime ette raskemaidki tükke, nagu Gorki *Põhjas*, kus E. mängis peaosa võrratu tüübina.

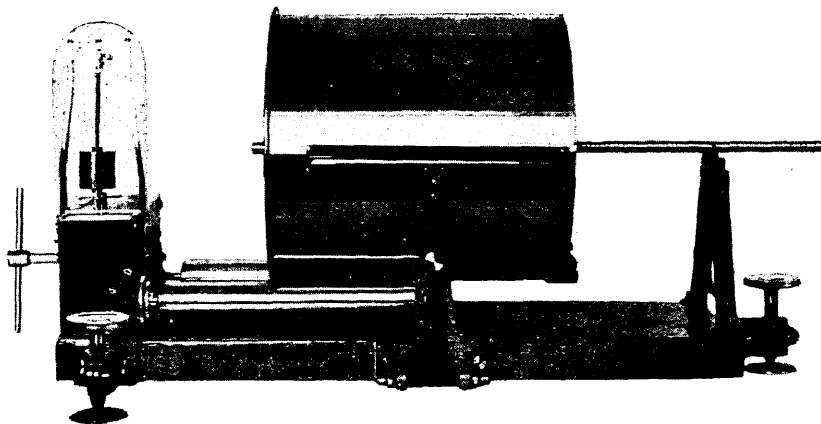
Meie tegevus äratas suurt huvi kogu ümbruskonnas ja meie pidudel ei olnud publikust ial puudu. Ainuke asja üle oli E. kurb: tal ei olnud õiget lauluhäälet. Aga laulda katsus ta siiski, kuigi Noorsusi igakord selle üle vihastas ja kirus, et kuidas Issand ometi võis olla nii jõle ja anda ausale inimesele päris ehtsa soku hääle, mis kogu laulu nurja ajab.

Kord, kui tulime lõbusas tujus Rosmalt, laulis E. täiest kõrist:

Oi-oi-oi-oi Otsa Mikku,
Keset küla Kitse Mikku...

Jalamaid ristisime meie Noorsoega E.-le uueks nimeks Otsa Mikk. See nimi jäigi talle omavaheliseks tarvituseks, ja mees ise ei vihastanud selle üle põrmugi.

Meist kujunes aja kestel kolm lahutamatu „venda“, kes peale seltskondliku tegevuse said toime ka vallatute karutükkidega, milliste lavastajaks oli peasjalikult Noorsusi või mina, kuna Otsa Mikk pidi tihti selle üle kurtma, et ta on vaimulikus seisuses ja tal on äraandlikud pikad juuksed ja habe, mille tõttu mõnigi meeldiv jant on riskantne. Kuid sellest hoolimata ei tahtnud ta kunagi meist kahest maha jääda, ning ei jäänudki. Olles äärmiselt humooriküllane ja leidlik, andis ta meile kahele nii mõnigi kord tõuget kummalisteks vempudeks, mil ialgi ei puudunud oma veetlevus. Viimaks läks asi aga niikaugele, et ümbrusest hakkasid kostma hädaldavad hääled: Kooliõpetajad on igavesti hukas! Joovad koledasti ja teevad kuulmatuid karutükke. Mäletan, et paaril korral oli kustki läkitatud isegi paar kaebekirja koolide inspektorile, eriti Noorsoe arvel, kuid säärestest asjadest saime alati niimoodi mööda, et tegime kõigepealt „otets“ Nikanorile selgeks, kui süütud meie kõiges oleme, ja „otets“ omakorda klaaris kõik meie asjad Võrus, meie ülemuse juures. Veendusid lihtsameelsed kaebajadki viimaks, et „vendade“ pihta ei hakka ükski hammas, ja meie avalikud ja mitteavalikud mürgeldamised said aina uut hoogu. (Järgneb).

Seismograafide üleskirjutamise mehhanism trummiga

PROF. DR. JOHANN WILIP

Johann Wilip

Eesti seismiline jaam ja maaväringud

JUBA 1. I. 1931 peale töötab Tartus seismiline jaam, mille ülesandeks on vaatluste kogumine maaväringute kohta. Seismilised nähted kuuluvad oma täielikus sõnamõistes geofüüsika osakonda, sellepärast on see asutis ühendatud *Meteoroloogia Observatooriumiga*. Eesti Vabariik on teatud põhjustel õigustatud oma ülikooli juures pidama sellist teaduslikku asutist. Juba vene ajal on Toomemäe keldrites korraldatud niisuguseid vaatlusi. Teiseks on eesti rahvusest eriteadlasi, kelle nimed teaduses sel erialal on tuntud.

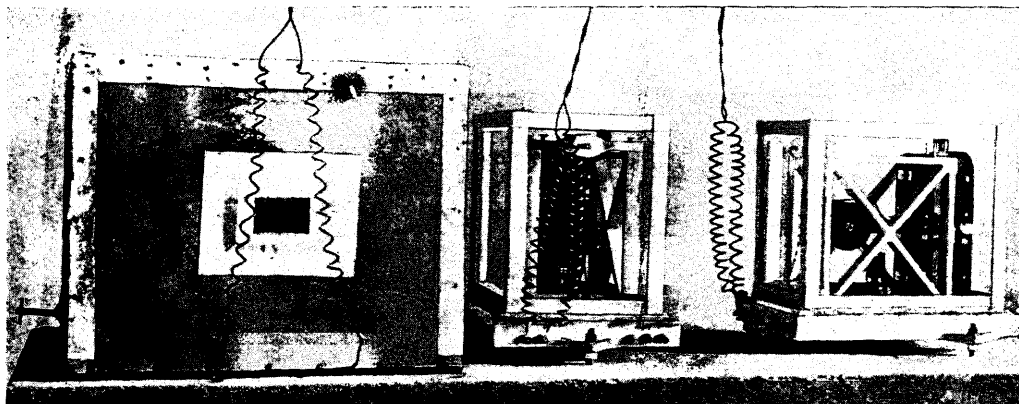
Eesti Seismiline jaam asub punases *Keskarhiivi* majas alumisel korral ja on üks täielikumaid üle maailma, mitte oma rikkaliku aparatuuride koguga, vaid nende täielikkuse ja võimete poolest.

Joon. 1. näitab ülesvõtet *Keskarhiivi* alumisel korral asuvatest riistadest, mis kõige täielikumate nõuete järele on ehitatud. Seal näeme kolme kogu betoon alusel. Kaks parempoolset tähendavad kaht horisontaalpendlit klaasist katete all, kolmas on üks n. n. *vertikaalseismograaf*, kusjuures klaaskate on veel ümbritsetud erilise varjuga, et ära hoida äkilisi temperatuurimuudatusi, sest et toa nurgas seismograafi ligidal asub keskkütte patarei.

Vertikaalseismograafi saame, kui mõtleme pörandas asuva keldri ukse peale, mis üles ja alla lahti käib ja mille lukupoolse ääre külge on kinnitatud spiraalvedru. Horisontaalpendlid mõõdavad horisontaal-, vertikaalseismograaf vertikaalnihesid. Jaamas soovitakse igal ajal maapinna täpsat liikumist jälgida. Seda oleks meil võimalik ainult siis korraldada, kui saame maapinnast lahusoleval kohal asuda, mis aasta tiirlemise ja igapäevase pööblemise kaasa teeks. Et säärase asupaika pole võimalik leida, siis vastab, suurte puudustega, üks pendel rohkem ehk vähem enese inertsusega niisugusele oletusel, ja nende abil on meil võimalik otsust saada maapinna nihete kohta.

Joon. 1. on antud ainult üks väikene osa nendest riistadest, mis aitavad ülesannet lahendada. Kolm juhtmete paari annavad pendlite liikumiste mõju viiendaemale korrale, kus pidevalt töötavad 3 tugevat kellamehhanismi, mis päevapildi paberit valgusetäpi ees edasi nihutavad. (Pildil näeme niisugust mehhanismi trummiga.)

Pärast paberi ilmutamist ja kinnitamist tuleb ilmsiks, kuna meil väringuga tegemist on. Nii töötab, lühidalt öeldud, kõige tähtsam ja tundlikum riistade rühm,

Suure tundelikkusega seismograafid Tartus Keskarhiivi hoone alumisel korral

mille suurendus võib ulatuda üle 3000 korra, nii et maapinna nihe 1 m/m suuruses võiks paberi peal anda 3 meetrilise hälve. Et niisuguseid hälveid sel peenel meetodil pole võimalik mõõta, siis on jaamal veel 3 jämedamat seismograafi väikse tundelikkusega, mis tahma paberil üleskirjutavad. Ligemal ajal seatakse üles ka see riistade rühm, et kõikide väringute tugevuse mõju siin koha peal oleks võimalik teada saada. Nende väikese tundelikkusega rühma andmeid tuleb tarvitada ehk 5—10 väringu juhul kogu aasta peale. Et Eesti jaamal on võimalus sel teel koguda väringute kohta ilma erandita täielikku materjali, siis on meil siin tege- mist I järgu seisnilise jaamaga.

Et saada ülevaadet aparatuuride üleskirjutuste kohta, olgu joon. 3. antud tüükike vertikaalseismograafi seis- mogrammist Uue-Meremaa väringu juhul, mille kolle asus üle 17,000 km. Tartust. Nagu teada, asub 20,000 km. kaugusel Tartule vastaspunkt teisel pool maakera. Vaatamata sellele on Tartus maapind rohkesti hõõtsunud 0,5 m/m piirides. Hõõtse periood on aga liiga pikk (15—20 sek.). Sellepärast ei märka inimene iialgi kau- geid väringuid. Teisiti oleks, kui see periood oleks 100 korda lühem. Iga kord tuleb väringu juhul asjatundjail kolm sellist kirjut kõverat, kus kirju paberi pikkus ula- tub ligikaudu 1 meetrini, läbi töötada ja selle järele ot- sust luua.

Mida võimaldab Tartu jaam oma kolme seismograafi najal saavutada? On väring niisuguse selgusega, kus esinevad kõik n. n. eelfaasid, siis määrab jaam vastu- vaidlematult suuna, kust poolt väring pärit on ja kui kaugel asub kolle Tartu jaamast. Kauguse suhtes või- vad kergemini eksimused tekkida, kui suuna määramisel, sest seismomeetria on liiga noor teaduseharu ja puudu- vad mõnede kauguste piirkonnas usaldusväärsed lainete kulgemise kiiruste tabelid. See jaama võime sunnib eelistama Tartu jaama välismaa jaamadele, millised tähend. ülesande lahendamisel tarvitavad vähemalt 3 jaama andmeid. Eesti jaam annab paberite ilmutamise ja kinnitamise järel kohe otsuse, harilikku kloorust tar- vitades, kus väringu keskkohat ehk epitsentr asub.

Meie mõõdame maapinna nihet tuhandikkude mil- limeetritega ehk mikroonidega. On nihe Tartus 20—100 mikrooni, siis on meil tegemist keskmise tugevusega väringuga. Ulatub nihe 1000 mikroonini ja üle selle,

siis on tingimata arvata, et on kuskil katastroof juhtu- nud. Olgu aga tähendatud, et iga tugev registreeritud väring ei tähenda veel igakord katastroofi. Samuti ei võimalda mõnikord tõsine katastroof eriliselt tugevaid hõõtsumisi kaugemates jaamades.

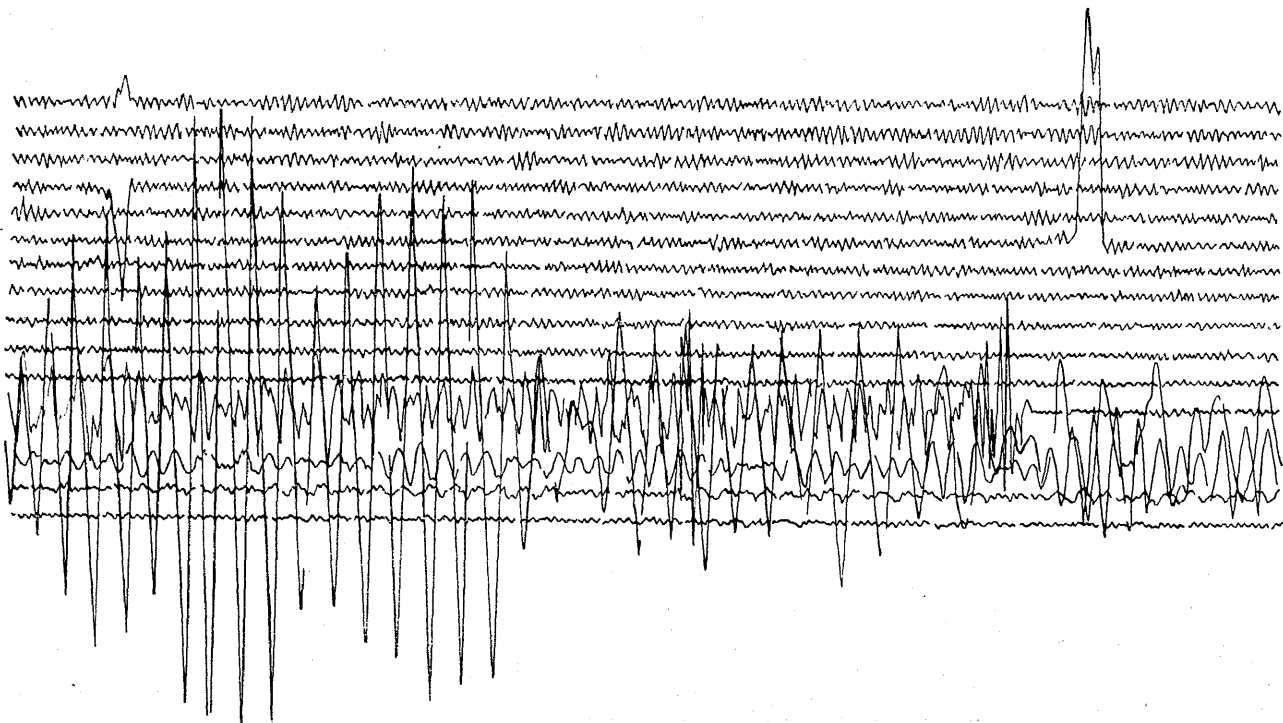
Valime lihtsa näite. Kana munal olgu koore sees pragu. Välise surve läbi muna koore pinna peale püüame vähendada muna mahtu. Prao servad rõhuvad üksteise vastu ning lõppeks murduvad nad kas sisse- ehk väljapoole muna. Esimesel juhul tekib servade all tihendumine, teisel aga hõrendumine. Säärane aine tihendumine ja hõrendumine kulgeb muna sees suu- nas ja annab end tunda kaugemal muna pinna kohtadel. Teissuguse mõju tekib, kui praog kohal juba koore killud asuvad ja kuidagi järsku oma kalduvust muuda- vad. Selline koore kild on võrdlemisi väike ega või- malda pöörangu ajal kuigi suuri tiheduse muutatusi.

Meie maakera koor sarnleb muna koorele ja tema sees asuvad praod, ning tekivad säärased muudatused, nagu ülal tähendatud. Ka viimast laadi kildude nihed võivad tekitada koha peal katastroofe, ilma et kauged jaamad tähtsaid üleskirjutisi võiksid saada. Neid värin- guid hüütakse kohalikeks- ehk lokaalväringuiks. Niisu- guste hulka tuleb lugeda hiljutine N i k a r a g u a vä- ring, kus riigi terve pealinn Managua mitme tuhande elanikuga hukkus, ilma et kuskil kaugemad jaamad oleks ühkelt teatanud tugevast maaväringust. Nii olid sel juhul ka Tartu jaamas, mis asub peale 10.000 km. Mana- guast kaugel, nii nõrgad hälved, et polnud võimalik suuna ega kaugust määrata. Paistis isegi kahtlane, kas nõrk üleskirjutis ülepea vastab kuulutatud katastroofilisele väringule.

On maaväringu koldeid paljudes kohtades, kus üldse pole suuri asundusi. Peaaegu inimtühjad on mõned Vaikse ookeani saared. Samuti võib mere põhi ise asuda väringu koldel, millisel juhul saame tugevaid seis- mogramme, katastroofidest aga ei kuuluta miski muu, kui ainult seismograafid.

Millist laadi muudatused maapinnal esile tulevad väringute läbi, seda võimaldavad jälgida ülesvõtted vä- ringute kodumaadest (näit. Sumatra ja Jaapan, kus näeme vaid rusuvirnu).

Raudteid ehitatakse võimalikult sirgejoonelistena ja

Tüükikene vertikaalseismograafi seismogrammist Uue-Meremaa väringu ajal

Kilde hilisest kirjast Põhjala valgest linnast

SUURI muudatusi on sündinud vaheajal. Kui ma läksin, oli see armsa linna nimi nagu oli olnud algusest saadik: vaikselt, nagu see kohane võõras paigas, sosistades — Helsingi, kõvasti kõneldes — Helsingfors.

Ent nüüd: Põhjala valge linn... Suurepärase meelitusnime Helsingfors-Helsingile, kuigi see ei ole mõeldud meelituseks linnale, vaid rahakaile turistidele. Ilus nimi tõesti. Olgu unustamata, et selle meelitusnime poolest on Soome pealinna ristiema Peipsist mere ni hästi tuntud ja Eesti kaudu euroopalik pr. drnd. Elsa Enäjärvi-Haavio, kes võitis Kuvalehti sellekohase võistluse.

Põhjala valge linn... Kui Soome kroonimata *poeta laureatus* prof. Veikko Antero Koskenniemi ei oleks nüüd põline Turu kodanik, siis kindlasti olekski selle piduliklühirilise nime alla sündinud ood — niisama kaunis ja kõrgelennuline nagu olid luuletaja suvised hümnid Lapua liikumisele...

Helsingi kasvab ja suursugustub jõudsasti. „Uus asjalisus“ arhitektuuris, ilu ja otstarbekohasus, betoon ja klaas, see hakkab valitsevana andma linnale juba ilmet. Aga valget uued ehitised ei lisanda Põhjala valgele linnale. Ainult halli ja punast... Ja soliidisust nõnda, et Helsingi pea võiks kõlvata kas või kuninglikuks pealinnaks...

Aga ka uus eduskunna maja on juba valmis, nagu on valmis ammu uus eduskundki.

Kaunis, monumentaalne, mõjurikas... Tähendab — see maja.

*

Soomes on viimasel ajal moes niisugune jutt, et Eesti on meist ees, on ees igas asjas, maha arvatud rahva arv, territooriumi suurus ja viina rikkalikkus ja kättesaadavus. Üliõpilaspäevade puhul lisaks kõigele tuli siis veel seegi, et eesti tüdrukud on ilusamad ja poisid nooblimad. Sedaviisi hakkab pikapäle piinlik. Ja süda kõhe kergem, kui leiad midagi, millest haarata kinni prestiiži päästmiseks väiksema ja vilkama venna ees.

Arvan, et ma ei ole päris sõge Eesti suhtes, aga seda ma küll ei tea, kes on teie suured deklameerijad kunstnikud.

Eesti seismiline jaam ja maaväringud

tasastena. Väring Sumatra saarel oli ühe sirge ja tasase raudtee kõveraks muljunud.

Sääraste väringute koledused pole tingitud vaid mahalangevate rusude mehaanilisest jõust, — neid alati saadavad ka tulekahjud, mille põhjustena esinevad tarvitusel olevad tuled, mis väringu läbi laiali paisatakse ja mille juurest kaob valve. Nii teatasid ka telegrammid Managua tulekahjust.

Väringute üleskirjutuste peatähtsus on rohkem puhtteaduslik, kus iga kõvera konksu püütakse seletada ja nende alusel midagi välja lugeda meie maakera sisemisest ehitusest. Käsikäes nende küsimustega käivad suure tähtsusega praktilised ülesanded, kus peeneseismomeetria meetodeid rakendatakse pealmiste maakihide uurimi-

Daani naiskirjanik Karin Michaëlis, külastas Tallinnat ja Tartut

Meil on deklamatsioon iseseisva kunstialana üks kõige populaarsemaid ja levinumaid. Lisaks vanemaile meistritele uusi aina lisandub.

Soome suurim kunstnik sel alal proua Helinä Svensson-Timari pühitses suurepäraselt õnnestunud deklamatsiooniohtuga ülikooli pidulikus aulas sügisel oma 20-aastast kunstniku-juubelit. Ja vaimustatud publik võis veenduda, et armastatud kunstnik oma sügava maitsega ja kauni alto-häälega on veel oma võimiste tipul.

Olgu öeldud, et piduliku õhtu kavas oli esitatud eestigi lüürika: H. Visnapuult *Nüüd on öö ja kuu* (tõlk. P. Mustapäa) ja Marie Underi sonett *Sirelite aegu* (tõlk. Lauri Viljanen).

Usun kindlasti, et kui Eestis deklamatsioon iseseisva kunstialana tõuseks ja areneks, et siis eesti kõrgeväärtuslik lüürika saaks kuulsaks oma kodumaalgi.

Tanno Tiittanen

seks ja looduse varalademete avastamiseks, nagu seda toimetatakse rakendusgeofüüsika ülesandena.

Kas on mõeldav ka Eestis maaväring? Sellele võib vastata, et meie jalgealune asub hädahutul maakerapinnal ja meie jääme alati vaid kaugete väringute pealtvaatajaks. Ajaloolistel aegadel pole meie maal väringuid olnud, puuduvad ju meie maapinna all kolded.

Lähemad kohad meile, kus mõnikord sünnivad väga nõrgad kohalikud väringud, asuvad Soomes, pisut tugevamad kolded aga põhjapool Arhangelski kubermangus ning Skandinaavia poolsaarel Norra rannikul, kust vahel seismogrammid selgeid väringuid registreerivad, sedagi väga harva, võib-olla, et kord 10—20 aasta jooksul.

Paistab väga kummaline olevat, kui mõtleme, et leidub kohti maakeral, kus väringud igapäevaselt nähtena esinevad.

Johann Wilip

Nii nad seletavad

*Rien de tel que la petite chanson,
Où l'indécis au précis se joins,*

ütleb Paul Verlaine. Kas ei peitu luule võrratu väärtus just tema unissoonrikkuses, selles, et ta oma *précis*'ga paneb vibreerima hinges ka neid keeli, mis muidu kättesaamatud mõjutustele? Näib, et samuti on lugu ideedega. Tuhanded neist läbistavad mõistust, ilma et nad suudaksid heita valgust kaugemale oma harilikust rajast. Kuid korraga sähvatab midagi, mis, nagu rakett ööpimeduses, löikab teadvusesse, jättes jälgi kaua peale seda, kui efekt ise ammu kustunud. Külalised alateadvusest? Ei tea. Kuid kindel on, et need vaimlised meteorid ei meid huvita sugugi vähem kui kosmilised ja et nende teed on vähemalt sama mitmekesised kui viimaste omad.

Nimetagem neid ükskõik kuidas — aforismid, mõtte-terad, — paradoksid. Kindel on aga, et nad ei ole sugugi äravalitute ainuomad. Neid võib leida kõikidel aladel, mitmekesistes olukordades ja mitmesugustel puhkudel.

Siin saab tihtipeale filosoof praktikuks, teadlane filosoofiks, skeptik optimistiks ja tsüünik vastandiks iseenesele, nagu elus üldse ekstreemid armastavad kokku puutuda.

Kuigi meie ei tea nende külaliste esivanemaid ega nende põlvnemist, pidagem neid kinni. Sest inimesele kõige kallimad külalised on ikkagi need, kes tulevad kõige harvemalt.

*

Riigivanem Konstantin Päts: „Poliitika on kunst.“

Majandusminister Mihkel Pung (eelarve-kõnes): „Rohkem tööd, vähem sõnu.“

Professor Jüri Uluots (teravilja-vaidlustel Ak. Majandusteaduse Seltsis): „Ei usu indeksitesse, sest tegelik elu näitab teist.“

Jaan Tõnisson (Postimehes): „Kes tahab valitseda, see kartku ka vastutust.“

Sir Ernst Benk (inglise majandusteadlane): „Kokkuvõiu kaalutlused on kadunud arheoloogia valda.“

Sir James Jeans, inglise astroloog: „Kõik tundemärgid näitavad, et maailma looja oli matemaatik.“

Prantsuse prints de Broglie: „Ei usu, et teadus mõjutaks inimeste moraali.“

Georg Bernard Shaw, Lady Astorile (alamkoja naisaadikule): „Meie kummagi Venes olles oleksime abiellunud ja lahutatud juba ammu.“

Miss E. Ruth Pyrtle, Ameerika haridusliidu esinaine: „Pikad seelikud on otse suurepärased, — nad annavad õpetajale klassis õige aupaiste ja ei lase teda ära segada õpilastega.“

Louis Bromfield, Ameerika novellist, kes kolm ja pool aastat Euroopas veetnud: „Mul on isu täis Euroopast, — ta õieti annab mulle kõhuvalu... New York meeldib mulle selleks liialt palju, et temas töötada saaksin... Loodan selleks rahuliku paigana leidvat Kaliforniat.“

Russel Crousex, New Yorgi ajakirjanik: „Inglismaal võibki ehk tõi taga olla selle väevähenduskonventsiga, aga... Milleks õpib Walesi prints heegeldamist, kui ta sellega ei valmistu järgmisele sõjale?“

Marsal Foch (liitriikide vägede ülemjuhataja maailmasõjas): „Ärgem unustagem kunagi, et üle sõja seisab rahu.“

Arthur Henderson (Inglise välisasjade sekretär): „Meetod, mille valisid Saksamaa ja Austria oma majanduslepingute aluste püstitamiseks, pidi äratama kahtlust ja tüütama need paremused, mida annab avameelne mõttevahetus Genfis.“

Kindral v. Hoffmann, Saksamaa esindaja Brest-Litovski rahukonverentsil (enamlaste kohta): „Oleks ma seekord teadnud, mis hiljem pidin üle elama, siis oleksin meelsamini lasknud raiuda parema käe, kui rahu sõlminud nendega.“

Georg Tschitscherin (enaml.): „Minu suguvõsa oli tsiviliseeritud juba siis, kui lord Curzoni esivanemad olid veel metsinimesed.“

Thomas Alva Edison: „Inimene katsub ära kõik abinõud selleks, et hoiduda mõtlemise vaevast.“

J. E. H. Blake: „Halb maitse ei lase end parandada loogiliste väidete abil. Teda võib muuta ainult kasvatus.“

William Lyon Phelps: „Armastuse pärleid ei anna mitte armastamine enne abiellumist ega ka abielu mesinädalad, vaid hiljem elu — siis, kui naine hüüab: „Juhan, ära unusta kalosse!“

Mahatma Gandhi. „India rahvas tunneb ühteainust avalikku rahu ja see on riigi vanglate rahu.“

John Cowper Powys, inglise kirjamees kuritegevusest ja k.-t.-literatuurist: „Kuigi armastuslugu jääb *par excellence* otsituimaks aineks moodsale naisele, on kriminaaljutt, kus armastus etendab vaid alarakendlist ja kõrvalist osa, saamas selleks, mida psühoanalüütikud nimetavad „mehelikkuse protestiks“.

John Martin, New Yorgi Eetilise kultuuri seltsist, kõnes loodetavatest Kelloggi rahupakti tagajärgedest: „Ootan Ameerikat ületavat suurt kuninganna Eliisabeti aegade kirjandusjärku, isegi Beethoveni aja muusikat ning Da Vinci ja Periklese päevade kunsti ja kultuuri, — aimlen ‚Kuldset Aega‘, mil oleks meie noorus süütult harras ja juhtumusagar, meie küpsed aastad loovad ja mehised, ning vana põlv kogenult tark ja kartmatult rahul.“

Mrs. Walter Ferguson, „New York Telegram'is“: „Ei ole meest, kes abielluks tõutervendamiseks. Ta peaks seda, kuid ei tee seda.“

Henry Stimson, Ühisriikide välisminister: „Liiga vähesed kaitseabinõud võtavad rahvuselt tema julgeolekultunde, — liiga suured võtavad selle tema naabreilt.“

Mme Pierre Curie, raadiumi kaasleidur, Nobeli auhinna saaja: „Uuurimustöö on uudishimu ja ainult uudishimu tagajärg.“

Dorothy Ducas, New York „Evening Posti“ reporter: „1930. aasta naistudengile on endastmõistetavad sellised eesõigustused nagu suitsetamine, eine noormehe seltsis, kosmeetika, paljaste säärté tarvitamine ja õigus mitte uskuda Jumalasse.“

Peggy Hopkins Joyce, New Yorgi kuulsaim kurtisaan, peale pimesoole operatsiooni: „See oli esimene kord, mil keegi mees võttis minult midagi! — ja selleks tuli tal tarvitada kloroformi.“

Homo primigenius

Vete vaikivad vabahärrad

BATTERY PARK on kuivalt vihma täis. Taga püगतud põsaste kuhjuvaid All-Broadway hiigelehitisi silm nagu ei julgegi täna ristida pilvelõhkujaks, — iga üksik torn ja tipp on juba taeva poolel teel uppunud õhtu hämarduvasse uttu. Kohmakad kahejalgsed kogud, mis veel liikvel, näivad suunduvat vaid ulualusele. Mõned nendest on teel otse siia, varjualla madalasse, ümarasse kindlusse, mis hea arvu aastaid tagasi oli esimeseks ter- vituspaigaks New-Yorgi sadamas, maanduvatele, Euroopast appitõtanud vabadusküttidele, — Lafayette'ile, Kossuth'ile, Kosciusco'le, — mis praegu aga hoiab eneses ujumas tuhandeid siiruviiurilisi kalu, konne, krokodille, vähki ja muid vesilinde, — nende eriliigitused ulatudes sellistest lihtsatest nimedest nagu *lambapea*, *juutkala* ja *seersant major* kuni suudmurdvatesse ladina *Trachiurops crumenophthalmus* ja *Catostomus commersonii*'sse.

See siin on kõige kohasem paik maailmas, kus saab unustada, raputada enesest kõik elu hädad ja viletsused, võib poetada ujuma unistusi õnne jahimaile, üle peene, valge, liikumatu liiva, alla tõusvate vesimullide tähtise laotuse, kus avali suhu langeb toit otse taevast, kus ei tule lausuda ainumatki sõna, sest selletagi on elu siin täis ilmlõpmata tähtsust, — paenduvate, sihvakate kogude lainelisi libisemisi, viivulist seisatumist, rippu, ja jälle liikumist, ja jälle uusi sabalööke, uut oimude aerutamist mööda roheliste vete müsteerilisi haudu.

Väljas, lävetaga räuskab maailm, loeb minuteid ja mõõdab kaotusi; kortsuskulmused mehed vajutavad nuppe, silmitsevad meelespäid, kirjutavad, telefoneerivad ja jälle kortsutavad kulme kulla ja terase gigantilises ämblikuvõrgus. Vihmase ilmaga, nagu täna, tulevad, ekslevad mõned nendest siia, *akvaariumi*; ning hiigelkilpkonnade uudishimuliselt kaelu õietades, mereta merilindude nokkade nohiselt tiiva alla kadudes, käib edasi siingi nende ärijutt ja hindade tinglemine.

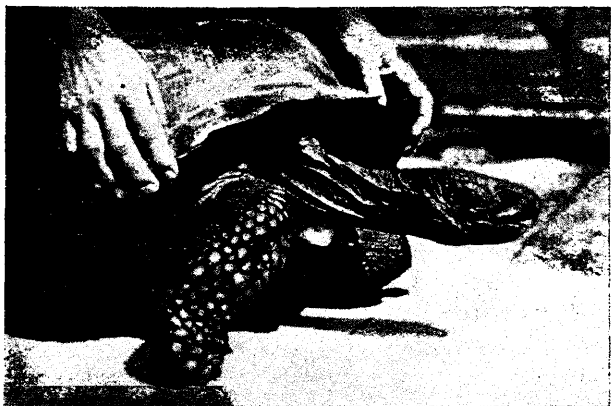
Ent ainuski terasem pilk kas või pingviinile teeks kohe tummaks iga ärijutu. Sest pingviin lohistab käimist otse püsti kui inimene, nagu mõni härrasmees valges vestis teel lõunale oma eksklusiivsesse kluppi;

Galapagose saared — hiigelkilpkonna kodumaa

pingviini väljasirutatud, ikka alati ringutavad käed näivad küsivat mõistmatuid, igavesi küsimisi, vastuseid mil- listele ta ei oska, ei teagi oodata. Ning, kas saaks keegi võtta edasi tõsiselt oma äriahust, oma börsitehinguid enam siis, kui tema pilk kord jääks mõtlema kabi- krabide edasi-tagasi noolimist nende valgel vesi- põrandal?

See rotisabaga krab, ta on kohutavalt inimtaoline, nagu pingviingi. Iga tüki viivu tagant kordab ta oma katset ronida välja üle oma vangla nelja seina, langeb tagasi seljale, ja jääbki lamama nii, terve tema tosin jalgu ringutavalt otsides tuge armutumalt äralibisevas vees. Möödub tund, möödub kaks, ja ikka veel on krab pahempidi, ikka alles püüab ta abitumalt, kannatlikult haarduda millestki, mida ei ole, ei ole käepärast. Nõnda nimelt sünnivad uued religioonid. Sellistel momentidel arvata vasti võtab kuju krabigi krõbedas kooses temale kohane „krabi-usk“.

Hiigelkilpkonn

Sõdur-lind täispuhutud lotiga

Krabid ja pingviinid aga on ometi vaid kõrvalkujud. *Akvaariumi* meisteresemed elavad mujal; nad sulisevad piki kahekordse hoone sõõrseinu asuvates klaaskuubides, kus ka l a d, need algelisema, painajalikult lummutava ilu loomad, ei näi hoolivat kübetki, et meie, tsiviliseeritud päisepäeva inetused ise — i n i m e s e d — vahime neid, imetleme neid, ja vist ka kadestame.

Sellises *akvaariumis* nädal-paargi aastas puhkust, inimhingega ja kalakehaga, oleks kõigiti suurepärane. Tõesti, ei mõistagi ma mõelda mingit meelsamat maagiat, ihata veelgi ilusamat imet. Silmake terasemalt läbi klaasi, ja teile ilmneb peagi, kuivõrd kummaliselt, millises nimelt hardumuses mööduksid need kaks nädalat. Kujutelge, et kaalute kolm naela, et teil on lõpused, oimud, soomud ja lottlõug, hambutu, kitsas suu, ja üks pilkumatu, pun-gis nõõpsilm kummalgipool pead. Teie kuningriik oleks väike, teie naabrid on samuti lõpuste ja oimudega, teie ei näe päikest, küll aga näete ja teete seda, mis annab vaid rahuldust, rahu.

Vaadeldes veelgi lähemalt oma tulevast kodu. Lagi-pinnal ülal teie kohal veereb vahetumalt vaevalt mär-gatav lainetusvõba; tillukesed vesijoad tulevad kuskilt nägematust inimilmast, langevad, pritsivad läbi selle teie taeva-aotuse; alati on teie taevast täis uperkuuti vesi-pükse. Teine toru ulatub alla põhja, täites vee valge suitsuna tõusvate mullidega. Need ülesujuvad mullid ühes lugematute, vees ekslevate kalatoidu libledel, mär-givad vee tasast liuglemist teie ümber, loovad pildi, mis sarnleb lumetormile aeglasel kinolindil. Seinad teie ümber on vooderdatud igakujuliste kivijäsematega, minia-tüür kaljukoobaste, kuristikkuude, sildade, õõnsustega, kuhu toidupudemed lendlevad sisse ja nihkuvad aeglaselt jälle välja. Põrand teie all on selge valge liiv, kaetud teokarpidega, kivirahnudega ja vesialuste puudega nende sekka, mida õõtsutavad veevoolude nägematud tuuled.

Põrandal on parajasti teesklemas keegi krab, vähja onupoeg, kes katsub end paenutada mingiks võiduvära-vaks, siis jälle viskub üles tantsisklema küliti, langevail, kuid kunagi mitte päris kukkuvail liigutusil. Merehobu, saba küsimismärgina rõngas, ripleb, pea allapoole, ühel

neist tundmatuist puudest, ja mõtleb omi hobusemõtteid. Must angerjas mõnuleb pehmelt ja oimetult, nagu märg, tupes vihmavari, vastu seinat. Veidrad, rohelised viidikud noolivad vaimudena otse veepinnal, kihutades taga oma-enese veelgi veidramaid varje. Ning hoopis tagapool, koobasõõnsuste viimastes soppides, mingid tumedad varju-kujude süldid lükivad end päriselt pimedusse ja kaovad silmist.

On põhjusi muidki, mis teeksid kauniks ja korva-matuks selle puhkuse. Pole ju elu muud, kui vaid vae-valine rodu ühe jala mahapanemist ja teisega astumist, ühes nende väheste variatsioonidega, mida lisavad trepid, reuma ja tants. Kalana aga õpiks inimene tuhande uue liigutuse rõõmu ja vabaduse. Forellid peatuvad, otse keset vett, pisut viltu taevapoole, justkui zepelliinid õhus. Viidikud vallatavad ja riidlevad sõnatult, kastkalad aita-vad end edasi üksikutel, jõulistel lõökidel, vibukalad, ingelkalad liuglevad laisalt langevate lehtedena, kilpkon-nad sõuavad, sõuavad ja vajuivad väsinult jälle kokku alla kilbi, terashallid haid tüürivad purjekast nobedamalt alla iga tuule. Kulli ja kotkagi tiirlemised võivad näida julgeina, vilksaina vaid niikaua, kuni pole inimesel püsi-vust jälgida, uurida kõiki kalade mitmekesisemaid, voo-lavamaid liiklemisviise.

Ja kui kord minna, kui ujuda ja liugleda nende kes-kele, ilmneks lõpuks, et me polegi nii väga võõras selts-konnas. Sest kõikidel neil vesielanikel siin on otse alar-meerivalt inimese näod. Sel siin puudub vaid rätt kae-las, ja kohe oleks larhv sama, mis mõnel lehmakauplejal pärast paari pudeli õlle. Siin on norskamajäänud maat-rone ooperiloožis, siin on habemetüükais paljasjalgseid, pilvis nägudega, punnkõhulisi „seltskonnatugesid“; vene kardavoigi ei puudu siin, riigi-kull rihmapandlal. Mõnel aga on püsti ingli-ilme, justkui miss Estonial või otse miss Maakeral.

Akvaariumi hämaras nurgas istub vurrukas vana-mehe, ajaleht süles. Vanamehe suu on lahti, pea seljale vajunud; ta magab ega aima, et ainus vahe tema ja hülgel vahel on see, et temast vist ikkagi ei saa rasva.

New York, märts 1931.

Puuotsas elutsev konn

Aadu Lüüs

Eugeenika põhi- ja päevaküsimusi

Francis Galtoni elutöö

EUGEENIKA TEADUSE looja ja põhjendaja on Francis Galton. Ta sündis Birminghamis 1822. a., suri Londonis 1911. a., olles 89 a. vana. Galtoni ema oli Charles Darwini vanaisa Erasmus Darwini tütar tema teisest abielust. Noor Francis õppis alul arstiteadust ja keemiat, kuid kumbki neist ei suutnud teda siduda. Ta läks reisile Põhja-Aafrikasse, siirdus Egiptusse, Süüriasse ja Sudaani, uurides loomastikku, geograafiat ja meteoroloogiat. Reisilt tagasi tulnud töötas ta Cambridge'is ja Londonis, kuna teda nüüd antropoloogia küsimused huvitasid.

Galton osutus teravaks vaatlejaks ja iseseisvaks mõtlejaks. Laiad tähelepanekud ja uurimused mitmesugustelt loodusteaduste aladelt juhtisid teda pärivuse küsimuste juurde, kus ta viimaks peatuma jäi, süvenes ja uusi radu rajas, mille suurt ulatust alles nüüd hakatakse täielikumalt mõistma.

1869. a. avaldas Galton *Hereditary genius*, Päritud vaimuanded. See oli tema esimene töö eugeenika alalt. Sellele järgnes 1874. a. *English men of science, their nature and nurture*, Inglise teadusmehed, nende vaimuanded ja elutingimused.

Visalt ja kindlasti pidas Galton oma sihte silmas ega kaldunud kõrvale omalt uurimuse alalt, täiendades ja laiendades esialgseid andmeid ja tulemusi uutega.

1883. a. ilmus tema *Inquiries into human faculty and its development*, Inimannete uurimused ja nende areng. Selles töös tuleb ka esimest korda sõna *eugeenik** ette, milline tähendab Galtoni elutöö põhimõtet ja tervet testamenti järgnevatele põlvedele. Galton ise karakteriseerib eugeenikat kui „nende tegurite uurimist, millised aluvad seltskonna kontrollile ja millised on võimelised muutma heas või halvas mõttes tõe omadusi, nii füüsilisi kui ka vaimlisi — tulevates sugupõlvetes.“

Oma elu vanematel päeval avaldas Galton veel kaks tööd samas sihis. Need on *Eugenics, its definition, scope and aims*, Eugeenika definitsioon, ülesanded ja eesmärgid, ja *Eugenics*, mis koosneb kolmest osast: *Restrictions in marriage*, Piiramine abielus, *Studies in national Eugenics*, Uurimused natsionaal eugeenikas, ja *Eugenics as a factor in religion*, Eugeenik kui tegur religioonis. Kui Galton viimase töö avaldas, oli ta juba 83 a. vana!

Need tööd võeti Inglismaal ja Ameerikas suure vaimustusega vastu ja nendes seisab Galton meie ees kui uue, parema ja tervema inim põlve kuulutaja.

Tema mõttekäik on ikka ja alati: peab kõik tegema, et rahva väärtuslikumad elemendid järeltulevat sugu võiksid anda, kes siis üldsust kõrgemale tasemele tõstavad. Perekonnad tulevad läbi uurida, et selgusele jõuda, kus peituvad edutavad ja kus takistavad tegurid perekonna tõusule ja lasterohkusele. Galton nõuab kolme täiskasvanut inimest abielupaari peale.

Ja lõpuks on eugeenik saanud Galtonile usuks.

Eugeeniline usk ei piirdu mitte üksinda oma ligemise armastusega, vaid see armastus ulatub ka tulevastele põlvedele. Ta tõstab abielu tähtsust, sest ta juhib tähelepanu järeltulevasoo arvatavatele omadustele. Ta lükkab tagasi igasuguse sentimentaalse hooldamise, mis pärivuse alget rikub, kuid pooldab igasugust tegevust, milline viib headusele. Ta õhutab armastust ja huvi perekonna ja ta bioloogilise päranduse vastu. Eugeenik on usutunnistus, täis lootusi ja õilsaid tundeid, millised pesitsevad inimsoo parimate esindajate rinnus.

* Eugeenik tuleb kahest kreeka keele sõnast: *εὖ* (eu) = hea, tubli, ilus ja *γένεσις* génesis = sünd, sugu, põlvnemine.

FRANCIS GALTON

Peale ülalmainitud tööde on Galton veel palju teisi töid avaldanud nii eugeenika kui ka selle teistelt naaber-aladelt, eriti aga pärivusküsimustest ja antropoloogiast, kuid nimetatuid töid loetakse ta tähtsateks ja peatöödeks. Nende töödega pani ta aluse eugeenika teadusele.

1904. a. hakkas Galton Londoni ülikoolis „natsionaal eugeenikat“ õpetama. Selle õppekohaga ühendas ta ka oma eugeenilise laboratooriumi. 1908. a. asutas Galton Londonis *Eugenics Education Society*, Eugeenika Kasvatuse Selts, mille ülesanded olid: 1) bioloogia, eriti pärivuse õpetus, 2) antropoloogia, eriti ühenduses tõu- ja abielu küsimustega, 3) poliitika, 4) eetika, kuipalju ta sotsiaalset ideaali käsitleb ja 5) religioon, kuipalju ta toetab eugeenilisi kohustusi. Galton valiti selle seltsi esimeseks aupresidendiks. — 1912. a. peeti Londonis seltsi eesvõttel esimest rahvusvahelist eugeenika kongressi major Leonard Darwini juhatusel. Sellest võttis osa enam kui 700 saadikut igast maailmakaarest.

Varsti asutati Londoni ülikooli juurde eugeenika õppetool ja esimeseks professoriks sai Karl Pearson, kes oli Galtoni eugeenika laboratooriumi juhatajaks selle asutamisest saadik.

Londonile järgnes peatselt Cambridge'i ülikool, kus ka eugeenika õppetool asutati.

Meie päivil on Galtoni eugeenika õpetus haaranud kogu haritud maailma, eriti aga anglosakside kultuurpiirkonda. Kõige enam töötatakse sel alal Inglismaal ja Põhja-Ameerika Ühendriigis, siis Saksamaal, Rootsis, Norras, Itaalias, Venemaal jne. Pea kõikides kultuurmaades töötavad seltsid, instituudid ja laboratooriumid eugeeniliste küsimuste lahendamiseks. Paljud riigid on asutanud ülikoolide juurde õppetooli, et teaduslikult neid küsimusi uurida.

Praegu töötab eugeenika teadus kahes suunas: teaduslikult ja praktiliselt. Puhtteaduslikult käsitleb eugeenik peamiselt pärivusküsimusi nii inimkonnas, loomariigis kui ka taimkonnas. Tema valda kuuluvad ka veel

3. Roos

Koolinoorsoo kirjanduslikust kasvatususest

Dir. JAAN ROOS

KÄESOLEVA küsimuse puudutamine tohiks olla õigustatud praegusel ajal, mil ilmub väärtusliku kirjanduse kõrval meie raamatuturul eriti palju prahti ja pahna, millel on hoopis suurem menu kui väärtuslikul kirjandusel. Seepärast tahab kirjutis enesesse haarata kirjanduse kui vaba lektüüri käsitletu väljaspool koolitundi ja -tööd, kirjanduse lugemisega kodus. Kirjandus õppeainena koolitunnis ei tule siin kõnelusse.

Peab sedastama, et kirjandus vabalektüürina on niisama tähtis kui kirjandus õppeainena, kui mitte tähtsamgi. Igatahes peaks ta praegusel ajal olema palju aktuaalsem küsimus lastevanemaile, õpetajaile ja kõigile kirjandushuvilistele kui kirjandus õppeainena koolis. Kahjuks ei kingita temale aga küllalt tarvilist ja väärilist tähelepanu. Selle põhjuseks tohiks olla asiolu, et küsimusse ei ole tahetud põhjalikumalt süveneda. Tehtagu ometi seda, asi ise on seda väärt. Sööstutagu kogu oma ründamisnuga temasse, seda nõuab meie koolinoorsoo tulevik.

Tohiks olla selge, et kirjandus on vabalektüürina tähtsamaiks kasvatuslikuks ja õpetuslikuks mõjuteguriks koolinoorsoo arengus, on tähtsam ja tulemuslikum kui seesama kirjandus tunnis õppeainena, kui õpetaja kogu oma kasvatusliku oskuse ja mõjuga, kui kino ja kõik muud asjad kokku. Sõbrad ja kirjandusteosed — need on mõjuvaimad koolinoorte kasvatajad ja õpetajad. Kui seda vahest kõigi õpilaste kohta ei või ütelda, ent kaugelt suurema enamiku kohta võib seda julgesti väita. Õpilased otse sööstuvad kogu innuga kirjandusteoseisse, mis neid haaravad oma elu tule ja tuule keerisesse — ning selles tules ja tuules sünnibki noorte kujunemine ja saamine, olgugi siis kas positiivses või negatiivses, väärtuse või ebaväärtuse sihis, mis oleneb lõpuks loetavate

kirjandusteoste väärtusest ja noorte eneste vaimlisest kokkuseadest ja kodusest kasvatususest. See ei ole uus tõde, seda tõendavad enamikult kõik suuremad kasvatuseteadlased.

Kirjandus on eluteadus, millesse süvenedes noor lugeja end analüüsib selles kujutatava elu valgusel ja seda elu jälle omakorda oma enese peeglis. Selles analüüsiprotsessis on kirjandusteoses kujutatud elu palju tänuväärsemaks vahendiks kui teda ümbritsev reaalne elu; viimases kannavad tegelased maski, kuna kirjandusteoses kujutatud elus on nad maskita. Ja noorsugu ei armasta maski, vaid seda alasti maskitut elu, mis esineb kirjanduses.

Kõik oleks parimas korras, kui kirjandusteose võraturu mõju nooresse lugejasse oleks alati väärtusiloov, ülesehitav ja elujaatav. Aga selles see hädaoht seisabki, et ta seda kaugeltki alati ei ole. Ja kõige pahem on veel lugu siis, kui see mõju tuleb kirjandusteosest, milles elu on võltsilt kujutatud. Siis on mitu pettust ja sissevedamist koos.

Kirjandus on kaheteraga mõök, mida suure oskuse, osavuse ja ettevaatusega peab koolinoorsoole serveerima. Tal on kaks palet. Prantslane Montaigne lausub, et kirjandusteos on õilsamaks vahendiks, mis inimest aitab elus läbi lüüa ja oma eesmärgile jõuda; kuid just vastu pidist väidab teine suur prantslane Rousseau. Ta ütleb enese kohta, et raamatud on teda teinud mängupalliks hävitavate kirgede ja metsiku fantaasia käes. Kirjandusteoste läbi on ta saanud langenud ja õnnetuks inimeseks. Ja Herder võtab kokku mõlemad vaatevinklid ja sõnab, et üks kirjandusteos sagedasti võib inimese kujundada õilsaks isikuks, aga ka hävitada ta lõpulikult.

Eks ole, kõigil on õigus. Kirjandus on tõesti kaheteraga mõök.

Küsimine nüüd, miks kirjandus on nii tähtsaks mõjuteguriks koolinoorsoo arengus? Miks on sõnakunst selleks tuulepuhanguks, mis paneb noorte sisimas olemuses peituvat vaikiva järve esiti virvendama, siis lainetama ja viimaks tormitsema? Seepärast, et kirjanduses peituvad kõik need nõiasõnalised salamõjundid, mis noorte hinge, vaimu ja ka keha üles äratavad võimsale elule ja võimsaks oleluks.

See ärkamine algab inimese elueas juba õige vara. Lapsed hakkavad varakult lugema, tihti isegi juba 5—6 aastast. Tõeline lugemising algab aga alles 8 aastast. See varajase nooruse eluiga, mis kestab üldiselt 8—11 eluaastani, on laste juures muistendite huviage. Siin ärkab nende kujutlusvõime ja fantaasia, mis juhib nad muistendi imemaale.

10. ja 11. eluaastal sünnib laste arengus märgatav pööre, saabub murrang, algab teine huviage, mis kestab 14. eluaastani. Muistendeid asendavad seiklus- ja kangelaesteosed, mis arendavad peamiselt kasvava noore inimolendi intellekti ja mõtteelu. Siin ei põhjusta elunähteid enam ime, vaid kehaliselt või vaimliselt väljapaistev sangar; poisid armastavad sel ajastul jutte, kus esinevad meessangarid, tütarlapsed, kus naissangarid, kangelasnaised.

15. ja 16. eluaastal algab noorte elus kolmas arenemisaste, n. n. puberteedi aeg, tütarlastel varemalt, pois-

Eugeenika põhi- ja päevasündmusi

antropoloogia, genealoogia ja statistika, samuti ka mitmesugused füsioloogilised, patoloogilised ja meditsiinilised küsimused. Tegelikku elu jälgides eugeenik püüab soodustada häid, positiivseid elemente inimkonnas, takistades halbade, negatiivsete elementide levinemist. Esimeste ülesannete hulka kuuluvad tervete ja andekate lasterikaste perekondade toetamine,

üldse andekate inimeste edutamine, teiste hulka: haigete, ulakate ja kurikalduvustega isikute levinemise takistamine mitmesugusel teel.

Eugeenik on vallutanud seltskonda, teadust ja poliitikat. Ei saa olla enam seltskonna- ega riigitegelast, kes ei tunneks eugeenika nõudmisi. Nii sügavasti haarab ta ühiskonda,

A. Lüüs.

tel hiljemalt. Siin kanduvad mõlemate huvid juba tõelisse maailma ja ellu. Noored peavad end sellest ajast alates täiskasvanuiks ja neil on täiskasvanute huvid. Kogu huvi koondub kirjandusteose psühholoogiasse, s. t. ärkab tundeelu. Sündmusi ei tohi põhjustada enam ime, ka mitte kangelasisik, vaid mingi asjade sügavam sise-mine kausaliteet, elutraagika, eluõnn. Kogu huvi on siirdunud teose tegelasse.

Ühes tundeimpulssidega ärkavad ka tahteimpulssid. Ei tungita mitte üksi kirjandusteose tegelase hinge- ja tundeellu, vaid hinnatakse tema samme ja toiminguid ka eetilise isiku seisundilt; küsitakse, kas ta toimis õieti või valesti, kas ta on väärtuslik isik või väärtusetu.

Viimaks — puberteedi ajastu minetamisel kaldub noorsugu ühte jälle uude elamusse ja nimelt esteetilisse, ilu elamusse. Esteetiliste elamuste ärkamine on enam-vähem juba vaimlise küpsuse tunnus. See ajastu saabub 17. ja 18. eluaastal, tihti varemgi juba. Kirjandusteoses tahetakse näha ja jälgida peamiselt esteetilisi väärtusi. Esteetilised elamused ja impulsid mängivad siin juhtivat osa, olgugi et psühholoogiline huvi kaugeltki mitte ära ei kao.

Nii siis näeme, kuidas noorsoos järkjärgult ärkavad ja viljuvad kõik temas peituvad ja vaikivad hingelised nähted — korrakem neid veel, need on fantaasia, mõtte, tunde, tahte ja ilu impulsid. Nende äratajaks ja viljujaks on aga peamiselt kirjandus.

Äsja sedastasime, et kirjandus viljab ja sisustab neid hingelisi nähteid. See on tähtis olm, ent veel tähtsam on see, kuidas ta neid viljub ja sisustab, milline on see kirjandus, mida serveerime oma noorsoole, millisesse sihti suunduvad meie noorsoo fantaasia, mõte, tunne, tahe ja ilumeel? Selles seisabki kogu küsimuse raskuspunkt. Ja siin tulemegi meie noorsoo kunstilise ja kirjandusliku kasvatuse küsimuse juure. Noorsoole tuleb anda kunstilist ja kirjanduslikku kasvatust, niikaua kui ei ole arenenud tema kriitiline meel ja maitse. Sellest meie mõõda ei pääse, kui tahame, et noorsoost saaks meie tuleviku kultuuri kandja, arendaja, sisustaja ja viljuja, ning kui tahame, et areneks ja õilistuks meie kunst, kirjandus ja üldse kultuur, ning kui soovime, et paljud meie noored ei saaks õnnetuiks inimesiks ega läheks põhja.

Seda kirjandusliku kasvatuse küsimust sisustavad õieti kolm tähtsat põhimõtet, milliseid peaksime jälgima, esiteks — vastavale eale ja soole serveeritagu vastavaid kirjandusteoseid, teiseks, iga noorsoole lugeda antav teos olgu tõsine kunstiteos ja kolmandaks, igas loetavas teoses peitugu väärtuslik ja elujaatav elusisu ja ideestik. Peatume nende põhimõtete juures pisut pikemalt.

Esimene põhimõte kajas nii, et vastavale eale ja soole serveeritagu vastav lektüür. See põhimõte on nii loomulik ja iseenesest mõistetav, aga ometi eksitakse ta vastu nii rängasti. Kui palju loeb meie noorsugu ta eale mittevastavat lektüüri. Aga see nagu ei olekski paljude vanemate ja õpetajate meelest paheline nähtus. Ometi võib see kasvava noore rikkuda lõpulikult või kui ta ei riku, siis nõuab ta vähemalt palju asjata aega ja energia kulutust. Meil lubatakse lastel pea kõike lugeda, mis nad aga soovivad. Kujutlege, kui 10- või 12-aastane laps loeb E. Wilde *Mäeküla piimameest!* Iseenesest suurepärase kunstiteos, aga mitte mudilastele. Arvake, mis sest välja tuleb. Muidugi mitte midagi head. Ent veel palju halvem on kui sama laps loeb A. Jakobsoni *Vaeste patuste alevit*. Võib-olla arvatakse, et ei loe või! Nende ridade kirjutajal oli võimalik veel aasta tagasi keskkooli esimese klassi õpilaste-tütarlaste käest küsida, kui palju neist on lugenud mainitud raamatut. Tuli välja, et üle 50%!

Mittevastavate raamatute lugemine võtab noortelt ära nende elu ja ilu ning nende oleviku ja see on kujutlematu kaotus. Sest tulebki, et lapsed arenevad ja saavad liiga ruttu vanaks, jõuavad omast east ette oma elu ja kunsti kogemustega ning pettuvad siis pärast kõigest. Elu on neile siis täis tühjust ja mõttetust. Ja kuis saabki see teisiti olla, kui nad selle asemel, et viibida lugedes kusagil muistendi imeaial või seigelda vaimus oma õilsa

kangelase seltsis, peavad alla neelama mürgilõhnu, luges mõnda mülka kujutust, mis hävitab elu ilu ja võlu nende mõtte- ja meelekujutuses.

Et see kõik sündida võib ja sünnibki, selleks võiks meie oludes kaks põhjust olla, esiteks, et meil on veel nii vähe vastavat noorsoo kirjandust või mis on, see on nii ebasobiv noorsoole, ja teiseks, et seda, mis õpilased loevad väljaspool kooli, nii vähe jälgitakse kasvatajate ja õpetajate poolt. Õpilasi lastakse lugeda seda, mis nad õieti soovivad. See nagu ei oleks vanemate ja kasvatajate asi.

Teine ülesseatud põhimõte oli, et noorsoole lugeda antav teos olgu tõsine kunstiteos. See on peamiselt kirjandusteose vormi ja stiili küsimus. Võib-olla kõlab see põhimõte liig kõrgelennulisena, kuid seda tuleb paratamatult jälgida, muidu võivad tulemused veel halvemad olla kui esimese nõudmise puhul. Üks alaväärtuslik kirjandusteos ei takista üksi noorsoo ilumeele ja -maitse ning kunstiväärtuse-tunde arengut, vaid hävitab selle hoopis ära, nõnda et viimaks ei osata üldse enam vahet teha, millisel teosel on kunstiline väärtus ja millisel ei ole seda mitte. Ses suhtes ajabki maitselagedus meil lopsakaid õisi ja seisund on üsna halb. Meie noorsoo ilumeel ja -maitse on kaunis arenematu ja seda seepärast, et ta lektüür ei ole mitte kõrge taseme ja kvalifikatsiooniga. Mõtelgem, mis peab noorte maitsest veel järele jääma, kui nad neelavad sellist rämpsua kui on seda kõiksugu *Kuldsed mülkad* ja *Tarzanid* ning teised vormilagedad teosed. Kas saab niisuguse lektüüri lugemisel veel juttu olla stiili-maitse õilistumisest, keeletunde peenenemisest ja kompositsiooni-meel arenemisest?

Mainitud teosed olid kui ekstreemid ses suhtes näiteks toodud. Need ei ole aga muidugi ainukesed. Peale nende on meie kirjanduses sisult muidu päris süütuid teoseid terve leegion, mille kunstiline tase on aga madal ja mis seepärast kunstimeele ja -maitse arenemisse eita-vat mõju avaldavad. Siia kuulub enamik teoseid meie vanemast kirjandusest, mis on kompositsioonilagedad, keelevigased ja stiilimaitsetud. Tihti ei ütle nad ka sisuliselt midagi. Nad on nii vananenud ja surnud, et tänapäeva inimesele ja elule enam midagi ei ütle. Õnneks hoiduvad õpilased ise neist instinktiivselt eemale. Aga kui muud ei ole, siis nauditakse ka neid.

Pahem lugu on aga uema kirjandusega, kus on samuti palju kunstiliselt alaväärtuslikku lektüüri, millest on aga noorsugu palju raskem eemale hoida. Iga uus asi tõmbab! Asjatu oleks siin ründama hakata kirjanikke ja kirjastusi. Sellega ei saavuta me midagi. Aja vaim ja hing ning elusisu on selline ja meie ei saa sinna midagi parata. Küll tuleb aga arendada noorsoo kriitilist suhtumist alaväärtuslikesse kunstiteoseisse ja tõsta ta ilumeelt ja -maitset. Sel teel saavutame palju paremaid tulemusi. Rämps ja pahn kaob siis iseenesest meie kirjandusest. Milleks ta seal veel eksisteerib, kui teda ei loeta?!

Kolmandaks põhimõtteks oli, et igas loetavas kirjandusteoses peitugu väärtuslik ja elujaatav elusisu ning ideestik. See on kirjandusteose sisu küsimus. See viimane põhimõte tohiks kõige tähtsam olla, tähtsam kui kaks esimest, sest sisu tohiks tähelepanavam olla kui vorm. Seda toonitatakse eriti viimasel ajal, nüüd kus hüüdsõnaks on uusajalikkus, kus jälle nõutakse sөөstumist elu enese palangusse, tahetakse elusisu näha elu kõigis ta avaldusis. Ja õigus ka. On tõesti halb, kui vormilt ja stiililt halvad teosed rikuvad hea maitse, aga veel halvem on, kui mürgitatakse elu ise ja hing, noorsoo hing. Tühine ja elueitav sisu võib teha haiglaseks fantaasia, madalaks mõtte, mürgitada tunde, nõrgendada tahte ja tumestada eluiha. Seda teeb väärtusetu ja elueitav kirjandus. Teame ju ise, kuidas mürgitavalt sisult halvavad teosed meisse nooruseas mõjusid. Ja ometi peab tõeline kunst fantaasiat tiivustama, mõtet kõrgeks tegema, tunnet süvendama ja tihendama, tahet teritama ja iluiha õilistama. Sündigu see siis millises elu loovalt sisustavas sihis tahes — kas usulise, või eetilise, või patriootilise, või sotsiaalhumaanse, või esteetilise elamuse sihis. Äsja mainitud loovad ja võimsad ning kogu isikut haaravad elamused peaksid areneva ja kasvava

isiku fantaasia, mõtte, tunde, tahte ja iluimpulsse sisustama. See sünnib siis, kui selleks noorsoole serveerime vastavate ideedega sisustatud kirjandusteoseid, üldse kirjandust.

Võtame kõigepealt usulise elamuse. Palju on, kahjuks, meil mõnitatud seda õilsat elamust. See tohiks olla julm arusaamatus, sest ometi on see elamus nii tähtis elu üllastav ja väärtustav tegur, muidugi kui ta on arenenud loomulikult. Ta võib olla suureks tõukejõuks isiku töös ja teos, võib olla määratu tähtsusega elu reguleerijaks üldse, nagu meie võisime seda näha läinud aastal surnud suure eesti koolimehe P. Põllu juures.

Kahjuks on meie kirjanduses usuline elamus vihatud võõrlaps. Suured positiivsed usulised kujud puuduvad siin täiesti, või kui nad esinevad, siis negatiivses valguses, nagu näiteks E. Wilde romaani *Prohvet Maltsveti* samanimeline peategelane. Positiivses valguses, näiteks, esineb see elamus A. Kitzbergi draamas *Libahunt*.

Samuti väärtuslikult elu sisustav elamus on patriootiline elamus, kuid ka selle elamuse üle on meie publitsistikas ja kirjanduses palju irvitatud. See on muidugi enesepetmine ja enesepeksmine või patriotismist valesti arusaamine. Tõeline patriotism võib isiku kangelaseks teha. Kui näiteid tuua, siis kas või nimetagem Garibaldi või meie oma Kuperjanovit. Võime julgesti öelda, et õieti ainult see rahvas pälvib elu ja olemise õiguse ning tuleviku, kelle iga üksik indiviid on patriootiliselt hingestatud ja häälestatud. Patriootiline elamus rakedab üksiku isiku oma rahva ja kogu ühiskonna teenistusse. Seepärast peaks olema igale selge, et seda elamust peame oma noorsoos eriti viljama. Õnnetuseks on aga see asiolu, et ka patriootiliselt ideestatud ja elamustatud teoseid meie kirjanduses on nii vähe. Näidetena võiks mainida eesti ajaloolisi romaane, kuid need on kunstiliselt nii nõrgad ja psühholoogiliselt nii hõredad, et neid ei saa kuidagi soovitada musterteostena.

Edasi peatume eetilise elamuse juures. See on vahest inimesis õilsaim elamus, seepärast on ka iga kasvatuse peaeesmärk kasvatada noortest kõlblisi isikuid. Selle poole püüab iga kool, et tema õpilastest kasvaksid isikud, kelles on välja arenenud peensuseni nende eetilise credo, et nad teaksid, mis nad peavad tegema ja mis nad ei tohi teha, et nende eneste elu juhiks kõlblised normid ja et nad püüaksid ka ühiskonnas maksma panna neid kõlblisi norme. Kui tähtis on kõlblise isiku eeskujult seltskonnas! Kui väga vajaksime just nüüd kõlbliselt kõrgelseisvaid ja puhtaid isikuid, nüüd, kus igalpool on lakkamas korruptsioon.

Eetilise elamuse ignoreerimist ei saa meie oma kirjandusele ette heita. Seda elamust viljatakse. Esirinnas

sammub eetiliste probleemide käsitamises meie kirjanduses M. Metsanurk, võtkem kas või tema viimane romaan *Fr. Arraste ja Pojad* ja ka M. Mõtslane, kelle teosed aga kunstiliselt ei kaalu palju.

Järgneb sotsiaal-humaanne elamus. Kõrge ja puhas elamus. Otsida ja leida igas inimeses inimest — see on ilus aade. Seda elamust noorsoosse istutada ja seda kasvatada peaks olema iga kasvataja juures esmajärgulise tähtsusega. Külvata noorsoo olemusse formaalse ja vaimuhariduse kõrval ka südameharidust. See ei peaks olema ainult sõnakõlks. Südameharidus on tõsise intelligentsuse tunnus, seda ärgem unustagem. Õnneks läbis tub see elamus meie kirjandusest elevusliku joonena. Seda elamust taotletakse võrdlemisi tihti. Kõigepealt nimetagem siin E. Wildet. Tema romaanid *Külmale maale* ja *Mahtra sõda* on ses suhtes suure väärtusega. Need teosed pakuvad tänuväärt materjali sotsiaalse elamuse viljamiseks.

Kunstniku hinge ja pilgu läbi nähtud loodus ja kirjeldatud loodus võib suuri ilu emotsioone lugejas esile kutsuda. See oleks esteetiline elamus.

Niipalju kirjandusteoste sisu ja seal esinevate elamuste kohta. Piirdugem sellega.

Kui nüüd veel kokku võtame ja linnulennult oma kirjandusele vaatame, siis peame sedastama, et siin on vähe neid teoseid, mis me võiksime pakkuda noorsoole vastavas eas, samuti on vähe kõrge kunstiväärtusega kirjandusteoseid ja viimaks on ka vähe neid teoseid, kus oleks tõesti väärtuslik elusisu ja ideestik ning positiivsed tegelased. Ses suhtes on paha lugu meie mineviku kirjandusega ja mitte parem meie oleviku kirjandusega. Aga ärge see meid pessimistiks tehku ega lootusetuse meeoluga täitku. Parema otsigem teid seisundi parandamiseks. Neid on ja peabki olema.

Näidakem selleks kolm teed. Kõigepealt on tarvis rohkem soetada noorsoo kirjanduse algupärandeid ja tõlkeid, teiseks on tarvis teha olemasolevast kirjandusest noorsoole sobivatest raamatutest kindel nimestik ja kolmandaks, tuleb süstemaatiliselt jälgida noorsoo lugemist väljaspool kooli niihästi vanemate kui õpetajate poolt. See ei ole võimatu.

Sellega ühenduses tuleksid võtta põhjalikule revideerimisele meie koolide ja meie avalikud raamatukogud. Olgem otsekohesed ja üteltelgem — nad on halvas seisundis ja veel rohkem, tihti seisavad nad allpool igasugust kriitikat. Siia tuleb tuua parandust, siit õieti tuleb peale alata.

Need oleksid meie noorsoo kunstilise ja kirjandusliku kasvatuse lähemad ülesanded. Enam tähelepanu meie noorsoo kunstilisele ja kirjanduslikule kasvatusele!

Uusi sõnu

selmet k — selle asemel et: „selmet tarmukalt (energiliselt) toimida, viitis ta aja loiu kõhelemisega“; „selmet“ on näide sellest, kuidas kokkuliitmise ja ühtesulatamise abil võib moodustada uusi sõnu: „sel(le)(ase)m(el) et“. Seesugust ühtesulatamist on juhtund ka rahvakeeles.

suvatsema (s) — nii lahke, armuline olema: „oleme õnnelikud, kui suvatsete väisata (küllastada) meie malbet (vähendõudlikku) kodu“.

turm (-a) s — hukatus, surm: „ta hulljulgus sai

talle turmaks“. Tuletis turmama — hukkama, hukka saatma, hävitama: „sellega turmas ta süütuma elu“.

uje (ujeda) s(k) — arglik, kartlik (saksa „schüchtern“): „see laps on väga uje võõraste juuresolekul; — ujeduse pärast ei saand ta vabalt kõnelda.“

ulm (ulma) k — unenägu: „ta nägi ilusaid ulmi“. Huvitav on märkida, et alles mitu aastat pärast ulma loomist leiti, et samakõlaline sõna leidub ka araabia keeles just samas tähenduses.

Joh. Aavik.

Ed. Visnapuu

Muusika tungist

Sissejuhatus

EDUARD VISNAPUU

ajajärkude kalduvust kunstilise, praktilise, aktiivse, passiivse, terve ja haiglase hingeelu suunas.

Kui öeldakse, et muusika ja üldse kunst on jõudnud ette mõttelisest tänapäevast ning teotseb tuleviku probleemide kallal, siis pole see just täppis. Muusika kui kunst kajastab ajajärku tema ilmuvuses, kuid selle lahtimõistatamine jääb hilisemate põlvede ülesandeks. Nii siis meie võtame omaks, naudime ja imetleme väärtusi, mille üritamise alused olid tõsielulised juba märksa varem. Meie elame kunstides üle vaid järellainetusi, kuna tuul ammugi on puhunud mööda.

Ja paratamatult jääb see alati nii. Vahemaa kasvab või kahaneb vastavalt vaimlise kultuuri pinevusele, energia ülejääkide ideelisele rakendamisele.

Vaimualade areng on tähtsal määral sõltuv teaduse edusammudest, ometi tundeelu kasvatus nõuab hoolitsemist esteetiliste vahendite kaudu. On vähe veel mitmesugustesse teadmustesse avardunud silmaringist, vaid muusikaliste väärtuste kajastamine elamusteks ja osseteks muljeteks vajab tundlikult häälestatud hingeelu ning erkast orienteerumist heliliste ilmuvuste labürindis. Kaasaja ringis meie võime kohata sajandite järgi jagunevaid maitseid, mispärast neid on raske ühendada osasaamiseks võrdse naudinguga.

Eriti kahjustavalt mõjub nii esteetiliselt kui eetiliselt vaimualade arendamisel helilooming, mida oleme harjunud nimetama kergesisuliseks. Kui see toodang tähendaks kergesti seeditavat, võiksime temale anda rahulikult õigustatud koha. Oma kerguse juures sisaldab aga nimetatud vaimutoit mürkaineid, mis tekitavad organismis palavikku, haiglast rahutust ja lõtvust. Niisugune tõug muusikaliteratuuris ei paku mingit tuge ideelisele liikumisele, vaid vastuoksa just takistab selle süvenemist.

Tõsimuusikaline elu oma mitmepalgsetes avaldustes nõuab teravat loogikat, vaimu küllastavat sihiteadvust ja sisemist puhtust.

Järgnevalt on esitatud populaarses käsitluses vaatlusi üksikute muusikaliste nähiste kohta.

MELOODIA.

Meloodiaiks nimetatakse helide järjestikku, mis avaldab muusikalise mõtte lõpetatud kujul. Meloodia võib olla pikem või lühem, laiemalt arendatud või lakoonilisem; ta võib jaguneda iseseisvateks avaldisteks või vastastikku sidet otsivateks lülideks.

Meloodia ehitusmaterjaliks on helid, mis asetatud kõrguse (s. t. pinevuse) järjekorras süsteemi. Kõrvuti asetsevate toonide kaugus süsteemis suhtub arvutusega 1:2 ning suuruse järele astmelised käigud jagatakse pool- ja tervetoonideks. Astmikkudes (skaalades) pool- ja tervetoonide arvuline vahekord on 2:5. Kuna aga need erisuurused distantid paika vahetavad, kujunevad astmikudki ilmelt mitmekesiseks. Loomulikkude järjestamiste kõrval võib tervetoon kunstlikul teel poolitada, mis annab meloodilises astmevalikus rea uusi võimalusi. Helide iseloomustamiseks tuleb tähendada, et kõrgemad nendest eeldavad suuremat liikuvust ja ärevust, kuna madalamad kalduvad rahulikkuse ning püsivuse poole.

Kui nüüd sellest helide materjalist hakata kujundama meloodiaid, siis tulevad arvesse mitmesugused nähised, mis omavad suurema või vähema obligatoorse tähenduse. Helide vahelduvat kõrgust ei saa kasutada piiramata ja korraldamata nende vältust; seesmine hingeline liikumine nõuab valjuse kasvamist ning kahanemist; ka tämbr, helide iseloomuline värving räägib kaasa meloodia üldilmes.

Meloodiate moodustamise aluseks võetud skaalad oma põhiolemuselt määravad kindlaks hingelise seisuga piirjooned. Peamiselt kerkivad esile kaks diametraalselt lahkuminevat meeleolude suunda: rööm — kurbus, mažoor — minoor. Kuigi on lahkuminev nende helitõugude sisemine ilme, avaldab võrdset pinevust mõlemas elementide ja võtete kasustamine viisilisteks väljendusteks. Vaikne õnn — alistuv kurbus, üleskeev rööm — mässav valu, tungitsev vallatlus — alev tusk, rahulik loobumus — murdev lein jne. peavad tasakaalu hingeliste elamuste öö ning päeva pooltel.

Võimalused helide meloodiateks järjestamisel on ammutamatult avarad, seejuures ka rikkad muljete mitmekesisuses. Juba paarist toonist piisab muusikalise mõtte tekitamiseks, kuna laiem arendus annab komplitseeritumate tunde puhanguite peegeldusi. Pideva tõusuga saavutatakse ründava tungi väljendus valjus astmes; vaikne aste aga näitab, et liikumine sünnib vastusurveta, enesesse pöördunult. Tõus kiiruse ja valjuse varjunditega loob võimalused nüansirikkaks üleselamiste avaldamiseks. Hüpped kerkivas sihis ilmutavad teotsemiseks avaraid momente; edaspidine liikumine aga näitab, kas võetud positsioonist suundutakse tõusule või loovutatakse see uuesti. Ülesjooksud kooskõlalistes toonides (arpeggiona) avaldavad kergust ja vastuolude puudumist, segakäikudena aga takerdumist, trotsi ning rüüstavust. Pidev vajumine sisendab tunde loobumisest, mis sünnib kas survete mõjul või vabal kaalutlusel rahusa ja kindla pinna võtmiseks. Hüpe allapoole võib tekkida seesmiste

jõudude ootamatust ning ülekaalulisest tõukest, aga selle põhjuseks osutub ka võitluseks valmistuv distantsi võtmine ja kategoorilisus. Arpeggioid allapidises sihis leiavad vähemat õigustust elulise tungi mõttes; nii mažöör kui minöör avaldavad pealiskaudsust oma ilmutuses. Kahes sihis järjestatud kooskõlaliste toonide jooksud võtavad ornamentliku ilme, mis päästab ka vajuva figuratsiooni pinnalise esiletikkuvuse ohust. Segakäigulised valingud alla ilmutavad hoolimatust ja paanikat.

Meloodilise joone arendamisel räägib tähtsalt kaasa mõõduline, rütmiline element. See annab helikäikude väljendusevõimele lisaks vastavat hoogu, kindlust, rahu, kergust, ärevust jne. Rütmiliste modellide (kujundite) koosseis ning reastus pakub lugematu hulga variante, mis sulades kokku viisusugemetega kajastavad mitmealgseid hingelisi elamusi. Ühe ja sama meloodilise käigu ilmet võime tunduvalt muuta erinevate rütmidega. Veel enam: üks ja sama rütmiline modell, nihutatuna taktimõõdus uuele kohale, saab hoopis erineva tahteavalduse väljendajaks. Järjekult rütmil meloodias on võrratu suur tähendus ja võib olla palju suurem kui seda ehk harilikult arvatakse.

Kolmanda tähtsa tegurina meloodilises tervikus esineb tema ilmutamise puhul valjuse astmik. Sellest küljest peab ettekanne olema varjundirikas, nagu see vastav heliliselt ja rütmiliselt sisustatud viisile. Ettekandmisest dünaamilise külje juures tuleb rääkida just sellepärast, et siin tähelepanu väga sagedasti pole küllaldane. Kui vähem patustatakse helide tabavuses, pisut rohkem rütmilises ja mõõdulises osas, siis valjuse arendamine varjundites jätab soovida õige palju. Dünaamiline astmestik meloodias tähendab sedasama, mis valguse astmestik esemete vaatlemisel.

Meloodia iseloomu neljanda mõjustajana olgu nimetatud helide väring ehk tämbr. Väring oleneb helide tekitajast ja areneb järjest mitmekesisemaks. Tehniliste võimaluste kõrval meloodia käsitamisel tuleb arvestada ka tämbrit, kuna see sobival juhtumil tähendab saadavat muljet, vastasel korral aga kahandab seda.

Tämbrite liigitamisel üldiselt võib esile tõsta kaks tüüpi helide tekitajaid: hingelised ja hingetud. Esimesele kohale hingelisuse poolest tuleb loomulikult inimese hääl. Edasi järgnevad instrumendid, mille käsitamise

juures mängija reguleerijana on tihedas, vahenditus ühenduses helilaine tekitajaga: pügalateta keelpillid (viul jt.), karikhuulikuga puhkpillid (trompet, corno jt.), vähem aga roohtuulikuga instrumendid (oboe, klarnett jt.) ning pügalateta keelpillid (mandol., git. jt.). Hingestamata, külma tämbri omavad flööt, ksilofon, metallofon, harmoonium, klaver, orel, harf jne. Viimased mitmehäälsuse instrumendid langevad oma ülesannetelt välja käsitatud peatüki valdkonnast.

Meloodia loomisel ja tõlgitsemisel peetakse silmas instrumendi (ja inimehääle) võimeid ning tämbrit, et aidata mõjule tundeavaldised kavatsatud kujul. Seejärel ülekandmised instrumentide ja kõrguse suhtes (arranz., franspon.) pole alati läbiviidavad.

Üks sageli silmatorkav eksitus on madalate toonide koormamine kiirelt areneva liikumisega. Madalate toonide pikaldane iseloom ei kannata välja ruttamist ja annab muusikalisi ebakohti, kui meloodias kavatsused on rajatud selgele väljendusele. Drastilise näitena toome ülekandmise viiulilt kontrabassile.

Meloodia haiglastest kohtadest rääkides, tuleb allakriipsutada neid võtteid ja väljendusi, millel puudub seosmine tahteavalduse tung ja mis takistavad elamuste loomulikku ilmumist või piitsutavad närve kunstiliste tarvidusteta. Vaadeldes mitmesuguseid odavamaigulisi meloodilisi sobitusi näeme, et elemendid on reastatud tervele instinktile vasturääkivalt. Käikude tarvitamine pole põhjendatud, neil puudub eluline side ja sisu. Nii-sugused kompilatsioonid avaldavad ühelt poolt tundedelovust, teiselt poolt aga võivad tekitada oma hingelise vigasusega nõretavat sentimentaalsust. Samuti kui helidel, on ka rütmil omadusi kurikalduvustesse. Meloodiad, mis liiguvad võrdsetes välletes (*cantus planus*, koraal), jäävad metrilsel pinnal lagedaks rütmilisest elujõust ja kujunevad kinnisteks ning tahtejõult allasurutuiks. Paljud tantsuvalsid oma ebaterve toonide järjestuse juures on ka rütmiliselt loitud, isegi niivõrd, et metrum (taktimõõt) nendest tallab üle. Teiselt poolt aga leiame häirivaid rütme näit. jazzmuusikast, kus liikumine vaevleb sadistlikus erutuses.

Meloodiat ja üldse muusikat nimetame heaks või halvaks sedamööda, kuivõrd ta meid mõjustab vaimu peenendavalt, tervendavalt ja selgitavalt või vastuoks.

Draamastuudio — Rändteatri

hooaja viimase ringreisi kava on kokkuseatud ja eeltööd käimas.

Uuel ringreisil, mis algab aprilli lõpul kitsa-roopalise raudtee piirkonnas, antakse üle 30-ne etenduse. Esinetakse üle kogu maa, ka raudteest kaugemates kohtades nagu Tõrvas, Põltsamaal, Otepääl j. t.

Repertuaaris noore näitekirjaniku *Jaan Miger'i* komöödia 3-es vaatuses *Õpetajahärra jumalavallatud lambad* — algupärane Mulgimaalt, möödunud sajandist — peale esimesi venestuse aastaid.

Lavastab näitleja — näitejuht *Rudolf Klein*, kes oli ka ennenägemata menuosaliseks saanud Hugo Raudsep'a

Mikumärdi lavastajaks, mis juba küllaldaseks tagatiseks, et teos nii sisult kui ka tüüpide poolest midagi soovida ei jäta ja ka kõige nõudlikumat teatripublikut täiel määral rahuldab.

Tegevus leiab aset parvemehe õuel, külakõrtsis ja õpetaja korteris.

Kaastegev — terve rändtrupi koosseis ühes tehnilise personaaliga: nimiosades ligi 20 tegelast, nagu — pastor, parvemees, parvepoiss, kellamees, mõisakarjus, kubjas, nuiamees, kõrtsmik, krahv, koolmeister, nende naised-lapsed jne., peale selle veel metsamehed, kõrtsija teorahvas.

W. Meffus

Teatrikongressi puhul

Esimene Eesti teatritegelaste kongress oli Tallinnas koos 2.—3. apr. k. a. ja on sooritanud tänuväärse töö, olgugi et tal praktilisi tulemusi ei ole praegu kuigi palju ega võigi olla. Tuleval kevadel peetava teatrikongressi päevakorras aga peaks kindlasti olema uus punkt, nimelt aruanded kohtadelt, et saaks selgust, kuipalju on aasta jooksul saadud teostada kongressi otsustest, mida loodetavasti igalpool — ka teatriselteside juhatustes — võetakse tõsiselt. Uut ei toonud möödunud „istungjärgk“ õieti mitte midagi ega olegi see nii väga tähtis, kuna meie oludes nähtavasti nõuab suuri pingutusi juba see, et endastmõistetav saaks tõesti endastmõistetavaks. Nii peaks teatriseltesidele õieti olema väga piinlik, võiks öelda häbisavgi juba esimene resolutsioon, milles on rõhutatud, et teater on eeskätt kunstiasutus. Kui see väide ei peaks juba ammu olema endastmõistetav, mis peaks seda siis veel olema!

Mis puutub kammerteatrite ellukutsumisse — eeskätt muidugi Tallinnas ja Tartus, siis on see väga räähtis küsimus, mis nüüd loodetavasti hakkab liikuma veidi kiiremas tempos. Katsed on ju ennegi tehtud siin-seal. (Kas võib mullukevadine „Vahetuse“ etendus „Vanemuise“ väikses saalis, kusjuures kõigi üllatuseks m. s. selgus, et sel ruumil võib olla suurepärase akustika, kui lavasuud drapeerida volditud kardinatega). Kammerteatri ellukutsumisega rikastuks m. s. väga ka meie teatrite repertuaar, loodetavasti algupäranegi. Mis puutub välisesse külge, siis ei tohi selle küsimuse praktilisel läbiviimisel unustada sedagi, et väga tähtsat osa etendab siinjuures ka ruumide ja istete mugavus. Raskusi sünnitab muidugi eeskätt ruumide küsimus — eriliste kammerteatrihoonete ehitamisest võib esialgu ainult unistada. Jutt võib olla ainult olemasolevate hoonete ümberehitamisest või kohendamisest. „Vanemuise“ kammerteater võiks esialgu asuda väikses saalis.

Sinna mahub üle 250 inimese — küllalt. Lava tuleks võib olla veidi väike, kuid on küllaltki häid kammerteatri tükke väheste tegelaste ja ühe dekoratsiooniga, mida seal saaks menuga ette kanda. Igatahes mõjuks kammerteater tervendavalt kindlasti just „Vanemuise“ näitlejate stiilile, mis väga kannatab m. s. ka puhtvälaliste olude all, millede hulka kuuluvad halb akustika ja halb nähtavus.

Mis puutub repertuaari, siis tuleb muidugi esikohal silmas pidada algupärasest näitekirjandusest. Sealjuures tuleks aga omakorda esmajoones hinnata just teoste lavalisust. Ei saa kiidelda, et meil oleks palju lavalisi tükke — neid ei ole peaaegu sugugi olemas. Kuid teater vajab just sääraseid. Kui kirjanikud ise vaatavad meelsamini neid kui puht-kirjanduslikke, miks peaksime siis meie olema „kirjanduslikumad“ kui kirjanikud ise? Meil ei ole m. s. ühtki head algupärasest janti. Jandi peale vaadatakse harilikult üle öla? Miks? Vahetevahel vaatame neid ju meelsasti ega tarvitse jant sugugi olla labane. Igatahes peaksid tulevastel näidenditevõistlustel olema lubatavad ja kindlasti ka hindamise alla tulema jandid. Parema hea praegusaja jant kui vesine mineviku elustamine. (Endastmõistetavalt võib ju ka minevikku elustada lavaliselt).

Lavakunsti kooli küsimus on raskemaid, mis teatrielus mõeldavad. See kool peaks siiski piirduma puht-tehniliste teadmiste andmisega, kuna muide ärge unustatagu, et näitleja kasvab ühes oma repertuaariga, nagu seda rõhutabki üks resolutsioon. Antagu ka noortele rohkem iseseisvat tööd ja uusi näitlejaid tuleb kindlasti juure, kuigi mitte mõne kuu või paari aastaga.

Teatrikongressil puudutati muidki tähtsaid küsimusi, kuid neid ei saa praegu siinkohal käsitada ruumi puudusel.

Kontserle

TARTU NAISLAULU SELTSI KONTSEERT *Vanemuises* 20. märtsil. Esinemisevõimeline koor, töötanud lühemat aega. Kava koosseis huvi vääriv, osalt eksperimentaalse ilmega. Paremini esitati á cappella tööd, kuna saateteostes puudus vajaline valjuse tasakaal. Kooris soleerisid O. Tiido ja L. Tubin; juhatas E. Oja, kelle „Imetegija“ osutas värskest koloriidis. A. Lemba käsitas uuemaid eesti klaveritöid J. Aavikult ja endalt. Viimased pakuvad huvi rahvalaulu materjali tõttu, muidu aga ei ilmuta erilist väljapaistvust.

ORATOORIUM „ELIAS“ *Maarja kirikus* 22. märtsil. Selle Mendelssohni suurteose ettekanne juba isendast näitab püsivusele ja energiale raskuste võitmisel. Keskmises läbilõikes kanti töö ette rahuldavalt, kusjuures tuli kõikumisi nõrgema ja kaunis hea käsitamise sihis. Solistide koosseis oli võimaluste kohaselt vastuvõetav: A. Leithammel, L. Pintmann, O. Värat, E. Laanenbek ja K. Põlde. Teose värskuse mõttes oleks võinud kasutada ulatuslikumaid kupüüre. Juhatas A. Wirkhaus, orelil saatis V. Blaubrück.

VAIMULIK KONTSEERT *Jaani kirikus* 29. märtsil. Kava koosnes J. S. Bachi helitöödest. Kontserdi peaaraskus oli antud orelile, millise osa täitmisel E. Kiris näitas tehnilisi võimisi, maitset ja arusaamist värvide kasutamise alal. Cellistina K. Grünberg ei tõusnud mõ-

jule. Allegro saateta käis ülejõu; muidu instrument oli orelist häälestatud madalamalt. Klaver oreliga löid elevust koloriidis. Üldiselt klaver ei leia sobivat paika kirikus. K. Gernhardt pianistina oli vastuvõetav, kuigi paiguti rütm kannatas.

M. ERDENKO JA D. GOLCERI KONTSEERT *Vanemuises* 15. apr. Viulikunstnik M. Erdenko on meile juba tuntud kui virtuoos, kelle mäng aga seesmiselt jääb pinnaliseks. Bravuurpalade kõrval väljapaistva koha kavas võttis Griegi sonaat, kus muusika arendamine kandub ka saateinstrumentidele. Parema käsituse osaliseks sai esimene jagu „Allegro“. D. Golcer pianistina ilmub tehnilisi võimeid ja elulisust. Mõlema koosmäng vastastikku on arendatud tähelepanu väärsiks.

M. FEHERI JA L. NOVAKI KONTSEERT *Vanemuises* 17. apr. Eduka esinemisega mõlemad kontsertandid löid vastuvõtliku pinnaga. Kõige kaaluvama sõna ütleb hingeline soojus, temperament ja stiilne käsitus. Tehniliselt M. Feher on suure vilumusega, mida eriti võib toonitada vasaku käe kohta; paremas leidub osalt liigset pinget. Tänuliku saatjana ja duokaaslasena (klaver, viola) esines L. Novak. Eeskava palade valikult võib nimetada heaks, kuna ta mahutas mitmekesisest ning väärikat sisulises ja tehnilises mõttes. *Ed. V.*

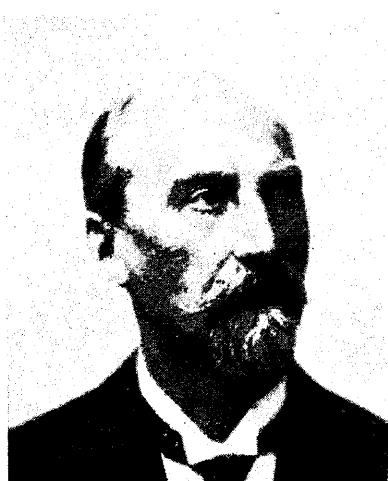
Vabariigi Valitsus

*Konstantin Päts
Riigivanem*

*August Kerem
Kaitseminister*

*Jaan Tõnisson
Välisminister*

*Mihkel Pung
Majandusminister*

*Jaan Hünerson
Sise- ja kohtuminister*

*Aleksander Oinas
Teedeminister*

*August Jürman
Põllutöominister*

*Jaan Piiskar
Haridus- ja sotsiaalmin.*

Meie ministrite abikaasad

Pr. A. OINAS

Pr. E. HÜNERSON

(Puuduvad: pr. Tõnisson ja pr. Pung. Pr. Keremi pilt ilmus nr. 1)

Ülikool

Dr. WILLY ERNST PETERS
Vallandatud ingl. k. lektor

MAG. JOHANNES SILVET
Uus ingl. k. lektor

Prof. dr. RUDOLF WANACH (†)

Tallinna kunstikiri

MÖÖDUNUD aja kestes on Tallinnat külastanud väga paljud väliskülastajad kunstide alalt, kellest kaugemad olid jaapanlased ja ligemad soomlased. Ning nende vahele on mahtunud veel teisigi välismaalasi ja muidugi ka meie kodumaine kunstitoodang.

Jaapani lavakunstnikud ei pakkunud neid varem näinule just eriti palju. Siingi tutvusime Jaapanis veel üldiselt maksva stari-süsteemile rajatud näitekunstis esitamise, kuid need kaks paremat näitekunstnikku, kes olid meid külastajate trupi selgrooks, kuulusid oma lavalise loomingu õitseajadelt rohkem minevikku kui olevikku.

Jaapanlaste lavakunst pole kunagi olnud ega ole ka praegu selliselt rajatud sõnaliselt küljele, nagu tunneme meie seda kõigi euroopa rahvaste näitekunstist, ehk olgu siis, et meie roobasjoonte leidmises tagasi läheme keskaja köietantsijate-näitlejate juure. Jaapani lavakunst — see on kõige pealt kehalise elastiluse, paenduvuse, kehakõne taidurlikkuse demonstratsioon, mitte kõneline, vaid kehaline ekspressionism ja viimasena kinnitab see meile veel tänapäeval igivana tõde, et lavakunst on oma tõeliselt olemuselt tuletatud tantsust selle sõna ulatuselisemas mõttes. Kõrge kehakultuur, mida võime imetleda jaapani näitlejate ja näitlejannade lavaloomingus, moodustabki selle haarava võlu, mis esmakordselt jaapani teatrietendust külastanu sellelt kaasa toob ja säilitab kogu oma elu kestes. Mäletan veel selgelt, kuidas vist 1910. a. meie kodumaast Tartut külastanud jaapani kuulud näitlejanna oma paari statistiga just erilise kehalise ja liikumise plastikaga, mida ei suutnud sumbutada ka kimono laiad ja keha üleni varjavad hõlmad, kuidas see haaras ja võlus tol ajal ühteviisi noort üliõpilast, nende ridade kirjutajat, ja tema ealist professorit Leonhard Masingut, kes särasilmil kõneles nähtust, kuna kogu ta enesegi keha oli vallanud mingi hoogne rütm. See on tavaline mulje jaapani teatri esmakordselt külastamiselt. Hiljem, kui juba harjume mitmekordsel vaatlusel, märkame muidugi, et meid täiel määral ei rahulda seegi ühekülgsus, nagu polnud meid rahuldanud ka Euroopa lavade ühekülgsus toetumine kirjaniku sõnale.

Mitte vähem õpetlik polnud meile *Soome Rahvus-teatri* üksikute näitlejate külaskäik ja esinemine koos meie näitlejatega Agapetuse *Patuoinas* ja Sheriffi *Teekonna lõpus*. Kuna samal ajal mängisid meie näitlejaist Paul Pinna, Hugo Laur, Ants Lauter, pr. M. Niilus-Parikas Helsingis, siis polnud see mitte üks õpetlik meile, vaid vast veelgi rohkem soomlasile.

Kindlasti langeb selles osa süüdi ka meie nõndanimetatud hõimuaate harrastajaile, aga suurem süü siiski teispoole lahte asuvaile suguvendile, et Soomes on võinud kujuneda oma lõunapoolsele hõimule ülaltalla suhtumine... Kuid just viimane aasta on osutunud soomlasile äärmiselt õpetlikuks ja kui nad püüaksid olla küllalt õpetustvõtvad, siis peaks see aasta osutama neile murranguliseks nende vaatevinkli muutmisel Eestile suhtumises. Meie kujutav kunst tegi esimese retke Soome ja tuli võitjana tagasi. Veel aitas kaasa Eesti kursi tõusuks ka meie kirjanike külaskäik Soome, ning meie näitlejaist olid juba varemgi mõned üksikud omandanud oma lavavõimetega ka Soomes hea kuulsuse. Meie senine kunstiline passiivsus Eesti-Soome vaimses läbikäigus hakkas juba muutuma aktiivsemaks meie kasuks. Olu-

kord aga tohiks olla pöördeliselt muutunud peale soome kujutatavate kunstnikkude Tallinna ja Tartu külastamist ning peale soome näitlejate viimast hulgalisemat külastust ja mängu *Estonia* laval. Need kaks viimast kujutatava ja näitekunstis esinemist lubavad lausa öelda, et vähemalt kujutatava kunsti alal tänapäeval ja võib olla ka näitekunstis suhtes on pakutava järgi Soome sattunud passiivsuse olukorda. Üldmulje oli soomlaste kunstinaütusest siiski võrdlemisi liiga hall ja soome näitlejate esinemine kriipsutas alla nii mõnegi meie näitleja võimisi samades osades, kuigi meie ei salga ega taha alahinnata üksikute soome näitlejate võimisi.

Meie oma ettekannetest jättis *Torm veeklaasis* võrdlemisi keskpärase mulje, mille aga kahtlematult ületas viimane esietendus: Verneuil *Saatan (Härra Lambertier)*, vaid kahe tegelasega, kelle osades esinesid pr. Erna Villmer ja Ants Lauter. Kahe näitleja mänguga kõita publiku tähelepanu kogu õhtuks — on suuremaks tuleprooviks näitlejale kui ka sellise teose autorile. Sellest katkest tuli pr. Villmer täielise võitjana. Selle näitlejanna iga viimase aja uus esinemine on tunnistanud mingist uuest hingestamise oskuse tihenemisest näitlejanna loomingu. Kahjuks aga ei saa meie sama väita Ants Lauteri viimasel ajal mängitud osadest, milledesse on tekkinud maneeeri ja katsetamise haaranguid siia ja sinna, ilma et viimaseid ühendaks mingi süsteem või süntees. Ebäühtlus loodud kujus — selles puruneb ja hävineb nii paljugi Lauteri mängus. On see mingi jõude ehk jälle murranguline ajajärk selle näitleja loomingu, on praegu muidugi võimata öelda. Tõenäolisem on küll, et see on poosi, mis moodustab üldse Lauteri lavalise esinemise olulisema osa, klišeeks kivistumise algus.

Estonia viimasel esietendusel esitatud Mahner-Mousi naljamäng *Poliitika* oli lõbusaks jandiks, mis kergelt riivas praegusaja demokraatia poliitikaansuse pahesid. Sellised jandid omandaksid aktuaalsema huvi, kui neid mugandada meie oludele. Paul Pinna oli esietenduseks, mis oli ühtlasi selle näitleja benefiisiks, enese kokku võtnud ja kannatas vaid mõnes kohas ülemängimise all. Üle hulga aja nägime laval jälle prl. Meta Lutsu, kes väärrib sagemini tööle rakendamist.

Riia saksa teatri külaskäiguga pühitses *Tallinna saksa teatriselts* oma kestvuse 25-aastast juubelit. Öieti on see selts juba üle saja-aastane, kui jätta arvestamata väike vaheaeg käesoleva sajandi alul. Möödunud sajandil on elatud välist õitseajaga jandimeistri Kotzebue juhtimise päevil. Ja midagi kotzebuelliku pole sellest teatrist maldanud kaduda täieliselt kõige lavakunstilisematelgi ajajärkudel. Selle järele nagu valvaks Kotzebue rinnakujugi, mis loožide jalutusruumis asetseb sümboolselt esiplaanil, Goethe ja Schilleri büstide ees.

Sakslaste järel tuli kohe *Riia vene draamateater*, mille pooleldi mängitud repertuaarist oli parimaks Afigekovi *Tšudak* („Naljavend“). Venelaste mängus tundub kunstiliselt kergelt seisakut.

Estonia on hakanud oma kassa parandamiseks meid kostitama välismaiste külalistega, nagu itaalia operilauljatega ja Venetki pidi tulema endine *Aleksandri teater*, kuid venelased olla ise loobunud. Kas pole neid välismaalasi üheks sesongiks, pealegi selleks kevadiseks poolaastaks, nagu liiga palju?

Bernhard Linde.

Kui E. K. L. protsessib ...

Meie kirjanikkudeliidu viimane peakoosolek oli erakorraline mitmes suhtes.

See näitas haruldast valguse ja varjude vaatemängu. Ühel pool kompaktne voorus ja noorus käsikäes peale kaebamas, kohut mõistmas. Teisel pool karistatav pahe ja pahandus. Kas peeti ka kaebealuse süü juurdlemist kuidagi vajaliseks? Jah, kui umbropsu esitatud ana-teema langetamine ei saanud tarvilikku $\frac{2}{3}$ hääleena-must. Ei liidu korralisel ega erakorralisel üldkoosolekul.

Aga esiteks ikkagi omakohtu täidesaatmise katsed balkaniromantilises korras. Need katsed ebaõnnestusid. Siis alles „uusasjalik“ uurimine.

*

Mis pandi siin B. Lindele õieti peamiseks süüks? „Talle pandi süüks peamiselt seda, et ta väljamaale intervjuusid andes eesti kirjandusest on esile tõstnud ainult talle meeldivaid isikuid, kuna ta teisi, vanemaid ja lugupeetud kirjanikke, pole maininudki“ (koosoleku-kirjeldusest *Vabas Maas*).

Eriliseks mürtsunumbriks oli Kaden-Bandrovski kü-laskäik. See silmapaistev poola külaline oli oma reisi-kirjelduses nimelt ülimat kiitust jaganud ainult ka-hele eesti autorile keskmisest sugupõlvest, kelle juurde Linde oli juhatanud — Linde süü! Küll tõendas kaebe-alune, et ta Kaden-Bandrovskit ka Wildega oli tutvus-tanud. Asjata pakkus ta kaasavõetud faktilist mater-jali selle kontrollimiseks, mis ta võõrsil oli öelnud ja kirjutanud.

Päris kodumaalise ja isikliku vihavaenu vennastu-mine oli nähtavasti juba ette otsuse teinud: patuoinas lihavõtteks välja!

*

Kui E. K. L. protsessib... Kõigest vooruse ja noo-ruse kokkumobiliseerimisest hoolimata ei saadud kahju-rist ka teistkordse rünnakuga veel jagu. Lahendus jäi B. Linde kasuks eslotsa viigi peale.

Lihtsa miitinguenamusega suudeti B. Lindelt küll võtta kaasaotsustamise võimalus oma auküsimuses. Ar-vatavate kaitsehääle demobiliseerimine ei piirdunud sel-lega. Ühinedes süüdistatu protestiga ta hääleõiguse vä-gistamise vastu keeldusid kaks liidu liiget esmalt kaasa-hääletamisest. Kui nad oma hääledeleid siiski taht-sid ära anda, siis tõrjus nad ülemlugeja A. Antson tagasi: „Ei võeta enam vastu!“ See seletus oli öeldud nagu koosoleku juhataja J. Jaiki suust.

„Demagoogia!“ hüüdis H. Visnapuu vastu. Aga selle demagoogia ajakirjanduslikud sõbrad ei häbenenud teatamast: „... kaks liiget palusid oma hääletega üldse mitte arvestada.“

*

Kui B. Linde protsessib... Siis on ta vähemalt seaduse paragrahvidelt tuge leidnud. Sama ei saa kah-juks ütelda E. K. L. viimasesest kallakust. On ju B. Linde väljahäätetamine jäänud peatuma just juriidiliste takis-tuste taha. Vähe sellest. Liidu viimasel erakorralisel etendusel osutus, et eelmise peakoosoleku valimisedki ei olnud andnud küllalt seaduspäraseid tulemusi. Kuna tolle koosoleku juhataja J. Schütz ei olnud taibanud ära hoida kokkupõrget paragrahvidega, ei olnud nüüd muud pää-seteed, kui osalised ümbervalimised juhatusse ja toim-kondadesse:

Ja nii tuli kirjanduse sihtkapitali valitsusse E. Hiire asemel Tuglas, *Loomingu* toimetusse A. Jakobsoni ase-mel jällegi Tuglas.

Virt-varr.

Muljeid Liidu koosolekult

Kirjanikkudeliidu erakorraline peakoosolek 15. skp. möödus B. Linde tähe all, kelle pärast õieti kokku tul-digi. Sest piinlikuks muutunud J. Lattik'u küsimus oli samahästi kui juba ette otsustatud: mindi päevakorras edasi, jättes J. L. rahule. Seda innukamalt teostus nüüd „mõtetevahetus“ B. Lindega, kes oli paljude üllatuseks „kohtu“ ette ilmunud, kaasas väljalõigetevirn poola aja-kirjandusest: kujunenud olukorras ta ei tahtnud ise lah-kuda ega ka ennast väljaheita lubada, seletusteks sõna saamata.

Muljed sellelt koosolekult?

Oli tunne, et asjaosalised ei tee omale head rek-laami. Võib-olla loodeti seda „kahjuri“ kõrvaldamisega saavutada, kuid kujunes nii, et küll mõnestki mehest tegi ajakirjandus juttu, aga kas see kasuks tuli liidule ning sõnavõtjaille, — see on suurelt küsitav. Juba see, et kohale ilmunud Linde vanemad vastased, kes muidu liidu koosolekule tulemiseks sageli aega ei leia, piirdusid targu peaasjalikult teravate vahelehiüetega ja oma hääle-andmisega, kuna tulle läks L. väljaheitmise ettepane-kuga elus vilumatu Sirge, kes tema oma sõnade järele on Lindest lugu pidanud seni, kuni nende vahele astus kohtuprotsess ja Linde Antsonile hakanud eba-kohaselt kallale tungima, — juba see tekitas piinliku tunde. S. „turgumineku“ samm oli liigne käesoleval korral. Oli isegi taktitu noorema liikme poolt, kes ise veel pole õieti mahtigi saanud liidus ringi vaadata, täis kõlblist pahameelt ametivennale tulla ette heitma mitte-liiduliikmelikku ülalpidamist.

Ma ei või teisiti, kui et pean kordama oma koos-olekul öeldud sõnu: istutagu kõrvuti kas või verivaen-lasega, kuid töötatagu, elades oma otsesele ülesandele — loomingule. Vahekorde lahenduseks on olemas au-kohtud. Senini on suutnud kuuluda liitu Alle, Adson. Linde j. t. Kuidas siis nüüd äkki enam ei võida? Ometi on „asjad“ vanad juba mitu aastat. Erateel oleks tul-nud skandaal lahendada enne koosolekut. Võib-olla, et siis Linde olekski teisiti talitanud, on ju ta nüüd ise lahkunud PEN-klubist. Ent keegi ei liigutanud ennast. Taheti nähtavasti suurprotsessi. Mis lõppes kartssõssiga, ning siis — pahameeles Jaan Kärneri hukkamõistmisega tema seljataga! Kärneri vara ühe liidu liikme süü tõttu oksitakse ning — liidus Kärner mõistetakse hukka ka veel! Kas on see seltsimehelik? Torm ongi ju see, mis tormi külvab.

Ja kuidas õieti intriigid tekkida võivad ja teki-vadki? Uskumata kergelt. Väike näide. Allakirju-tanu kaitse *Olionis* liidu liiget, kellele Linde oli tema arvates oma arvustises rängalt liiga teinud, mõistes hukka L. sammu. Ometi leiab oma eriskummalises hel-luses kaitseosaline, et allakirjutanu on teda mainitud kir-jutises h a a v a n u d! Kõik, kes kirjutist lugesid, kehi-tavad arusaamatuses õlgu. Kui mina ka nüüd haavun, siis — siis ongi intriigi lahti!

Kas pole kuidagi võimalik — rahu EKL-is?

G. N.

Helmi Mäelo

Seltskondlik kasvatamatus

HELMİ MÄELO

PEAAEGU IGAPÄEV ilmneb nähteid, mis pole kooskõlas meie kultuuriliselt ollatahtmisega. Muidugi, vabandame endid noore iseseisvusega, mis pole veel võimaldanud oma traditsioonide loomist, millised oleks toeks ja aluseks meie avaldusile. Ometi ärgem unustagem, et vigade ja eksisammude ainult vabandamine, nende mitte teadlikuks tegemine ja teadlikult võtmine võib need kasvatada juba harjumuseks ja kombeks. Pole ime, kui leidub meil akadeemilise haridusega isikuid, kes näit. ei mõista tarvitada nuga ega kahvlit! Kodus valitseb „eesisalik kord“, kooles nõutakse vaid hoolsust õpinguis ning sõnakuulelikkust, kostikohapidajad, eriti alevikkudes, sageli ei oma vähematki aimu kultuurist ja selle nõudeist, kuna ülikoolipäivil jälle nii mõnelgi noorel pole mitmesugustel põhjustel kokkupuudet vastavalt kasvatavate organisatsioonidega ning — pole võimalust läbi käia haritud perekondadega — ja mis ime siis, kui kastet kühveldatakse „labidakultuuri“ korras noa otsaga suhu, kuna noortel prouadel suudeldakse kätt, kusjuures kõrvalolev vana daam, kes õnnetuseks on preili, saab külm-kohmakä kumarduse. Puudub arusaamine, et lugupidamist tuleb avaldada eriti vanemale inimesele, olgu ta mees või naine, abielus või mitte. Kuskilt on võetud arvamine, et proua kätt peab suudlema, ja seda harrastatakse nii jonnakalt-rumalalt ikka edasi, näidates just seega väga

sageli oma kasvatamatust. Samuti võime näha, kuid noored naised istudes ulatavad tervitamiseks käe. Nad peavad seda eriliselt väga peeneks. Ometi on see kõige suurema kasvatamatuse tunnus. Tervitamine on teatud vastastikune lugupidamiseavaldus. Jääb tervitatav istuma, eriti kui ta on noorem inimene, siis on selline ülalpidamine kahtlemata haavav tervitajale. Välismaalased, kes meil perekondades liiguvad, küsivad hämmastunult: kust olete võtnud selle kombe? Nagu vabanduseks seletatakse seda omalt poolt Venemaa, kust meile sääranne eeskuju on võinud tulla. Kultuurimaailm tunneb teissuguseid kombeid tervitamise alal jne.

Meie praegune elukord juhib meid üksteisest kaugemale. Meie käime läbi ja puutume kokku paljude tuttavatega, päris heade tuttavatega, kuid seejuures oleme perekondlikult täiesti võõrad. Meie puutume kokku väljaspool kodu töö juures ja vabal ajal — kohvikuis. Eriti viimastes „rahuldame“ omi isiklikke kokkupuutumise tarbeid, ja meil ei tule enam meelegi ilma erilise põhjuseta kutsuda neid tuttavaid, kellega istutakse koos kas kohvikus või teisel ka — oma koju. See „kohvikute-komme“ pole moes mitte ainult meil, kuid selle kõrvalt pole mujal kadunud siiski teine, s. o. perekondliku läbikäimise komme.

Meil olevat kunagi olnud moes n. n. *jour-fixe*'id, kuid raskete aegade üleelades on see algatus ununenud. Tarvidus nende järele on aga väga suur eriti Tartus, kus meid ümbritseb kasvav noorsugu, kel pole siin kodu, kuid kel on täieline õigus oodata, et ta ülikooli õpingute kõrval saaks osa ka seltskonna ja perekonna eluavaldustest, et ta võiks pääseda meie haritlaste keskele ning võtta sealt kaasa enesele mitte ainult väliseid kombeid, vaid ka seesmist soojust. Isegi need noored, kui rääkida vaid organiseeritud noorsoost, kelle vilistlased elavad samas linnas, — neilgi pole võimalust oma vilistlase perekonnas koduseks saada! Nende ridade kirjutajal on elavalt ja unustamatult mees meie ülikooli alg-aastail välismaalaste, soomlaste, professorite algatus, millega anti noortele võimalus kord nädalas kindlaksmääratud ajal perekonda tulla. Vististi on kindel, et need üliõpilased, kes neid võimalusi kasutasid, töid sellistelt koosviibimistelt kaaqa sügavad muljed.

On tõesti õige, et meie olukord on muutunud: meil pole aega ega raha. Ent vististi on ka õige see, et meie kohusetunne on tublisti vähenenud. Pole peaasi kehatoit, vaid vaimline siduvus, ühistunne ja perekondlikkude traditsioonide kindlustamine.

Tartu Kommertsgümnaasium

10-ne aastase kestuse puhul

HILJUTI mälestas Tartu Kommertsgümnaasium oma kümneaastast kestust. Kool algas tegevust septembris 1920 ja registreeriti avalikuks keskkooliks 4. III. 1921, milline päev on kujunenud kooli traditsiooniliseks aastapäevaks.

Kooli asutamisest alates on eriliselt püütud silmas pidada sellist keskkooli tüüpi, mis võimaldaks oma lõpetajatele tüseda kaubandusliku ettevalmistuse teotsemiseks mitmesuguseil majanduslikel aladel: ärides, kontorites,

signa, asub ka kolmeaastase kursusega kaubanduskool. Gümnaasiumi harus on olnud käesoleval, 1930/31. õ.-a. 106 poeg- ja 244 tütarlast, kokku 350 õpilast; kaubanduskoolis — 109 õpilast. Õpetajaid on 26, neist 18 mees- ja 8 naisõppejõudu. Koolijuhatajaks on kooli asutamisest senini olnud V. T u b i n, inspektoriks V. E h r g l i s.

Nii on Kommertsgümnaasium õpilaste arvult suuremaid Tartu keskkooli, millele on jäänud kitsaks praegused kooliruumid Fortuna tänaval. Sellepärast on kooli

Tartu Kommertsgümnaasiumi õpetajad 1930./31. õ.-a.

pankades, kindlustusseltsides jne., ühtlasi aga ka edasiõppimiseks kõrgemais õppeasutistes.

Kuni käesoleva ajani on kooli lõpetanud kokku 354 õpilast, neist 162 mees- ja 192 naisõpetajat. Esimestest lendudest läks suurem osa lõpetajaid ülikooli edasi õppima, kuna viimaseil aastail valdav enamus on siirdunud tegelikku ellu, leides tööd ja teenistust vastavil kutsealadel.

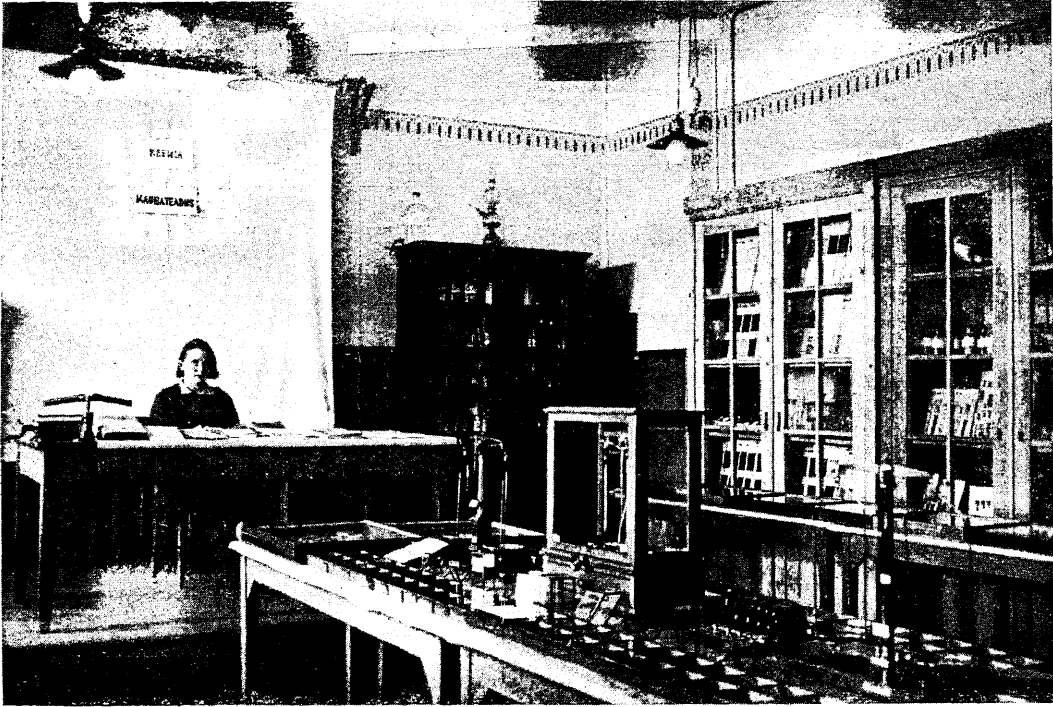
Kümne aasta jooksul kool on suutnud varustuda kõigi vajalike õppevahenditega, kusjuures on püütud kasutada peamiselt kodumaa tööstussaadusi, mis väärtuselt maha ei jää välismaa omist, hinnalt on aga tunduvalt odavamad. Hulk õppeabinõusid loodusteaduse, kaubateaduse, geograafia jne. alal on õpilaste endi valmistatud ja vastavad täiesti oma ülesandele, nagu see selgus ka äsja-lõppenud koolinäitusel.

Kommertsgümnaasiumi kõrval, mis töötab 10 klas-

ülalpidajail, Tartu linna- ja maavalitsusel, kavatsus kooli üle viia end. Karlova mõisa peahoonesse, mis nõuab aga põhjalikku ümberehitamist enne kui suur kool sinna võib asuda.

Kooli 10. aastapäeva puhul korraldati *Vanemuises* pidu, kus ette kanti R. Schumanni suurem helitöö *Roosi elukäik* koorile, soolodele ja orkestrile. Üldse on kool püüdnud oma majandusliku ilme juures arendada ka õpilaste kunstilisi võimeid eriti muusika ja kehakultuuri alal. Nii on kooli aastapäeva-pidudel pea alati esinetud suuremate helitöödega, milledest eriliselt silma paistab Gluck'i klassilise ooperi *Orpheuse* ettekanne 1926. a. Samuti on koolipidude kavast püsivalt seisnud ka õnnestunud plastika- ja tantsu-palad.

X aastapäeva puhul korraldatud aktusel sai kool omale Vilistlaskogu poolt annetatud nägusa lipu, mis

Keemia ja kaubateaduse osakond koolinäitusel

valmistatud kunstnik E. d. Ahas'e õnnelikult leitud kavandi järgi.

12. ja 13. aprillil s. a. korraldati kooli ruumes näitus, kus väljapanekutena esinesid kooli sisseseaded,

õppevahendid ja õpilastööd: vihikud, joonistused, käsitööd jne. Erilise tunnustuse osaliseks sai õpilastöodes esinev puhtus ja korralikkus. Näituse külastamine oli väga elav.

Raamatupidamise, stenograafia ja masinakirja osakond koolinäitusel

Aleksander Keiss – juubilar

Huvitavamaid mehi Tartus, vasimatumaid tegelasi on juubilar Aleksander Keiss.

A. K. sündis 16. I 1865 Riias koka pojana. Hari-duse sai Kanepi kihelkonnakoolis ja Viljandis Kuhlbarši juures. Vanemate Tartu asudes läks ta õpilaseks üli-kooli arstiriistade ja peenmehaanika meistri H. Wunschi juure. Kuni viimase surmani oli ta tema selliks. Tsunfti vana kombe järele võttis ta nüüd reisipauna ning töötas Riias, Peterburis ja Soomes. Sundaega teenis ta suur-tükiväe-töökodades Varssavis j. t., kus talle pärast väe-teenistuse lõppu ettepanek tehti töökoja meistriks jääda. Jälle aga Tartu asunud töötas ta siin mõni aeg sellina, kuni 1. V 1893 asutas oma äri. Paari aasta pärast on ta ülikooli valitsuse palgaline arstiriistade meister. Tema valmistatud arstiriistad olid tuntud ja otsitavad kogu Venemaal.

28 a. tagasi, kui südalinnas majaomanikkudeks olid veel vaid muulased, oli A. Keiss esimene, kes ostis kesk-linna majad.

Noore meistrina astus A. Keiss *Eesti Käsitööabi-andmise Seltsi*, olles seal palju aastaid juhatuse liikmeks.

31 a. eest, kui Tartu Peetri koguduse juhtimine lõppeks eestlaste kätte sai, oli A. Keiss siin esimesi juhtivaid mehi. Muide tema valitseda olid üle 20 a. surnuaiad, mis enne seda olnud korratud seisukorras. Praegu on ta I pihtkonna juhatuse liige ja Peetri kogu-duse üldjuhatuse esimees.

A. Keiss on olnud *Vanemuise* revisjoni komisjoni liige, Majanduse Ühisuse asutaja ja nõukogu liige. Samuti on ta töötanud J. Tõnissoniga, K. E. Sööt'iga ja O. Obermanniga palju aastaid Põllumeeste seltsis. Näi-tuste korraldamine tõi suurt elevust Tartu.

30 a. tagasi, kui *Hüpoteegi pank* sakslastelt libises eestlaste kätte, oli A. K. esimesi nõukogu liikmeid. Praegu on ta siin juhatuse liige.

Kui asutati esimene Eesti rahaasutis 7. III 1902 —

ALEKSANDER KEISS

Laenu-Hoiu Ühisus, — siis oli A. Keiss, K. Partsi ja P. Kase'ga järele — esimene juhatuse liige.

26. III 1906. a. valiti A. Keiss *Krediit Ühisuse* praeguse *Kauba Panga* nõukokku, kus ta on vahelduvalt töö-tanud nõukogu esimehena ja juhatuse liikmena. Ning praegugi on ta *Kauba Panga* juhatuse liige, olles seega vanemaid Eesti rahaasutiste tegelasi.

Läheks pikale loetlema kõiki A. Keiss'i teeneid Eesti asja heaks. Ning vaevalt tahaks ta ehk seda ise. Tema töö ja tegevus, eriti vana Tartu ja tartlaste ka-suks ja heaoluks, on üldiselt tunnustatud. See teadmine on vanale tegelasele olulisem kui paljud sõnarohked avalikud kiitused.

Toimetusele saadetud kirjandus

LOOMING nr. 2 ja 3, 1931.

L'ESTONIE LITTERAIRE. Numero 2, avril 1931. Edition du *Pen Club Estonien*, Tartu. Sisus: G. Suits, Wettstreit der Dichtungsgattungen in der modernen estnischen Literatur. Fr. Tuglas: Eduard Wilde. A. Oras: Post-War Tendencias in Estonian Poetry. A. Saareste: La lange estonienne. O. Urgart: Literarische Neuerscheinungen 1930. J. Silvet: The Estonian P. E. N. Centre.

GRAFIKA, Warszawa, 1930. Poola graafikute hää-lekandja. Esimene aastakäik. Toimetajad: Franciszek Siedlecki, Tadeusz Gronowski, Adam Poltawski, Roman Mathia.

EUGENIK. Erblehre. Erbpflge. Verlag Alfred Metzner, Berlin.

JUHAN VASAR: DIE GROSSE LIVLÄNDISCHE GÜTERREDUKTION. Die Entstehung des Konflikts zwischen Karl XI und der Livländischen Ritter — und Landschaft 1678—1684. J. G. Krüger, Tartu (Dorpat) 1931. Lhk. 400. Hind?

Põhjalik ja huvitav uurimus Karl XI maareformist Eestis.

FAIRY TALES from BALTIC SHORES. FOLK-LORE STORIES from ESTONIA. Adapted and translated by EUGENIE MUTT. Illustrated by JEANNETTE BERKOWITZ. The Penn Publishing Company, Philadelphia. Lhk. 382. Hind? 29 lugu M. J. Eiseni, M. Kampmanni, F. R. Kreuzwaldi, J. Kunderi, O. Looritsa, V. Ridala andmeil, rikkalikult illustreeritud harilikus ja värvitrukkis, raamat, mille ilmumist tuleb kõigiti tervitada, sest tema kaudu võime tutvustada oma varaaita inglise

keelt rääkivale hiigla rahvamassile. Ta on soovitav ka meie oma koolides inglise keele tundides. Tänuväärt töö, mille on korda saatnud konsuliproua Eugenie Mutt!

VOM ALTEN UND NEUEN POLEN. Von ELGA KERN. Mit 16 Wiedergaben nach Originalen von polnischen Künstlern. Rascher & Cie A.-G., Verlag, Zürich, Leipzig und Stuttgart. Erste Auflage. MCMXXXI. Lhk. 168. Hind?

Väärtteos poola kultuuraavutistest.

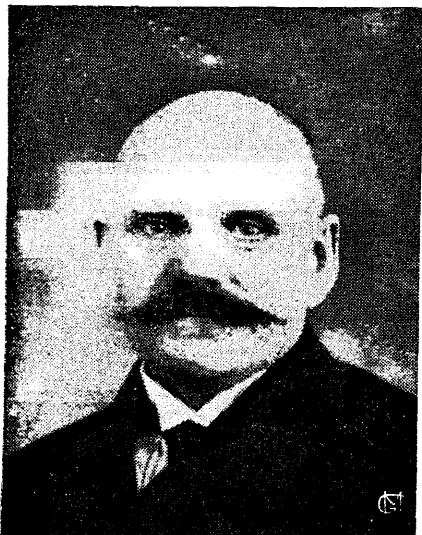
СОВРЕМЕННЫЕ ПОЛЬСКИЕ ПОЭТЫ. В очерках Сергея Кулаковского и в переводах Михаила Хороманского. Petropolis-Verlag, Berlin 1929. Lhk. 243. Hind?

Raamatus on toodud *Noor-Poola*, *Skamandr'i Čartak'i*, *Kvadriga*, *Futuristide* ja *Novaatorite*, *Revolutsioonilis-ühiskondliku* ja *Väljaspool gruppe* esindajate üle ümmargune ülevaade ühes näidetega nende loomingu, kokku 45 poola praegusaja tähtsama poedi kohta, kus-juures peamist tähelepanu on pühendatud pärastõja-aegseile.

СЕРГЕЙ КУЛАКОВСКИЙ: ЯН КОХАНОВСКИЙ. 1530—1930. Petropolis-Verlag, Berlin 1930. Обложка и посвящение работы Н. Б. Зарецкого. 31 lk. Hind?

Sergjusz Kulakowski, eradotsent Varssavis, on siin andnud poola esimesest poedist hea essee. Kochanowski „üldslaavlik tähtsus avaldub ses, et tema esimesena slaavi poetid hakkas kaasa töötama ildeuroopaliku poetilise loomingu arendamisele, ning seda antiikmaailma traditsioonide uuestsünni hiilguslikul epookil“. Teda peetakse poola poesia isaks.

ÜLIÕPILASLEHT nr. 2—3. Paastukuu 1931.

ALEKSANDER PAJUR

4. mail pühitseb oma 60-dat sünnipäeva Viljandimaa Olustvere Reegoldi algkooli juhataja Aleksander Pajur. Juubilar, raudse energia ja sooja südamega kasvataja-õpetaja, on 40 aastat töötanud koolipõllul, kogu aeg samas koolis. Ühtlasi on ta olnud kohalikus seltskonnaja majanduselus agaramaid tegelasi. Tänuväärt teened on lp. juubilaril ka koolist vabanenud noorsoo arendamisel Olustvere Noorte Ühingu Edu esimehena ja laulu-koori juhina.

KÄESOLEVA NRIGA on tellijaile hinnata kaasandeks Theodor Dreiser: OMAKOHUS (16 lhk.). Järgmise nri tekstis kahe kuulsuse — Dreiseri ja Chestertoni duell.

TELLIJAID, kelle tellimisaeg lõpeb, palutakse tellimine uuendada aegsasti, igakord enne uue nri ilmumist, et hõlbustada talituse tööd ning ärahoida nrist üldse ilmajäämise võimalust.

Kirjadele vastatakse ja tarvitatamata jäänud käsikirjad saadetakse tagasi, kui on saatekirjale vastaval määral postmarke lisanud.

AADRESSI MUUTMINE: 10 senti.

KÕIGIST KORRATUSTEST *Olioni* kättesaamisel palutakse talitusele võimalikult kohe teatada.

KÕIKI KAASTÖÖLISI palutakse toimetusele esitada oma pilt ja lühidalt eluloolist.

PROSPER MÉRIMÉE

VÄGA omapärane ja huvitav prantsuse romaani-kirjanik (1803—1870). Oma esimeses teoses *Le théâtre de Clara Gazul, comédienne espagnole*, kirjeldas autor kuulsa, tõeliselt aga olematu näitleja saatust ja tema loodud näidendeid. Prantsuse publik, sattudes MÉRIMÉE õnge otsa, uskus nii näidendite kui ka nende autori olemasolu ning aitas seega kaasa raamatu menule. Kasutades osavalt valitud teed P. M. avaldas *Guzla*, mis pidi olema illiiria luuletistekogu, korjatud Dalmaatsias ning

tema, MÉRIMÉE, poolt prantsuse keelde tõlgitud. Luuletiste autoriks pidi olema Moglonovitš, tõeliselt aga ta on samuti jälle väljamõeldud isik. *Guzla* oli pöörane menu, kuna kriitikud üksteise võidu kauge maa poesiat imetlema kukkusid, aimamata, et neid kirjanik jõledalt sisse vedas. Järgnes *La Jacquerie* ja *Chronique du règne de Charles IX*, ajalooline romaan, kus peale muu ekslikult püütakse Karl IX isikult veeretada maha vastutus temaaegsete sündmuste pärast. Juba õige nime all esineb P. M. sääraustes romaanides ja jutustistes nagu *Colomba*, *Tomange*, *Matteo Falcone*, *Carmen* jt. MÉRIMÉE oskas ka vene keelt, tõlkides prantsuse keelde muuseas Googoli *Revidendi*. Kirjandusliku tegevuse kõrval oli M. alul advokaadiks, hiljem administraatoriks ning lõppeks tegev välisministeeriumis.

„Millise ainestiku MÉRIMÉE ka ei valinud, ikka aga viimistles ta selle äärmise ekspressiooniga. Ta on ehtis kunstnik. Moraali sunnib ta alistuma filosoofiale ning ajalookunstilisele efektile.“

Iselaadne töö M. toodangus on *Lokis*, kus põnevalt ja huvitavalt käsitletakse meile võrdlemisi lähedaloleva, aga ometi tundmatu Leedu pinnal aset leidnud eriskummalist juhtu läinud sajandi 70. aastatest, leedu vanasõna alusel „Mesikäpp ja karu on üks ning seesama. *Lokis* oli *Olion* nr. 1 ja 2 hinnata kaasandeks.

OLION NR. 3 HINNATA KAASANDEKS oli prantsuse kirjaniku Alfred de Musset huvitav *Ühe valge rästa elulugu*, tõlkinud pr. L. Raudsepp.

KOHVIK

SALVE

Tartus, Jaani 16.

Telef. 10-54.

Kõige maitsvamad tordid, koogid, kohvisaiad jne. Valmistatakse kiirelt, korralikult ja ainult I järgu ainetest.

I järgu kondiitriäri.

Ainuke Eestis

T. Nõmmits'a

juuksetöönduse ateljee

Rüütli tän. 12.

Telef. 4-95 ja 1-19.

Härrade, daamide ja teatri jaoskonnad. — Cabinet de Beauté. — Kõige piinlikum puhutus ja korralik töö. — Suur väljavalik parukatest, näovärvidest jne. Kirjalikud ja telefonilised tellimused täidetakse viibimata.

Kestvad elektrilokid.

Ari on mitme kuld- ja hõbeaurahaga kroonitud.

Toimetusele saadetud kirjandus

EESTI KIRJANDUS 1931, nr. 2 ja 3.

KAITSE KODU! Kaitseliitlaste ajakiri. 7. aastakäik. Ilmub kord nädalas kol.-ltn. J. Maide vastutaval ja L. Sõerdi tegeval toimetusel. Tellimishind aastas 6 kr. Ajakiri on huvide kohaselt illustreeritud ja jätab üldiselt hea mulje.

ALFRED VAGA: JOHANN KÖLER. Avec un résumé en français. Mit einem deutschen Referat. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1931. Lhk. 62 teksti + 30 lhk. reproduktsioone kriitpaberil. Hind kr. 7,50.

See on esmakordselt 1930. a. OLIONIS nr. 5—9 (nende hind kokku kr. 3) avaldatud töö. Eriväljaandes on juure lisatud mõningaid märkmeid, loetletud tarvitatud kirjanduse allikaid (OLION on millegi pärast nimetamata unustatud), toodud Köleri teoste nimestik ja iga peatükk varustatud alapealkirjadega. Saksa- ja prantsuskeelne kokkuvõte on uus. Reproduktsioonid on trükitud OLIONI poolt Postimehelt tellitud klišeede järele. Juure on toodud Hugo Treffneri portree.

FÜÜSIKA PRAKTIKUM TARTU ÜLİKOO LIS. Assistent A. Altman'i ja V. Koern'i kaastegevusel koostanud E. Kilks on, Tartu Ülikooli Füüsika instituudi vanem assistent. Tartu 1931. Akadeemilise Kooperatiivi kirjastus. 180 + VIII lhk., 55 joonist. Hind 2 kr. 60 s.

See Tartu Üliõpilaskonna toimetistena ja Akadeemilise Kooperatiivi kirjastusel vastilmunud teos on arvult teine selle kirjastuse kavatsetavas ülikooli õpperaamatute seerias. Esimene on E. Ein'i tõlkes ilmunud Bonfante, Rooma õiguse ajalugu. Raamat on määratud eestkätt üliõpilastele, kes osa võtavad füüsika praktikalistest

töödest Tartu Ülikoolis. Tööde tehnilise läbiviimise kõrval kirjeldatakse ka nähtuste üldkäiku.

Koostatud Füüsikainstituudi tegelikkude juhtivate jõudude poolt, sisaldab raamat valitud materjali selles ulatuses, mis otse vajalik nõutavate tööde tegemiseks üliõpilastele; võimaldades ettevalmistust enne töödele asumist, kergendab ilmunud teos tunduvalt praktikumide kiiremat, ühtlasi edukamat ja põhjalikumat sooritamist.

Peale üliõpilaste peaks raamat tähelepanu leidma ka tehnikumi ja kesk- ning erakoolide ringkondades.

Ei oleks lõpuks huvituseta märkida, et ilmunud teos on meil esimene eestikeelne Ülikooli õpperaamat füüsika alal. Loodetavasti läheb korda kirjastada lähemal aastatel vajalikku üldkursustki.

KASVATUS, kasvatusteadlik ajakiri, Eesti õpetajate Liidu häälekandja.

ELUKEVAD, ilmub kord kuus. XIX aastakäik, nr. 1 ja 2. Hind aast. kr. 1.50, üksiknr. 15 s. Tegev. toim. E. Mänd, vast. toim. D. H. Matson.

PÖLLUMEHE HÄÄL. Üleriikliku Põllupidajate Ühingu „Põllumeeste Keskkassa“ häälekandja. Ilmub 12 korda aastas. Tellimishind: aastaks 1 kr. Üksiknr. 10 s. Esimene aastakäik. Nr. 1 ja 2. Kirjutavad eradotsent V. Kupffer, A. Mälberg, prof. Ed. Tennmann j. t.

RAHVANÄITELAVA. Praktiline ajakiri väketeatrite lavakunsti arendamiseks. Väljaandja E. Küün, vast. toim. H. Knuman. Aastas ilmub 8 nrit. Tellimise hind: kr. 4,80. Üksiknr. 75 s. Esimene aastakäik. Kirjutistega esinevad R. Kangro-Pool, A. Tuurand j. t. Heino Anto'lt draama „Nooruse patud“ algus.

Vastutav toimetaja ja väljaandja: **Georg Naelapea**

«Postimehe» trükk, Tartus 1931

Põllumajanduse ja tööstuse näitus Tartus

peetakse 4.—7. septembril s. a.

Kavas kõik osakonnad. Eriosakond: loomad.

Ülesandmisi võetakse vastu ja antakse lähemaid teateid näituse büroos (Tartu Maavalitsus, Promenadi tänav 2. tuba 17, tel. 101).

Eesti Põllumeeste Selts Tartus.

A/S. ROYAL-FILMI KINO

ATHENA

TARTUS

Parem valgusheli eeskava
ainukestel aparaatidel Tartus

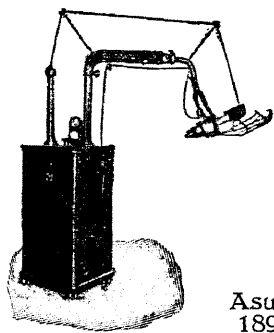
BOSPORUSE ÜÜD

Põnev nüüdisaja draama **CLAUDE FARRÈRE'**i
kuulsa Prantsuse kirjaniku
laineid lõõnud romaani järel «Mees kes
tappis» 12 jaos

Peaosades: kuulsad näitlejad Konrad
Veidt, Heinrich George, Trude von
Molo ja Moskva Kunstiteatri näitleja Gri-
gori Chmara

Tuntud saksa lavastaja Kurt Bernhard'i lavas-
tus. Tegevus Hommikumaa võluvas looduses
ja Türgimaa pealinnas Konstantinopolis

Algus kell 5⁰⁰, pühap. kell 2³⁰

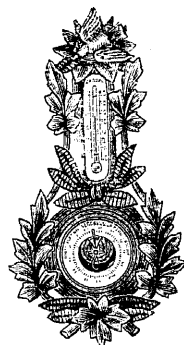
U/Ü. A. KEISS

Optika- ja arstiriistade-äri

Asutatud
1893. a.

Tartu, Promenadi tänav 9

Telefon 6-05
Postkast 50

Soovitab suures valikus: Igasuguseid arsti- ja loomaarsti-riistu, elektro-meditsiini-
lisi aparate ja mikroskoobe; mitmesuguseid tervislampe (kõrguspäike, sollux, vitalux
j.n.e.), arstide kabinetide ja kliinikute täielikke sisseseadeid, laboratooriumi tarbenõusid,
klaas- ja bakterioloogia värve

Lõhkenud Record-süstiste vahetus. :-: :-: Kõiksugu prille ja optilisi kaupu

Habemenuge, juuksemasinaid, kääre, laua- ja kööginuge j.n.e.

Omas mehaanilises töökojas igasuguste riistade valmistamine joonistuste järel, parandused
ja teritamine. Nikeldamine

Hinnad mõõdukad, töö kiire ja korralik

EESTI KIRJANDUS

XXV AASTAKAIK

1931. A.

XXV AASTAKAIK

TOIMETUS: Kirjanik Friedebert Tuglas, prof. Albert Saareste ja ajaloolane Hans Kruus. Tegev ja vastutav toimetaja: lektor J. V. Veski

Teadusehuvilisele

toob «Eesti Kirjandus» artikleid kirjanduse, keele, rahvaluule, ajaloo, rahvateaduse, ühiskonnateaduse, kultuuriküsimuste, filosoofia ja kunsti alalt.

Raamatute lugejale —

arvustusi ja ülevaateid ilmunud kirjanduse kohta, nii et aasta jooksul oleksid käsitletud võimalikult kõik ilmunud silmahakkevamad raamatud.

Kaasandena

ilmub «Eesti raamatute üldnimestik 1929. aastast alates», mis osutub eriti tähtsaks, sest ta sisaldab täieliku bibliograafilise ülevaate Eestis ilmunud raamatuist.

TELLIMISHIND: 5 krooni aastas, 2 kr. 50 s. poolaastas, 1 kr. 25 s. veerandaastas.
Üksiknumbrid 50 senti.

TELLIMISI VÕTAVAD VASTU kõik postiasutised, raamatukauplused, Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed ning Eesti Kirjanduse Seltsi büroo.

MÄRKUS: Igale «Eesti Kirjanduse» 1931. aasta tellijale (või mõne varema aastakäigu järeletellijale), kes terve aasta tellimisraha tasunud, antakse hinnata raamatuid 3 krooni väärtuses tellija enese valiku järele suurest umbes 600 teost sisaldavast nimestikust.

See soodustus on maksev ainult 30. aprillini.

Nimestiku saamiseks teatage oma aadress

EESTI KIRJANDUSE SELTSI BÜROOLE

Lai tänav 35, Tartu, telefon 6-01

Kuulsad Itaalia I sordi paberossid

MILANO

25 TÜKKI 25 SENTI

on oma headuse ja aroomi poolest väljaspool
võistlust

Tubakatehas A/S. «SIRENA»

Kevade hooajaks

Inglise, Prantsuse ja kodumaa vabrikutest
moodsaid

ülikonna-, palitu- ja mantliriideid

kohale jõudnud, soovitame suures valikus võistlemata hinnaga

Riidekaubaladu

Ischernov, Luksep & Ko.

Sartus, Kaubafoov nr. 6/7

Hind 75 senti